

Ο εξευγενισμός στα σύγχρονα αστικά κέντρα.

Το παράδειγμα του Χάρλεμ.

Δανηλίδης Αλέξανδρος
ΑΜ: 60588

1.1 Μια πρώτη γνωριμία με την έννοια του εξευγενισμού...

Εξευγενισμός ,αστική ανάπλαση ,ανακύκλωση περιοχής ... Ορισμοί που σίγουρα έχουμε ακούσει ουκ ολίγες φορές όταν πρόκειται για μια περιοχή μέσα στον ευρύτερο αστικό ιστό ,η οποία παρουσιάζει δυσλειτουργίες διαφόρων μορφών. Τι κρύβεται όμως πίσω από αυτές τις έννοιες – ορισμούς ; Που πραγματικά αποσκοπούν ; Ποιοι είναι οι «θύτες» και ποιοι τα «θύματα» ;

Στο άκουσμα του όρου "εξευγενισμός", οι πρώτες σκέψεις που έρχονται στο μυαλό μας είναι μάλλον θετικές .Ο όρος μας παραπέμπει σε έννοιες και εικόνες άμεσα σχετιζόμενες με το ευγενικό ,το καλό ,το απαραίτητο ,το όμορφο. Και πώς αυτό να είναι παράλογο από τη στιγμή που η ρίζα της λέξης " εξευγενισμός " είναι η λέξη ευγένεια· μεταμορφώνω δηλαδή το αντικείμενο έτσι ώστε να έχει όμορφα και ευγενικά χαρακτηριστικά .Στη δική μας περίπτωση ,αντικείμενο είναι ο αστικός χώρος.

Στη διεθνή βιβλιογραφία ο όρος είναι γνωστός ως gentrification . Προέρχεται από τη λέξη gentry ,η οποία έχει σαν ρίζα την παλιά γαλλικά λέξη genterise ,και υποδηλώνει την « ευγενική γέννα » ή τους « ανθρώπους που προέρχονται από ευγενική γέννα » .Κοινώς η λέξη αναφέρεται στους ευγενείς και στους γόνους αυτών ή πιο απλά στην αστική τάξη.

Αν θα έπρεπε να δώσουμε μια ερμηνεία στην έννοια του εξευγενισμού αυτή θα μπορούσε να είναι η εξής :

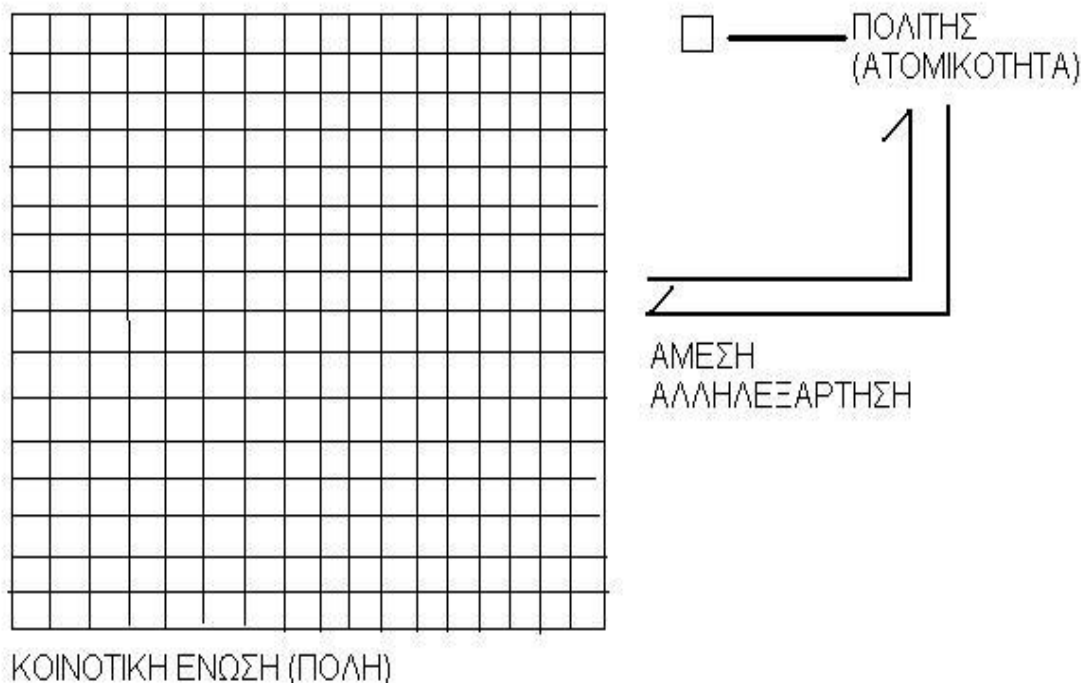
« Ο εξευγενισμός και ο αστικός εξευγενισμός υποδηλώνουν τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές ανακατατάξεις σε μία αστική περιοχή χαμηλού βιοτικού επιπέδου οι οποίες αποτελούν την απόρροια της εισαγωγής ιδιωτικών επενδύσεων και προσωπικού κεφαλαίου σ' αυτή . » (ορισμός κατά Wikipedia)

Πρόκειται επομένως για μια σύνθετη διαδικασία αστικού μετασχηματισμού με διάφορες διαστάσεις από τις οποίες ,οι σημαντικότερες ,είναι η οικονομική ,η κοινωνική και η πολιτιστική .Και ακριβώς λόγω αυτών των διαστάσεων που παρουσιάζει ,η έννοια του όρου καθίσταται διφορούμενη ,από τη στιγμή που η διαδικασία επηρεάζει ανθρώπινες ζωές, αναδιατυπώνει τις κοινοτικές σχέσεις , θέτει νέους οικονομικούς όρους και γενικότερα μεταβάλλει το αστικό τοπίο.

Προτού αναφερθούμε στις πτυχές και στις διαστάσεις του εξευγενισμού ,θα ήταν καλό να κάνουμε μια αναφορά στη σχέση που έχει αναπτυχθεί μεταξύ των ανθρώπων (ατομικότητα) και της ευρύτερης κοινότητας – πόλης (το " όλον "). Οι ενδοαστικές σχέσεις που δημιουργούνται εντός της πόλης ήταν και είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας όλων των μεγάλων κέντρων και σίγουρα οι ρίζες της εξευγενιστικής διαδικασίας μπορούν να ειδωθούν μέσα από αυτές τις σχέσεις.

1.2 Άνθρωπος και πόλη - Μια ιστορική προσέγγιση.

Οι πόλεις παίζουν έναν αναμφισβήτητο κυρίαρχο ρόλο στη σύγχρονη ζωή. Καθορίζουν κατάφωρα την ανάπτυξη της σύγχρονης κοινωνίας. Θα φαινόταν, λοιπόν, ότι μόλις εμφανίστηκαν οι αστικές κοινότητες, απόκτησαν γρήγορα καθοδηγητική θέση και εμπλακήκανε σ' έναν τυραννικό ανταγωνισμό με την ύπαιθρο, η οποία φιλοξενούσε σε μια πιο "νομαδική" μορφή ζωής τον άνθρωπο από τις απαρχές ακόμα της ανθρώπινης φυλής. Σε μεταγενέστερη φάση οι άνθρωποι σχημάτισαν μικρές κοινότητες και σταδιακά όλο και μεγαλύτερες στις οποίες συνυπήρχαν οι οποίες ονομάστηκαν πόλεις. Οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων – μελών της πόλις καθορίζονται από ένα πλήθος παραγόντων με βασικότερους τους οικονομικούς – εμπορικούς. Κανένας άνθρωπος δεν θα μπορούσε να επιβιώσει αποκομμένος από το σύνολο και τους παράγοντες που καθόριζαν την λειτουργία της πόλης.

« Η πόλις ήταν ο άνθρωπος, ο άνθρωπος η πόλις · το να είσαι εξορισμένος απ' την πόλιν ήταν σα να υφίστασαι μια εξόντωση χειρότερη και από το θάνατο. » (M. Buckhin)

Στην αστική κοινωνία, η κοινότητα διαλύεται σε ανταγωνιστικές μονάδες και διαποτίζεται από πνευματική μετριότητα, στο μέτρο που το υλικό είναι του ανθρώπου γίνεται άμεσα υπόδουλο, ανασφαλές και μονόπλευρο. Στην πόλιν, η κοινότητα πετυχαίνει την ενότητα και ανθεί πνευματικά, καθώς το υλικό είναι του ανθρώπου αποκτάει σχετική ελευθερία, ανεξαρτησία και πληρότητα. Στην αστική κοινωνία, το εμπόρευμα, που καθορίζει όλες τις ανθρώπινες σχέσεις, όχι μόνο «ενώνει» την κοινωνία μ' ένα χρηματικό δεσμό και ένα λεπτομερή καταμερισμό της εργασίας, αλλά και χωρίζει ταυτόχρονα τον άνθρωπο απ' τα

μέσα παραγωγής, την εργασία απ' τη δημιουργικότητα, το αντικείμενο απ' το υποκείμενο και, τελικά, τον άνθρωπο απ' τον άνθρωπο. Στην **πόλιν**, η σχετική ανεξαρτησία του ατόμου, μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε την αληθινή εξάρτηση του ανθρώπου απ' την κοινότητα.

« Ήδη από το 12ο αιώνα οι έμποροι ζόδευαν ένα μεγάλο μέρος απ' τα κέρδη τους προς όφελος των συμπολιτών τους – χτίζοντας εκκλησίες, ιδρύοντας νοσοκομεία, εξαγοράζοντας το φόρο των παζαριών. Η αγάπη του κέρδους συνδεόταν σ' αυτούς με τον τοπικό πατριωτισμό. Κάθε άνθρωπος ήταν περήφανος για την πόλη του και αφοσιωνόταν αυθόρμητα στην ευημερία της. **Κι αυτό συνέβαινε γιατί, στην πραγματικότητα κάθε ατομική ζωή εξαρτιόταν άμεσα απ' τη συλλογική ζωή της κοινοτικής ένωσης.** [...] Η κομμούνια του Μεσαίωνα είχε, πράγματι, όλες τις αρμοδιότητες που ασκεί σήμερα το Κράτος. Εγγυόταν σ' όλα τα μέλη της την προσωπική τους ασφάλεια και περιουσία. Έξω απ' τους κόλπους της, το **άτομο** βρισκόταν σ' ένα εχθρικό κόσμο, περιβαλλόμενο από κινδύνους κι εκτεθειμένο σε κάθε απειλή. Μόνο σ' αυτή έβρισκε ένα καταφύγιο και γι' αυτό το λόγο ένιωθε μίαν ευγνωμοσύνη που πλησίαζε τα όρια της αγάπης. **Ήταν πρόθυμο να αφοσιωθεί σ' αυτήν για να την υπερασπιστεί.** »

(Ανρί Πιρέν – Οι μεσαιωνικές πόλεις)

1.2.1 Οικονομικές – εμπορευματικές σχέσεις. Ο ρόλος του εργοστασίου ως στοιχείο της κοινωνικής ζωής.

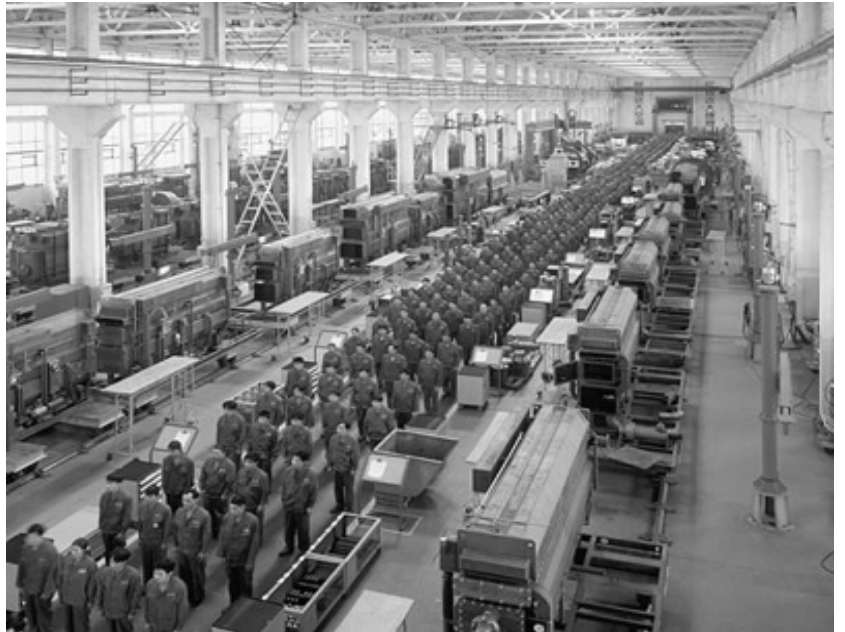
Με την αναγωγή του οικονομικού – εμπορευματικού συστήματος ως βασικού ρυθμιστή της σύγχρονης αστικής ζωής, παρουσιάζεται και μια αλλαγή στο " πρόσωπο " της πόλης. Ο πλούτος και η ευημερία της κάθε αστικής ένωσης στηριζόταν σε πολύ μεγάλο βαθμό στην παραγωγική διαδικασία η οποία βέβαια πήγαζε από την βιομηχανία. Και στο άκουσμα της λέξης βιομηχανίας η πρώτη σκέψη που κάνουμε είναι το **εργοστάσιο.**

Αν η απλή επέκταση των εμπορευματικών σχέσεων μπορεί να

ειπωθεί ότι έχει μεταμορφώσει τη μεσαιωνική κομμούνια σε αστική πόλη, το εργοστάσιο μπορεί να εντοπιστεί σαν ο φορέας που δίνει σ' αυτή την πόλη την δομική της μορφή και τον κοινωνικό της σκοπό. Με τη λέξη « εργοστάσιο » εννοούμε κάτι περισσότερο από μία βιομηχανική επιχείρηση: το εργοστάσιο είναι ο τόπος της κινητοποιημένης αφηρημένης εργασίας, της εργατικής δύναμης σαν εμπόρευμα, ενταγμένης στην υπηρεσία του εμπορίου καθώς επίσης και της παραγωγής. Μόλις το εργοστάσιο γίνει ένα στοιχείο της αστικής ζωής, κυριαρχεί πάνω στην πόλη σχεδόν ολοκληρωτικά. Με την εμφάνιση του εργοστασίου, το

σπίτι και ο τόπος εργασίας χωρίζονται. Το εργοστάσιο είναι ένα μέρος όπου πηγαίνει ο εργάτης προκειμένου να αναλώσει τις ανθρώπινες ικανότητές του – ικανότητες που υποβιβάζονται σταθερά σε σημείο που να αφηρημενοποιούνται και να ποσοτικοποιούνται σαν απλός " χρόνος εργασίας " στην υπηρεσία αυξανόμενα ανώνυμων ιδιοκτητών και διευθυντών. Το εργοστάσιο δεν έχει προσωπικές ή πολιτιστικές λειτουργίες· είναι απλώς το κέντρο συγκέντρωσης και κινητοποίησης αλλοτριωμένης, απρόσωπης εργασίας. Στη μεσαιωνική κομμούνα αλλά και σε άλλες αστικές μορφές ζωής, η παραγωγική διαδικασία ρυθμιζόταν μέσω των συντεχνιών. Η συντεχνία - μανιφακτούρα, που συνενώνει σπίτια τα οποία είναι επίσης και εργαστήρια, προσδίνει ένα έντονα οικιακό χαρακτήρα στην κομμούνα: μετατρέπει την πόλη σε σπίτι, σε μία γνήσια ανθρώπινη κοινότητα που ανάγει τις προσωπικές συμπάθειες και ευθύνες σ' ένα κοινωνικό επίπεδο. Η κάθε ατομικότητα έφερε ευθύνη απέναντι στο σύνολο σε επίπεδο παραγωγής. Αντίστροφα, το εργοστάσιο μετατρέπει την πόλη σε μία εμπορική και βιομηχανική επιχείρηση. Αρνιέται το ρόλο της πόλης σαν προσωπική και πολιτιστική οντότητα και διογκώνει τη σημασία των οικονομικών της λειτουργιών σε σημείο που να αγγίζει τα όρια αστικής παθολογίας. **Οι αστικές ενώσεις ήταν πρωταρχικά ένας τρόπος για να ζήσεις· η αστική πόλη είναι πρωταρχικά ένας τρόπος για να δουλέψεις.**

Το εργοστάσιο υποβιβάζει την πόλη σ' ένα κέντρο παραγωγής για την παραγωγή και κατανάλωσης για την κατανάλωση. Το εργοστάσιο απαιτεί το χωρισμό του μικρού, ανεξάρτητου παραγωγού απ' τα μέσα παραγωγής: την αλλοτρίωση της εργασίας του παραγωγού και τον υποβιβασμό της εργατικής του δύναμης σε εμπόρευμα. Γενικά, καθώς η αγορά αρχίζει να επεκτείνεται πέρα απ' τον περίγυρο της κομμούνας, εμφανίζονται σημαντικές διαφορές στον πλούτο, ανάμεσα στα μέλη της ίδιας

συντεχνίας και ανάμεσα στα μεμονωμένα μέλη της ίδιας κοινότητας. Με τον καιρό, οι πλούσιοι αρχιμάστορες, οι έμποροι (που οργανώνονται συχνά σε δικές τους συντεχνίες) και τελικά οι ίδιες οι συντεχνίες, τείνουν να γίνουν ένα στρώμα μέσα στην κοινότητα, με δικά του συμφέροντα που διαχωρίζονται και συχνά αντιτίθενται σ' εκείνα της κοινότητας σα σύνολο. Τέτοιες συντεχνίες αρχίζουν να αποκλείουν τους μαθητευόμενους και τους άπειρους εργάτες απ' το να γίνουν μάστορες, μετατρέποντάς τους σε γνήσιους προλετάριους, που πρέπει να εργάζονται για άλλους προκειμένου να επιβιώσουν.

Με τη διάδοση της καπιταλιστικής μανιφακτούρας, ότι απέμεινε απ' την παραδοσιακή συντεχνιακή δομή κατέρρευσε. Και με την εξαφάνιση των συντεχνιών χάθηκαν και οι τελευταίες ενοποιητικές δυνάμεις των μεσαιωνικών κομμουνών και των πόλεων της Αναγέννησης. Μετά απ' αυτό, μια νέα βάση της αστικής ζωής αναπτύχθηκε στα αστικά

κέντρα του βιομηχανοποιημένου δυτικού κόσμου, αλλάζοντας ποιοτικά όλες τις προϋπάρχουσες κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις μέσα στις πόλεις. Πλέον υπάρχει ένας σαφής διαχωρισμός μεταξύ των εργατικών ομάδων – τάξεων και των διαχειριστών του πλούτου – αστική τάξη, αφεντικά κτλ. Αυτός ο διαχωρισμός οδήγησε την προλεταριακή κάστα στο περιθώριο της αστικής κοινότητας, αφού ο οικονομικοί φραγμοί που οι αστοί έθεταν τους περιόριζε σε απλά γρανάζια της « παραγωγικής μηχανής » χωρίς περιθώρια κοινωνικής ανέλιξης. Έτσι λοιπόν, οι εργατικές τάξεις συσπειρώνονταν σε περιοχές των οποίων ο χαρακτήρας διαμορφωνόταν αποκλειστικά από αυτές, καθιερώνοντας χαρακτηριστικά αντίστοιχα της κοινωνικό-οικονομικής τους κατάστασης και ταυτόχρονα κρατώντας τους απομονωμένες από τις υπόλοιπες περιοχές του ευρύτερου αστικού κέντρου.

Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η εμφάνιση των πρώτων εργατικών συνοικιών οι οποίες αποτελούν και τον προπομπό των σύγχρονων αστικών γκέτο. Φτωχές οικογένειες, πολλές φορές και μετανάστες, συνέθεταν την εικόνα των εργατικών περιοχών κατοικώντας σε ταπεινές κατοικίες φτηνών προϋπολογισμών οι οποίες συνήθως ήταν και ίδιες μεταξύ τους αποβάλλοντας με αυτό τον τρόπο και την προσωπικότητα αλλά και το διαφορετικό από τις ζωές αυτών των κοινωνικών στρωμάτων. (εικ.1 ,2)

Εικόνα 1: κατοικίες εργατών στην Τζακάρτα της Ινδονησίας.

Εικόνα 2: εργατικές κατοικίες στο Leeds της Αγγλίας.

Αυτές οι περιοχές συνεπώς παρουσίαζαν-και παρουσιάζουν ακόμα σε πολλές περιπτώσεις- μία εικόνα εγκατάλειψης και ενδεχόμενης " απειλής " για τα υψηλότερα κοινωνικά στρώματα. Η οικονομική τους εξαθλίωση σε συνδυασμό με το χαμηλής ποιότητας οικιστικό τους περιβάλλον οδήγησαν στην εμφάνιση παθογόνων παραγόντων, ικανοί να καταστήσουν αυτές τις συνοικίες – γκέτο βασικούς υποψήφιους για εξευγενισμό. Σε αυτή τη στιγμή λοιπόν μπορούμε να εξετάσουμε τις πτυχές των διαδικασιών εξευγενισμού οι οποίες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική κατάσταση αυτών των περιοχών.

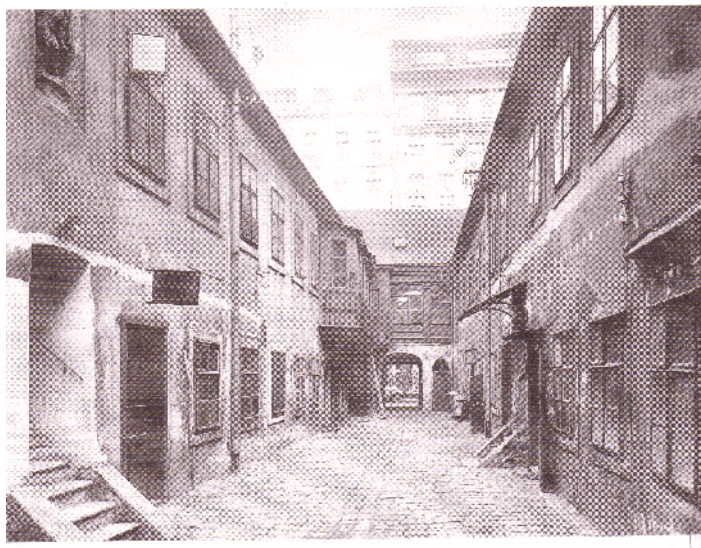
1.3 Κοινωνικές – Οικονομικές - Πολιτιστικές πτυχές της διαδικασίας του εξευγενισμού.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι φτωχές εργατικές περιοχές – γκέτο – που βρίσκονται στα όρια της εξαθλίωσης μαγνητίζουν και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον των εξευγενιστικών δυνάμεων. Η όλη διαδικασία του εξευγενισμού συνοδεύεται από διάφορες πτυχές με εξέχουσες την κοινωνική, την οικονομική και την πολιτιστική μιας και οι βαθύτεροι λόγοι που μια περιοχή εξευγενίζεται στηρίζονται αποκλειστικά σε αυτές τις πτυχές της αστικής ζωής. Από το Άμστερνταμ μέχρι το Λονδίνο και από το Χάρλεμ μέχρι και το Γκάζι οι εξευγενιστικές διαδικασίες έχουν κοινούς παρονομαστές. Από τη μία το αστικό κράτος και από την άλλη τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, οι άνθρωποι του περιθωρίου...οι σύγχρονοι " άθλιοι ". Ας δούμε όμως αναλυτικότερα τις πτυχές που συνοδεύουν τον εξευγενισμό μιας περιοχής.

Το 1964 στο Λονδίνο, η επιφανής κοινωνιολόγος Ruth Glass διατύπωσε, μέσω ενός υπαρκτού παραδείγματος , αρκετά εύστοχα και με ανάγλυφο τρόπο την έννοια του εξευγενισμού:

« Το ένα μετά το άλλο, πολλά από τα εργατικά τετράγωνα του Λονδίνου είχαν δεχθεί την επιδρομή των μεσαίων τάξεων – ανώτερων και κατώτερων. Παλιοί, ταπεινοί στάβλοι και αγροικίες – δύο δωμάτια πάνω και δύο δωμάτια κάτω – έχουν εξαγοραστεί από εταιρείες μετά τη λήξη των μισθώσεων τους και έχουν γίνει κομψές ακριβές κατοικίες. Μεγαλύτερα βικτωριανά σπίτια, υποβαθμισμένα σε μια προηγούμενη ή πρόσφατη περίοδο – που είχαν χρησιμοποιηθεί ως οικοτροφεία ή καταλαμβάνονταν με άλλο τρόπο από πολλούς – έχουν αναβαθμιστεί άλλη μια φορά ξανά... Από τη στιγμή που αυτή η διαδικασία του «εξευγενισμού» ξεκινά σε μια περιοχή, συνεχίζει γρήγορα μέχρις ότου όλοι ή οι περισσότεροι των αρχικών κατοχών από την εργατική τάξη εκτοπιστούν και αλλάξει ο συνολικός κοινωνικός χαρακτήρας της περιοχής ».

Σύμφωνα με τη διατύπωση της Glass μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η υποψήφια περιοχή παρουσιάζει σε ένα βαθμό κάποιο μορφολογικό ενδιαφέρον το οποίο είναι αρκετό για να τραβήξει – από αρχιτεκτονικής σκοπιάς – το βλέμμα των επίδοξων εξευγενιστών. Σαν αντίστοιχο ερέθισμα έχει λειτουργήσει κατά καιρούς και η έντονη βιομηχανικότητα που διακρίνει μια περιοχή (όπως για παράδειγμα το Γκάζι ,που λειτουργούσε εκεί το εργοστάσιο γκαζιού.) Όμως το βιωτικό επίπεδο των αρχικών κατοίκων ήταν σε άσχημη κατάσταση και για αυτό σίγουρα συντρέχουν κοινωνικοί λόγοι καθώς και οικονομικοί. Η εργατική συνοικία του Λονδίνου, όπως και οι περισσότερες περιοχές με

Εικόνα 3: Σοκάκι εργατικής συνοικίας στο Λονδίνο.

ιστορικό εξευγενισμού, ανήκε αρχικά σε χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις, όπου οι σύγχρονοι " άθλιοι " πάλευαν καθημερινά για την επιβίωσή τους. Οι δύσκολες συνθήκες ζωής συχνά δημιουργούσαν μία εικόνα εγκατάλειψης και ερήμωσης, οι οποίες στα μάτια της σύγχρονης " μπουρζουαζίας " ήταν κάτι άσχημο, κάτι που χαλούσε την εικόνα και το πρότυπο ζωής της

αστικής – μεσοαστικής τάξης. Βρώμικα σοκάκια, κτίρια σε κακή κατάσταση ή ακόμα και εγκαταλειμμένα, άνθρωποι διαφορετικής φυλής και εθνότητας στοιβαγμένοι σε μικρούς χώρους, διακίνηση ναρκωτικών και άλλα πολλά είναι στοιχεία και δεδομένα που οδήγησαν τους κρατικούς μηχανισμούς στο να εισχωρήσουν σε τέτοιες περιοχές με έμμεσο σκοπό να τις αναβαθμίσουν και να βελτιώσουν την εικόνα τους. Πέρα από αυτό όμως οι εξευγενιστικές διαδικασίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν (και έχουν χρησιμοποιηθεί) και για εκκαθάριση από τα " αποβράσματα " που καταλαμβάνουν τις εν λόγω περιοχές και " παρεμποδίζουν " την ανάπτυξη. Με αυτό τον τρόπο συνεπώς εμπλέκεται το κοινωνικό στοιχείο στη διαδικασία του εξευγενισμού.

Όσον αφορά την οικονομική διάσταση της διαδικασίας αυτή έχει ως εξής: σε περιοχές χαμηλού βιοτικού επιπέδου (*Χάρλεμ, εργατικές συνοικίες του Λονδίνου αλλά και της αθηναϊκής περίπτωσης του*

Γκάζι) οι συνθήκες εξαθλίωσης που επικρατούν οδηγούν στην καταστροφή και στην σταδιακή ερείπωση των κτιρίων – κατοικιών, οι οποίες φυσικά είναι ιδιοκτησίες είτε κρατικές είτε ιδιωτικές. Επομένως η συνέχιση αυτής της " παρακμής " οδηγεί τους ιδιοκτήτες σε οικονομικά αδιέξοδα. Η ανάγκη για εύρεση νέων επενδυτικών κινήσεων γίνεται επιτακτική και μόνο η αστική τάξη μπορεί να δώσει λύση σε αυτό με νέες αγορές και επενδύσεις στις εξαθλιωμένες περιοχές. Επομένως μιλάμε για ένα **νέο-επενδυτικό κοινό** το οποίο θα λύσει τους οικονομικούς « γόρδιους δεσμούς » που ταλανίζουν το ιδιοκτησιακό καθεστώς και κατ' επέκταση το νέο αστικό ρεύμα.

Το κοινό αυτό περιλαμβάνει νέες ομάδες πληθυσμού οι οποίες επιθυμούν να κατοικήσουν στο κέντρο της πόλης. Οι ομάδες αυτές είναι ευκατάστατες, έχουν υψηλό επίπεδο μόρφωσης και αισθητική άποψη, και ενδιαφέρονται για την απόκτηση κατοικίας υψηλών προδιαγραφών, δίχως να έχουν αναγκαστικά σχηματίσει οικογένεια. Οι ομάδες αυτές επιθυμούν να κατοικήσουν στο κέντρο της πόλης, μακριά από τα προάστια στα οποία έχουν μεγαλώσει, αλλά κοντά στους χώρους εργασίας και διασκέδασης τους. Η παραπάνω τάση προσφέρει την αφορμή για την οικιστική ανάπτυξη τέτοιου είδους περιοχών. Τα μικροσκοπικά οικοπέδα, σε συνδυασμό με την απαίτηση για ευέλικτους χώρους διαβίωσης, οδηγούν στη δημιουργία πολυκατοικιών νεωτεριστικού χαρακτήρα και σύγχρονης αρχιτεκτονικής.

Η ανάπτυξη, συνεπώς, τέτοιων περιοχών προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες επένδυσης σε

ακίνητη περιουσία καθώς η αξία της γης πολλαπλασιάζεται. Η ανθρωπογεωγραφία έχει αρχίσει να μεταβάλλεται καθώς ο αρχικός πληθυσμός των μεταναστών ή γενικά των χαμηλών τάξεων αδυνατεί να ανταποκριθεί στη νέα οικονομική πραγματικότητα. Οι τοπικές επιχειρήσεις, όπως βιοτεχνίες και συνοικιακά μαγαζάκια, μειώνονται καθώς όλο και περισσότερα οικόπεδα οικοδομούνται και μετατρέπονται σε μικρές πολυτελείς πολυκατοικίες. Επίσης την εμφάνισή τους κάνουν και πολυκαταστήματα πολυεθνικών προδιαγραφών που αποσκοπούν στην υπερκατανάλωση αλλά και στην πρόσληψη φτηνού εργατικού δυναμικού με απώτερο σκοπό βέβαια την αύξηση των κερδών τους. Είναι προφανές λοιπόν, ότι αυτή η « εισβολή » του κεφαλαίου οδηγεί σε οικονομικό τέλμα τους μικροπωλητές και τους συνοικιακούς εμπόρους.

Όμως ο εξευγενισμός δεν έχει μόνο οικονομικοκοινωνικό περιεχόμενο. Μαζί με την προώθηση οικονομικών στόχων, ανατρέπει παλιές και προωθεί νέες αξίες, συμβολισμούς και ερμηνείες που αφορούν τον χώρο της πόλης. Λόγω του κερδοσκοπικού χαρακτήρα του έρχεται σε σύγκρουση με το δικαίωμα στην πόλη και σε μια αξιοβίωτη καθημερινή ζωή για όλους τους κατοίκους της. Εδώ λοιπόν έρχεται να προστεθεί η **πολιτιστική-πολιτισμική διάσταση** της διαδικασίας του εξευγενισμού.

Μία ερμηνεία που καλύπτει σε μεγάλο βαθμό αυτή τη διάσταση του εξευγενισμού είναι και η παρακάτω, η οποία έχει ως σημείο αναφοράς την περιοχή του Γκάζι (εικ.4,5) στην Αθήνα:

« Μια κεντρική περιοχή απελευθερώνεται από τις βιομηχανικές χρήσεις του παρελθόντος. Οι ανήσυχες δημιουργικές ομάδες της πόλης δεν αργούν να ανακαλύψουν τη γοητεία των εγκαταλελειμμένων κτηρίων. Ανοίγουν τα πρώτα μπαρ, εστιατόρια, θέατρα, αλλά και χώροι εργασίας και καταστήματα. Οι πιο τολμηροί μετατρέπουν τα παλαιά κτίσματα σε κατοικίες. Άνθρωποι διαφορετικής κουλτούρας συνυπάρχουν σε έναν απρόβλεπτο αστικό χώρο γεμάτο μνήμες και αντιφάσεις. Σύντομα τα νέα διαδίδονται. Στην αρχή από στόμα σε στόμα και στη συνέχεια μέσα από τα περιοδικά. Στην περιοχή αρχίζουν να γίνονται επενδύσεις και έργα υποδομής. Η αξία της γης ανεβαίνει και η εύθραυστη ισορροπία ανατρέπεται. Οι παλαιοί κάτοικοι δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τις νέες οικονομικές απαιτήσεις και εγκαταλείπουν την περιοχή. Το ίδιο συμβαίνει και με τις ανήσυχες ομάδες που την ανακάλυψαν. Η περιοχή προσελκύει πλέον ανώτερα οικονομικά στρώματα και αλλάζει οριστικά ταυτότητα ».¹

Στο παρελθόν, η περιοχή του Γκάζι συγκέντρωνε ένα μεγάλο αριθμό εργατών και κυρίως μεταναστών, οι οποίοι εργαζόντουσαν στο εργοστάσιο γκαζιού που

Εικόνα 4: Η περιοχή του Γκάζι κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου.

Εικόνα 5: Το Γκάζι σήμερα.

¹ Πάνος Δραγώνας- " Γκάζι- Ο εκλαϊκευμένος εξευγενισμός "

υπήρχε στην περιοχή. Στα μέσα της δεκαετίας του '60 στην περιοχή μετακινήθηκαν πολλοί μουσουλμάνοι μετανάστες από τη βόρεια Ελλάδα και τη Θράκη, λόγω των αντίξοων συνθηκών που αντιμετώπιζαν στο βορρά. Πιο πριν η περιοχή είχε αποκτήσει κακή φήμη λόγω των οίκων ανοχής που συγκεντρώνονταν εκεί. (χαρακτηριστική ήταν η προσφώνηση των εκεί ιερόδουλων ως « γκαζοχωρίτισες »). Αν ρίξουμε όμως μια ματιά στο σήμερα θα δούμε πως τίποτα δεν θυμίζει εκείνη την " κακόφημη " συνοικία. Ο πυρήνας της περιοχής έχει μετατραπεί σε ένα τεράστιο χώρο διασκέδασης, αφού τα μαγαζιά και οι καφετέριες που προσελκύουν τον κόσμο είναι αναρίθμητες. Ανάμεσα από καταστήματα που κρατούν ακόμα ένα « underground » χαρακτήρα έχουν ξεπροβάλλει και πολλά μπαρ – club τα οποία μπορούμε με σιγουριά να πούμε ότι αναφέρονται καθαρά στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα αλλά και στο σύγχρονο lifestyle.

Χρησιμοποιώντας λοιπόν το παράδειγμα του Γκάζι μπορούμε να κατανοήσουμε κάποιες γενικότερες στρατηγικές των εξευγενιστικών διαδικασιών όσον αφορά την πολιτιστική και πολιτισμική ταυτότητα μιας περιοχής που

βρίσκεται στο στόχαστρο του εξευγενισμού. Σε όλες τις περιπτώσεις άτομα με καλλιτεχνικές ανησυχίες αλλά και φοιτητές καλλιτεχνικών σχολών (οι επονομαζόμενοι hipsters) αναζητούν απαξιωμένες περιοχές μέσα στον αστικό ιστό, γοητευμένοι από την ιδιαιτερότητα και το " τσαγανό " των περιοχών αυτών αλλά και από τα χαμηλά ενοίκια. Κάτι τέτοιο παρατηρούμε και μέσα από την ερμηνεία του καθηγητή Δραγώνα για την περίπτωση του Γκάζι. Αυτές οι πληθυσμιακές ομάδες – εκούσια ή ακούσια – λειτουργούν ως ιχνηλάτες για

Εικόνα 6: Μπλουζάκι για hipster: 71\$ Τζιν για hipster:199\$ Εξευγενισμός: Αζία ανεκτίμητη...

τις εξευγενιστικές διαδικασίες ,αφού σχεδόν παράλληλα με την άφιξη των " ιχνηλατών " ξεκινάει και ο εξευγενισμός των συγκεκριμένων περιοχών και η είσοδος των μεσοαστικών

στρωμάτων. Καθώς ο μποέμ χαρακτήρας της περιοχής αλλά και ο αριθμός των καλλιτεχνών αυξάνεται, η περιοχή αρχίζει και γίνεται προσιτή όχι μόνο στα " ανήσυχα πνεύματα " αλλά και σε περιοδικούς καταναλωτές. Τελικά, αυτοί οι σποραδικοί καταναλωτές εκτοπίζουν τις αρχικές αφίξεις των καλλιτεχνών. Χαρακτηριστικό είναι και το παράδειγμα της περιοχής East Village της Νέας Υόρκης (εικ.7) ,όπου στις αρχές της δεκαετίας του '60 αποτελούσε θύλακα χίπηδων και άλλων ριζοσπαστικών ομάδων. Μέσα σε

Εικόνα 7: Μεγάλες διαφημιστικές πινακίδες έχουν κατακλύσει σχεδόν όλη την περιοχή.

ένα διάστημα 4 χρόνων, η περιοχή άρχισε να διαφημίζεται από τα ΜΜΕ και έτσι το μεσοαστικό ενδιαφέρον άρχισε να επικεντρώνεται εκεί. Πέρα από τους φοιτητές και τους χίπις, η περιοχή αυτή άρχισε να ελκύει εκδότες, σχεδιαστές μόδας και διάφορους εμπορικούς καλλιτέχνες. Έτσι λοιπόν, μία από τις φτωχότερες εργατικές γειτονιές της Νέας Υόρκης, μετατράπηκε σε " στέκι " μεσοαστικών επιχειρήσεων και των αντίστοιχων ενδιαφερόμενων – καταναλωτών.

Οι πολιτισμικές ταυτότητες και η πολυφυλετικότητα που κάποτε χαρακτήριζαν τις συγκεκριμένες περιοχές παύουν να υπάρχουν εν ριπή οφθαλμού. Η εισροή του κεφαλαίου και του νέου αστικού ρεύματος, στην προσπάθειά τους να επιβάλλουν ένα νέο πρότυπο ζωής και διασκέδασης, ισοπεδώνουν σχεδόν τα πάντα στο πέρασμά τους αδιαφορώντας για τις ενδεχόμενες συνέπειες στις ζωές των αρχικών πληθυσμών. Ένα νέο lifestyle, πάντα στα πλαίσια που προστάζει ο σύγχρονος τρόπος ζωής, κάνει την εμφάνισή του ανατρέποντας έτσι κάθε είδους πολιτισμικής - πολιτιστικής ταυτότητας που ενδεχομένως υπήρχε και αποτελούσε χαρακτηριστικό της περιοχής προσδίδοντας σ' αυτήν μία ιδιαιτερότητα. Αυτομάτως λοιπόν αλλάζει και η γεωγραφία του πληθυσμού, αφού το εξευγενιστικό ρεύμα αναφέρεται σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό στα ανώτερα στρώματα της κοινωνίας, αναγκάζοντας έτσι τους φτωχούς και εξαθλιωμένους να αναζητήσουν αλλού ένα καταφύγιο από το νέο-αστικό "θηρίο " που κατασπαράζει τα πάντα στο όνομα της προόδου και της ανάπτυξης.

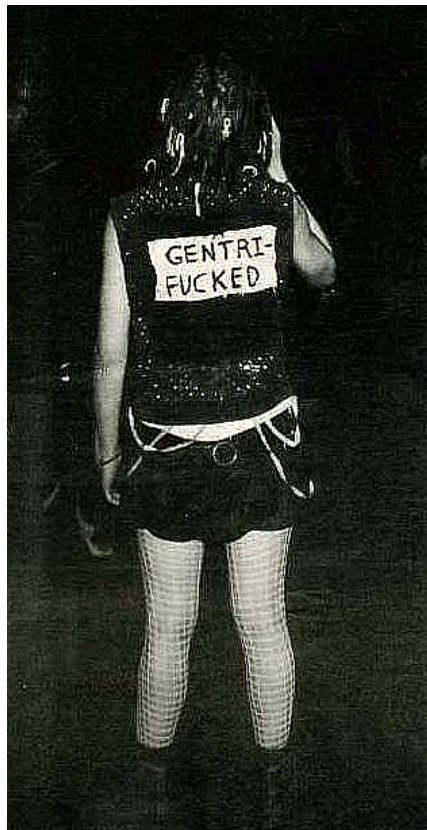
1.4 Μιλώντας στη γλώσσα του εξευγενισμού Μια κοινωνική / θεωρητική προσέγγιση

Μέσα σε ένα διάστημα περίπου 10 χρόνων (1980-1990), η κακή φήμη του εξευγενισμού έγινε ταυτόσημη με την ίδια τη διαδικασία· μια διαδικασία η οποία ήταν ήδη στα σκαριά σε πολλές πόλεις από τα τέλη της δεκαετίας του '50 και τις αρχές της δεκαετίας του '60. Από το Σίδνεϊ στο Αμβούργο και από το Τορόντο στο Τόκιο, ενοικιαστές με μαχητικές διαθέσεις και καθημερινοί άνθρωποι ήξεραν πλέον τι εστί εξευγενισμός και πως επηρέαζε την καθημερινότητα των ζώων τους. Ο βαθύτερος σκοπός άρχισε να γίνεται αντιληπτός : μια δραματική και απρόβλεπτη αντιστροφή των όσων είχαν προβλεφθεί από τις περισσότερες αστικές θεωρίες του 20ου αιώνα για την μοίρα των πόλεων και των επιμέρους τμημάτων τους.

Η γλώσσα του εξευγενισμού αποδείχθηκε ακαταμάχητη. Για αυτούς που αντιτάχθηκαν ανοιχτά στη διαδικασία και στα επιβλαβή αποτελέσματά της στους φτωχούς κατοίκους υπανάπτυκτων περιοχών ή ακόμα και για αυτούς που ήταν απλώς υποψιασμένοι αυτή η νέα λέξη – ο εξευγενισμός – συνέλαβε επακριβώς τις ταξικές διαστάσεις των μετασχηματισμών που επρόκειτο να έρθουν στην αστική γεωγραφία πολλών πόλεων και των εσωτερικών τους περιοχών. Πολλοί από αυτούς που ήταν φιλικόι απέναντι στη διαδικασία κατέφυγαν σε πιο ανώδυνη ορολογία : " ανακύκλωση γειτονιάς ", " αναβάθμιση ", " αναγέννηση " και τα συναφή ("*neighborhood recycling*" , "*upgrading*" , "*renaissance*" όπως είναι η ακριβής αγγλική ορολογία) σκοπεύοντας έτσι να μετριάσουν τους ταξικούς και φυλετικούς περιορισμούς του εξευγενισμού. Δεν ήταν όμως λίγοι και αυτοί οι οποίοι ελκύνονταν από την αισιοδοξία που έβγαζε ο εξευγενισμός · μια αίσθηση μοντερνοποίησης, ανανέωσης και

αστικού καθορισμού από την λευκή μεσαία τάξη.

Η γλώσσα της αναζωογόνησης, της ανακύκλωσης, της αναβάθμισης και της αναγέννησης υπονοούν ότι οι προσβεβλημένες γειτονίες ήταν κατά κάποιον τρόπο απονεκρωμένες ή πολιτισμικά υπανάπτυκτες πριν τον εξευγενισμό. Πέρα από τις περιπτώσεις που κάτι τέτοιο πράγματι ίσχυε, είναι αρκετά συχνά παραδεκτό και το γεγονός ότι ζωτικές κοινότητες εργατικών τάξεων υφίστανται πολιτισμική αποδυνάμωση κατά τη διάρκεια του εξευγενισμού καθώς η νέα μεσαία τάξη περιφρονεί τους δρόμους και τη ζωή που αυτές εσωκλείουν για χάρη των ακριβών εστιατορίων, των ξενοδοχείων και γενικά της χλιδάτης ζωής. Η ιδέα των " αστικών πρωτοπόρων " είναι το ίδιο προσβλητικά εφαρμοσμένη στις σύγχρονες πόλεις με την αρχική ιδέα των " πρωτοπόρων " στην αμερικανική δύση. Ο όρος εξευγενισμός εκφράζει τον σαφή ταξικό χαρακτήρα της διαδικασίας και για το λόγο αυτό είναι και πιο ρεαλιστικός παρά ο που οι εισρέοντες πληθυσμοί δεν είναι τόσο " ευγενείς " (**gentry**) αλλά περισσότερο λευκοί μεσοαστοί. Και όσοι αντιφρονούντες θέλουν ή σκοπεύουν να εναντιωθούν στον εξευγενισμό κινδυνεύουν να απορριφθούν ως αρνητές της προόδου. Για όλους αυτούς που πτώχευσαν, έμειναν άστεγοι ή τους έγινε έξωση κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, ο εξευγενισμός είναι και θα συνεχίσει να είναι μια βρώμικη λέξη.

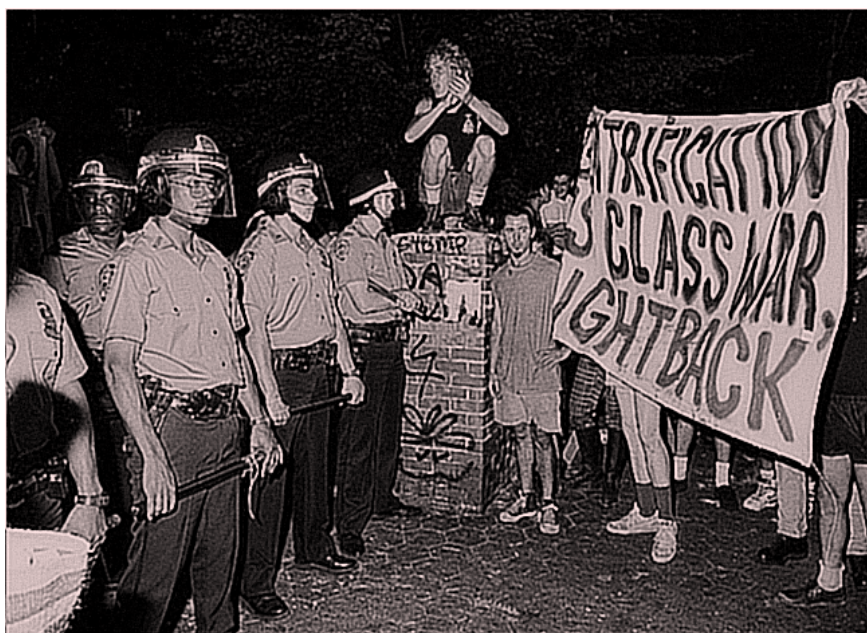

Εικόνα 8: Διαδηλώτρια κατά του εξευγενισμού στα μέσα της δεκαετίας του '80 στη Νέα Υόρκη.

1.4.1 Η ανάδυση της Ρεβανσιστικής πόλης

Καθώς η δεκαετία του '80 έφτανε στο τέλος της και ο πρόεδρος Bush υποσχόταν στο αμερικανικό κοινό ένα " πιο ευγενικό και ήπιο έθνος ", οι πόλεις των ΗΠΑ κατευθύνονταν προς μια διαμετρικά αντίθετη κατεύθυνση. Εάν ο εξευγενισμός αποτελούσε την αιχμή της βέβαιης μεσοαστικής αισιοδοξίας για την πόλη, το τέλος της οικονομικής άνθισης της δεκαετίας του '80, οι αποκρυσταλλωμένες επιδράσεις μιας δεκαετίας απορρύθμισης, ιδιωτικοποιήσεων και έκτακτων περικοπών στην πρόνοια και στον προϋπολογισμό κοινωνικών υπηρεσιών, όρισαν εκ νέου το αστικό μέλλον περισσότερο σαν σκοτεινό και δυσοίωνα. Βέβαια για όλα αυτά τα οποία ταλάνιζαν τη σύγχρονη αμερικανική κοινωνία έπρεπε κάποιος να πάρει το βάρος της ευθύνης πάνω του. Η εύκολη και πιο βολική λύση, όπως έχει αποδείξει ουκ ολίγες φορές η ιστορία, είναι οι μειονότητες και οι ευπαθύντες κοινωνικές ομάδες. Επομένως τα « κοινωνικά πυρά της οπισθοδρόμησης » στράφηκαν εναντίον τους.

Η εκδίκηση κατά των μειονοτήτων, της εργατικής τάξης, των γυναικών, των περιβαλλοντικών κανονισμών, των ομοφυλοφίλων και των μεταναστών έγινε ο διαρκώς αυξανόμενος κοινός παρονομαστής της δημόσιας πραγματείας. Οι επιθέσεις σε εναλλακτικές κοινωνικές ενέργειες και σε μεταναστευτικές πολιτικές, η βία στους δρόμους κατά ομοφυλοφίλων και των αστέγων, τα χτυπήματα κατά των φεμινιστριών και οι δημόσιες καμπάνιες κατά της πολιτικής ορθότητας και της πολυπολιτισμικότητας ήταν τα πιο ορατά αποτελέσματα αυτής της αντίδρασης. Εν συντομία, η δεκαετία του '90 έγινε μάρτυρας της ανάδυσης της **ρεβανσιστικής πόλης**, όπως συχνά αποκαλούνται οι πόλεις χωρών που ακολουθούν τέτοιες πολιτικές.

Εικόνα 9: Στιγμιότυπο από διαμαρτυρία στο πάρκο Τομπικνς της Νέας Υόρκης (1988). Στο πανό αναγράφεται το σύνθημα: « Ο εξευγενισμός είναι ταξικός πόλεμος . Αντεπίθεση! »

1.4.2 Ο Ρεβανσισμός και η ιστορική του προέλευση

Revanche στα γαλλικά σημαίνει εκδίκηση και οι ρεβανσιστές συγκρότησαν μια πολιτική κίνηση στη Γαλλία κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Εξαγριωμένοι από τον αυξανόμενο φιλελευθερισμό της δεύτερης δημοκρατίας, την ατιμωτική ήττα στο Μπίσμαρκ και την τελευταία σταγόνα, την **Παρισινή Κομμούνα**², οι ρεβανσιστές οργάνωσαν μια κίνηση εκδίκησης και αντίδρασης ενάντια στην εργατικά τάξη αλλά και στην ξεπεσμένη αριστοκρατία. Οργανωμένοι γύρω από τον Paul Deroulede και τη Λίγκα των Πατριωτών, η κίνηση αυτή ήταν τόσο μαχητική όσο και εθνικιστική αλλά επίσης είχε και μεγάλη αναφορά στις " παραδοσιακές αξίες ". Όπως είπε και ο ίδιος : « *Η αληθινή Γαλλία – η Γαλλία των καλών και τίμιων ανθρώπων που πίστευαν σε απλές αρετές όπως τιμή, οικογένεια, στρατός και στη (νέα τρίτη) Δημοκρατία – σίγουρα θα κατάφερνε να νικήσει* ». Ήταν μια ακροδεξιά οργάνωση στηριζόμενη στο δημαγωγικό εθνικισμό και αφοσιωμένη σε μια εκδικητική και αντιδραστική ανακατάληψη της χώρας.

1.4.3 Ρεβανσισμός και εξευγενισμός

Ο παραλληλισμός με τα γαλλικά δεδομένα δεν θα πρέπει να μεγαλοποιείται, αλλά σίγουρα δεν θα πρέπει και να αγνοείται. Στην παροντική κατάσταση υπάρχει μια ευρεία και εκδικητική δεξιά αντίδραση τόσο για το " φιλελευθερισμό " των δεκαετιών του '60 και του '70 όσο και για τις αρπακτικές διαθέσεις του κεφαλαίου. Ειδικότερα στις ΗΠΑ, η δημόσια κουλτούρα και οι επίσημες πολιτικές είναι η διαρκώς αυξανόμενη έκφραση ενός νέου τρομακτικού ρεβανσισμού.

Με πολλούς τρόπους, η εκδικητικότητα των ρεβανσιστικών πόλεων καθιέρωσε τον εξευγενισμό ως στοιχείο για το αστικό μέλλον. Αν και σε πολλά μέρη ο εξευγενισμός παρέμεινε απτόητος από την οικονομική ύφεση των αρχών της δεκαετίας του '80, η βαθύτερη καταπίεση των τελών της ίδιας δεκαετίας και των αρχών της δεκαετίας του '90 έχει

2 (1870-1871) Η εργατικά τάξη του Παρισιού κατατρόπωσε τα στρατεύματα του Ναπολέοντα του 3ου και κυριαρχούσε στην πόλη για μήνες.

επανελημμένα περικόψει τις διαδικασίες του εξευγενισμού σε πολλά μέρη, οδηγώντας πολλούς παρατηρητές στο να προβλέψουν τον **αποεξευγενισμό**.³ Οι πτωχεύσεις των αναπτυσσόμενων διασημοτήτων όπως του Donald Trump ⁴ στη Νέα Υόρκη ή του Godfrey Bradman ⁵ στο Λονδίνο, επικύρωσαν το βάθος της οικονομικής κρίσης των ακίνητων περιουσιών στις αρχές του '90. Η γλώσσα του αποεξευγενισμού υλοποιήθηκε πρώτα στο Μανχάταν, όπου και βίωσε μια ανελέητη μετακίνηση μικρών ιδιοκτητών, περιθωριοποιημένων μεσιτικών εταιρειών και άλλων επιχειρήσεων σχετιζόμενων με τον εξευγενισμό μεταξύ 1989 και 1993. Το αποτέλεσμα για πολλούς ανθρώπους ,παρόλο τη μείωση της δραστηριότητας του εξευγενισμού, ήταν η ανεργία , το χάσιμο των σπιτιών τους, η εξαναγκασμένη κατάληψη κ.α.

Θα ήταν όμως λάθος να υποθέσουμε, όπως και ο όρος του αποεξευγενισμού μοιάζει να κάνει, ότι η οικονομική κρίση των αρχών της δεκαετίας του '90 σήμανε το τέλος του εξευγενισμού σε κοσμικό επίπεδο. Και θα

Εικόνα 10: Εκδηλώσεις ενάντια στο κλείσιμο του πάρκου Tompkins. Στο πανό αναγράφεται το σύνθημα: « Σταματήστε τον πόλεμο κατά των φτωχών. Ο εξευγενισμός είναι γενοκτονία. »

ήταν επίσης λάθος να υποθέσουμε ότι η συνέχιση του εξευγενισμού στα τέλη της δεκαετίας του '90 θα αντιμετώπιζε τη ρεβανσιστική πόλη. Το αντίστροφο έχει αποδειχθεί αληθές. Όπως μας διδάσκει και η πρόσφατη περίπτωση του πάρκου Tompkins της Νέας Υόρκης (**εικ. 9 ,10**) και της περιοχής Lower East Side του Μανχάταν, ο εξευγενισμός έχει γίνει αναπόσπαστο κομμάτι της ρεβανσιστικής πόλης. Και αν οι ΗΠΑ με διάφορους τρόπους αντιπροσωπεύουν την πιο έντονη εμπειρία ενός νέου αστικού ρεβανσισμού, αυτός έχει ένα πολύ πιο διαδεδομένο αντίκρισμα. Η Μάργκαρετ Θάτσερ⁶ προετοίμασε πολιτικά το έδαφος της Βρετανίας με έναν άνευ προηγουμένου

κατακερματισμό της δημόσιας κατοικίας και υπηρεσιών. Σε διάφορες περιοχές του Λονδίνου, όπως στο Westminster και στο Wandsworth, ο εξευγενισμός έγινε επίσημη πολιτική με απώτερο σκοπό την εκδίωξη κατοίκων προσκείμενων στο εργατικό συνδικάτο και την εισροή νεοσυντηρητικών γιάπηδων. Παρακάτω αναφέρονται κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα όπου η ρεβανσιστική πολιτική χρησιμοποιεί το προσωπίο του εξευγενισμού:

- Stamford Hill, προάστιο του Λονδίνου, Μάρτιος του 1988: Εκδίωξη εκατοντάδων καταληψιών.
- Tompkins Square Park, New York, Ιούνιος του 1991: Εκδίωξη 300 άστεγων από το

3 Με την έννοια του αποεξευγενισμού αναφερόμαστε σε περιοχές ή γειτονιές στις οποίες ο εξευγενισμός γίνεται σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα ,με αποτέλεσμα πολλά συγκεκριμένα στοιχεία της διαδικασίας να αποτυγχάνουν λειτουργικά και να διαβρώνουν και την ίδια τη διαδικασία.

4 Donald John Trump – Αμερικανός επιχειρηματίας, ιδρυτής της εταιρείας ακινήτων Trump Organization.

5 Άγγλος μεγιστάνας εταιρειών ακινήτων κατά τη δεκαετία του '80.

6 Margaret Thatcher: Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου από το 1979 έως το 1990.

πάρκο.

- Παρίσι, Αύγουστος του 1991, έξωση καταληψιών από κτίριο ιδιοκτησίας της εθνικής βιβλιοθήκης με υπεραντίδραση των αστυνομικών δυνάμεων.

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις κοινωνικών αγώνων, ο εξευγενισμός και η ρεβανσιστική πόλη βρήκαν έναν κοινό παρονομαστή στην αναδομημένη αστική γεωγραφία της μετέπειτα καπιταλιστικής πόλης.

Οι καταληψίες και οι άστεγοι ακτιβιστές του Παρισιού, του Λονδίνου, του Άμστερνταμ και της Νέας Υόρκης έκαναν ξεκάθαρο με τις κινήσεις τους ότι διαπράττουν έναν μοναδικό αγώνα. Εάν η απώλεια της αστικής αισιοδοξίας της μεσοαστικής τάξης οδήγησε κατευθείαν σε ένα νέο αστικό ρεβανσισμό, η συνέχιση του εξευγενισμού θα διασπάσει και θα επιβεβαιώσει περαιτέρω τη ρεβανσιστική πόλη και πολιτική. Οι επίμονες προειδοποιήσεις για διπολικές ή διασπασμένες πόλεις είναι προάγγελοι της μετατροπής του σύγχρονου αστικού μετώπου σε μια πιο σκοτεινή και επικίνδυνη προοπτική. Παρόλο που οι ήττες είναι περισσότερες από τις νίκες, δεν υπάρχει κανένα σημάδι που να σηματοδοτεί την παραίτηση των αστέγων και των καταληψιών από τους αγώνες τους για την εξασφάλιση στέγης.

1.5 Ο εξευγενισμός στα σύγχρονα αστικά κέντρα

1.5.1 Τι πραγματικά είναι το « ghetto » ;

« Ghetto »⁷...« El barrio »⁸...« the hood »⁹...εσωτερική πόλη. Όποια και αν είναι η ονομασία αυτών των περιοχών – γειτονιών υπάρχουν πολλά στοιχεία τα οποία τις συνδέουν μεταξύ τους. Αν θα έπρεπε να δώσουμε έναν ορισμό για το ποια περιοχή μπορεί να φέρει αυτή την ονομασία ,το πιθανότερο είναι να σκεφτόμασταν κάτι τέτοιο: Ως γκέτο ή εσωτερική πόλη καλούμαστε να ονομάσουμε κάθε περιοχή μέσα στον ευρύτερο αστικό ιστό των οποίων οι κάτοικοι παρουσιάζουν κοινά εθνολογικά ,οικονομικά ή κοινωνικά στοιχεία. Τα στοιχεία

7 Ο όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά στη Βενετία για να περιγράψει τις περιοχές όπου διέμεναν Εβραίοι. Προέρχεται από το ιταλικό *borghetto* ,το οποίο είναι υποκοριστικό του *borgo* (borough)

8 Έτσι ονομάζονται στην αργκό τα γκέτο όπου διαμένουν πληθυσμοί λατινικής καταγωγής

9 Έτσι ονομάζονται στην αργκό τα γκέτο των αφροαμερικανών

αυτά είναι και οι βασικοί παράγοντες που οδήγησαν αυτούς τους ανθρώπους – όχι πάντοτε εκούσια - στο να μένουν μερικώς απομονωμένοι από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο μέσα στις χωρικές τους κοιτίδες ...ή πιο απλά στο γκέτο τους.

Ο όρος " γκέτο " μάλλον περιέχει περισσότερο αρνητική έννοια παρά θετική. Αυτό βέβαια εξαρτάται και από τον παρατηρητή. Για τους ανθρώπους των ίδιων των γκέτο ο όρος αυτός συμβολίζει κάτι το μοναδικό. Συμβολίζει τον τρόπο ζωής τους ,τα πιστεύω τους ,τις αξίες τους και γενικά όλα τα στοιχεία τα οποία δίνουν νόημα στη ζωή τους. Πρόκειται για

ανθρώπους οι οποίοι βρίσκονται σε δυσμενή οικονομική κατάσταση και αυτό τους απομακρύνει από οποιαδήποτε ενδεχόμενο διαφυγής πέρα από τα " όρια " της συνοικίας. Αν πρόκειται μάλιστα και για γκέτο μεταναστών ,τότε σίγουρα υπάρχει και το εθνικό στοιχείο. Άτομα που μιλούν την ίδια γλώσσα και ακολουθούν τις ίδιες παραδόσεις επιδιώκουν να μένουν σε έναν ενιαίο και αδιάσπαστο χώρο – περιοχή. Όταν όμως ο παρατηρητής συμβαίνει να είναι το κράτος ή τα ανώτερα λευκά κοινωνικά στρώματα ,τότε ο όρος " γκέτο " ταυτίζεται με το εχθρικό ,το ξένο ,το ανησυχητικό. Η μόνη λέξη όμως που πραγματικά μπορεί να περιγράψει τις γειτονιές αυτές ως προς τις άλλες του αστικού ιστού είναι μία· διαφορετικές...

1.5.2 Η μαύρη εσωτερική πόλη των ΗΠΑ

Η μαύρη εσωτερική πόλη της Αμερικής είναι σίγουρα ένα ιδιόμορφο και μοναδικό φαινόμενο το οποίο χρήζει ειδικής αντιμετώπισης και προοπτικής, όσον αφορά τον εξευγενισμό. Αναφέρομαι στις εκατοντάδες γειτονιές μεγάλων αστικών κέντρων, οι οποίες μεταμορφώθηκαν από λευκές σε μαύρες ως αποτέλεσμα των μετακινήσεων των μαύρων πληθυσμών από τον αγροτικό Νότο στα αστικά κέντρα κατά μήκος των ΗΠΑ. Τέτοιες γειτονιές βίωναν μονίμως μία σύμπτυξη στους πόρους και μεταγενέστερα παρήκμαζαν. Αυτές οι περιπτώσεις είναι μοναδικές στην ιστορία της αστικής Αμερικής, αντικατοπτρίζοντας τη σημασία της φυλής (και συγκεκριμένα της μαύρης φυλής) ως χαρακτηριστικό το οποίο επηρεάζει σχεδόν όλες τις πτυχές της ζωής αυτών των πληθυσμών.

Αντιθέτως με οποιοδήποτε άλλο φυλετικό γκρουπ στην ιστορία της Αμερικής, η πλειοψηφία των μαύρων πληθυσμών ήταν εγκλωβισμένοι σε ομοιογενείς φυλετικά γειτονιές

καθ όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Παρόλο που και οι Ευρωπαίοι μετανάστες των τελών του 19ου – αρχές 20ου αιώνα οργανώθηκαν σε φυλετικές ομάδες, αυτές σπανίως χαρακτηρίζονταν από ομοιογένεια ακόμα και αν αναφέρονταν περισσότερο σε μία συγκεκριμένη εθνικότητα. Παρομοίως σήμερα, οι πρόσφατοι μετανάστες από Ασία και Λατινική Αμερική ζουν σε περιοχές οι οποίες είναι πολύ λιγότερο απομονωμένες φυλετικά από αυτές που ανήκουν στους μαύρους πληθυσμούς.

1.5.3 Ο εξευγενισμός εισέρχεται στο γκέτο

Τα γκέτο – the hood – συχνά απεικονίζονται ως απομονωμένες κοιτίδες παρεκκλίσεων και εκτροπών τις οποίες θα πρέπει να αποφεύγουν τα μεσοαστικά λευκά στρώματα της υπόλοιπης πόλης, μιας και η ασφάλεια δεν μπορεί να θεωρείται εγγυημένη. Αυτή όμως η αστική παθολογία που προσάπτεται στα γκέτο ήταν μια καλή πρόφαση για πολλούς μελετητές και δημοσιογράφους να στραφούν προς αυτές τις γειτονιές (όπως είναι και το Χάρλεμ το οποίο θα μελετηθεί παρακάτω). Τι συμβαίνει όμως όταν η διαφήμιση, η μεσαία τάξη και η παγκοσμιοποίηση γενικότερα εισβάλλουν σε τέτοιες "παθούσες" περιοχές; Τι συμβαίνει όταν οι λευκοί, από εκεί που ήταν σπάνιο θέαμα ξαφνικά γίνονται γείτονες;

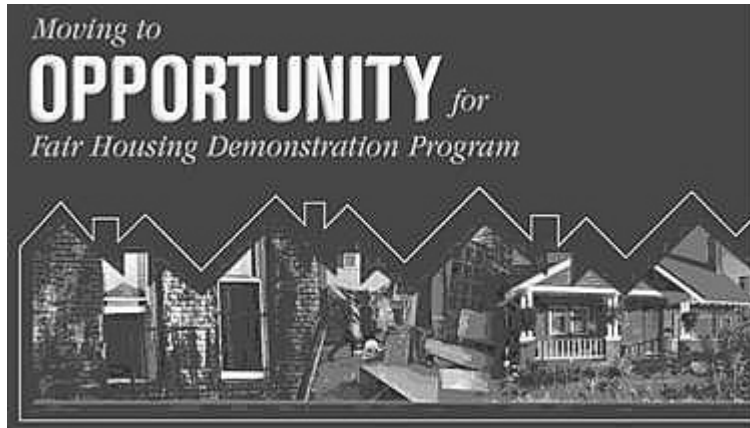

Οι αρχικοί πληθυσμοί δεν αντιδρούν απαραίτητα στον εξευγενισμό ανάλογα με τις προδικασμένες έννοιες που τους προσδίδονται σε γενικότερο βαθμό. Οι αντιδράσεις τους είναι συχνά αρκετά δεκτικές και αισιόδοξες αλλά σίγουρα πολύ πιο απαισιόδοξες και δύσπιστες από αυτές που μας παρουσιάζει η σχετική βιβλιογραφία πάνω στον εξευγενισμό. Οι κάτοικοι των γκέτο είναι καμιά φορά αρκετά δεκτικοί απέναντι στον εξευγενισμό με το σκεπτικό ότι έτσι οι γειτονιές τους θα εισέλθουν στο γενικό ρεύμα του σύγχρονου τρόπου ζωής με συνακόλουθες ανέσεις και υπηρεσίες οι οποίες για άλλους θα ήταν εννοούμενες. Επίσης ο εξευγενισμός, για πολλούς, αντιπροσωπεύει την πιθανότητα κοινωνικής ανέλιξης χωρίς να αναγκαστούν να μετακινηθούν προς τα προάστια ή σε περιοχές που κυριαρχούν οι λευκοί πληθυσμοί.

Σε γενικότερες γραμμές, ο όρος του εξευγενισμού προκαλεί έναν κυνισμό αν αναλογιστούμε μάλιστα και την μακρά ιστορία των άνισων μεταχειρίσεων, των στερήσεων πολιτικών δικαιωμάτων και των χωρικών περιορισμών. Πολλοί όμως είναι αυτοί που πιστεύουν ότι ο εξευγενισμός και ότι συνεπάγεται αυτού έχουν δώσει μια νέα πνοή στις υπηρεσίες και τις ευκαιρίες σε γκετοποιημένες περιοχές και αυτό μόνο σαν αποδεικτικό στοιχείο θέλουν να το χρησιμοποιούν για να έχουν κάθε δικαίωμα πάνω σε τέτοιες περιοχές. Όλες τις αναπλάσεις και τις βελτιωτικές προοπτικές τις θεωρούν (ή θέλουν να τις βλέπουν ως) απόρροια της "άμωσης" συνεργασίας των κρατικών μηχανισμών με τους λευκούς πληθυσμούς.

Στο διάστημα μεταξύ Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και της δεκαετίας του '60, η αστική

παρακμή έγινε μία από τις εξέχουσες ανησυχίες των κρατικών δυνάμεων και της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Πολλές οργανώσεις – κρατικοί εκπρόσωποι – επιχείρησαν, μέσω διαφόρων προγραμμάτων, να επιτεθούν σε αυτό το πρόβλημα. Πολλά από αυτά τα προγράμματα " βαφτίστηκαν " προγράμματα αστικής ανανέωσης. Δημόσια οικιστικά κτίρια κατασκευάστηκαν σε περιοχές που ήταν

Εικόνα 11: Η διαφημιστική καμπάνια του προγράμματος Moving to Opportunity

"μαραζωμένες" και χαμηλού εισοδήματος. Παρόλα αυτά όμως σπάνια παρουσιαζόταν κάποια οικονομική αναζωογόνηση των περιοχών αυτών. Ο ιδιωτικός τομέας από τότε επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στις προσπάθειες «ανάληψης» τέτοιων περιοχών. Τότε λοιπόν ήταν που αυτά τα "αστικά προγράμματα" έγιναν γνωστά ως εξευγενιστικές δυνάμεις και προσέλκυαν μεγάλο ενδιαφέρον. Τέτοια προγράμματα στέγασης ήταν το HOPE IV καθώς και το Moving to Opportunity (MTO –

Μετακίνηση στην ευκαιρία)(**εικ.11**). Και τα δύο αυτά προγράμματα στέγασης ασπάζονται τη λογική ότι εάν αναμίξεις τα φτωχότερα στρώματα με πιο ευκατάστατα, είτε μέσω της μετακίνησής τους στα προάστια (MTO) είτε φέρνοντας τη μεσαία τάξη στη γειτονιά, αυτό μπορεί να είναι ευεργετικό για τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα. Για αυτό το λόγο, ο εξευγενισμός έχει απεικονιστεί ως η εκδήλωση των αλλαγών των πολιτιστικών, δημογραφικών και οικονομικών καταστάσεων μέσα σε αυτές τις γειτονιές, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή. Οι εξευγενιστικές διαδικασίες όμως, έχουν χαρακτηριστεί επίσης και σαν " η εκδίκηση της μπουρζουαζίας " πάνω στις κατώτερες τάξεις των γκέτο ,κάτι το οποίο επιβεβαιώνει και την ταύτιση εξευγενισμού με τη ρεβανσιστική πολιτική όπως ειπώθηκε και προηγουμένως. Όπως καταλήγουν άλλωστε και οι κοινωνικοί παρατηρητές Μάρεϊ και Ντέντον « όταν πρόκειται για στέγαση και οικιστικά μοτίβα η φυλή/ράτσα είναι η κυρίαρχη οργανωτική αρχή »

2. Το παράδειγμα του Χάρλεμ

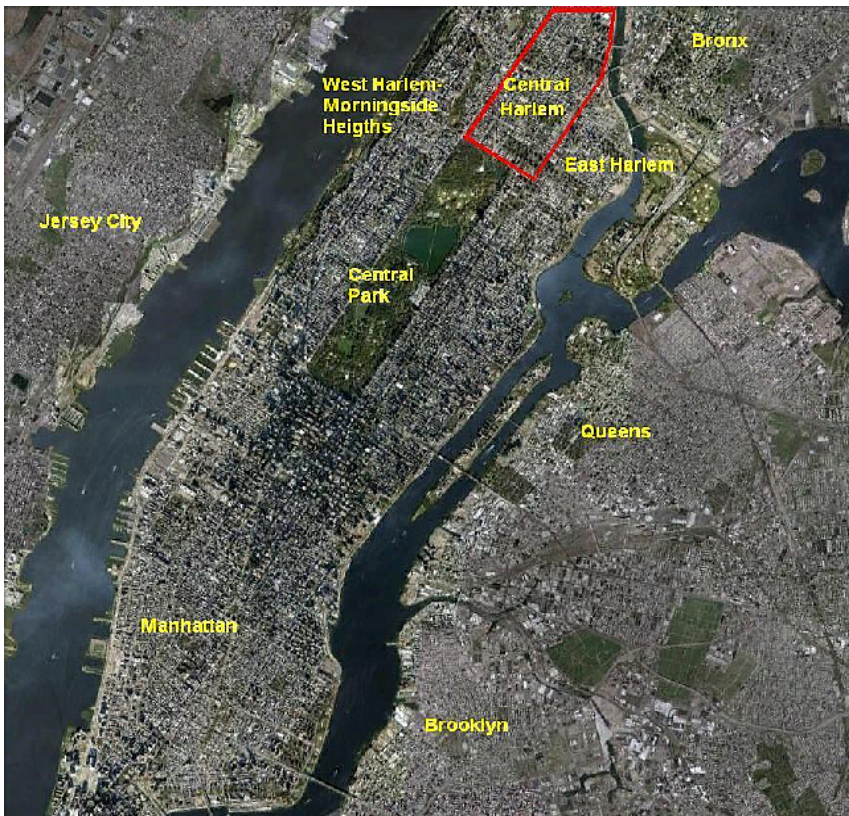
2.1.1 Γενικά στοιχεία

Το Χάρλεμ ,ίσως η πιο διάσημη μαύρη συνοικία στον κόσμο ,είναι φημισμένο για την γέννηση της μαύρης κουλτούρας και διανόησης, ειδικά κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα. Τοποθετημένο στο βόρειο Μανχάταν (**εικ.12**) η ιστορία του ξεκινάει το 1658 όταν ολλανδοί άποικοι εγκαταστάθηκαν στην συγκεκριμένη περιοχή, την οποία ονόμασαν New Haarlem (Νέο Χάαρλεμ – από την ολλανδική πόλη Haarlem) . Αργότερα Βρετανοί άποικοι το μετονόμασαν σε Harlem. Η περιοχή προσαρτήθηκε στη Νέα Υόρκη το 1873.

Το Χάρλεμ εκτείνεται από τον ανατολικό ποταμό έως τον ποταμό Hudson στα δυτικά, αν

υπολογίσουμε και τη συνοικία Morningside Heights ως υποσύνολο της ευρύτερης περιοχής του Χάρλεμ.(εικ.13) Στον άξονα βορρά – νότου η περιοχή εκτείνεται από την **110^η οδό** στο νότο (άμεση γειτνίαση με το βόρειο άκρο του Central Park) μέχρι και την **155^η** στις βόρειες παρυφές του Μανχάταν,όπου και ξεκινάει η περιοχή Washington Heights. Το Χάρλεμ μπορεί να χωριστεί σε μικρότερες γειτονιές όπως:

- **Δυτικό Χάρλεμ** (δυτικά της λεωφόρου St. Nicholas)
- **Κεντρικό Χάρλεμ** (μεταξύ των λεωφόρων 8ης και Madison)
- **Ανατολικό Χάρλεμ ή ισπανόφωνο Χάρλεμ (El Barrio)** (ανατολικά του Garvey Park μέχρι τον ανατολικό ποταμό συν του ότι ξεκινάει στο νότιο άκρο του από την 96^η οδό)

Εικόνα 13: Η περιοχή του Χάρλεμ. Εντός του πλαισίου είναι το κεντρικό Χάρλεμ

Εικόνα 12: Η τοποθεσία του Χάρλεμ ως προς το ευρύτερο Μανχάταν

Να σημειωθεί ότι η κάθε υποπεριοχή έχει αντίστοιχα και τις δικές της υποπεριοχές, όπως Hamilton Heights, Sugarhill (δυτικό Χάρλεμ), Mount Morris, Strivers' Row (κεντρικό Χάρλεμ) κ.α. Το Χάρλεμ έχει περίπου 300.000 κατοίκους και καλύπτει μία έκταση περίπου 4 τετραγωνικών μιλίων.(10.36 τ. Χλμ.)

2.1.2 Η άνοδος της φήμης του Χάρλεμ το καθιστά επιθυμητή περιοχή.

Η φήμη του Χάρλεμ προέρχεται από τη συμβολή διαφόρων παραγόντων. Ένας από αυτούς είναι η προέλευση της περιοχής από μία υψηλής ποιότητας προαστιακή κοινότητα.

Στις αρχές και στα μέσα του 1800 το Χάρλεμ ήταν σχετικά υποανάπτυκτη περιοχή. Λόγω των υψηλών μεταφορικών εξόδων, όσοι εγκαθίστανται εκεί αντιμετώπιζαν το μέρος περισσότερο σαν καταφύγιο ή καλοκαιρινή εξόρμηση παρά σαν περιοχή μόνιμης κατοίκησης. Οι συναλλαγές με το εμπορικό τμήμα του Μανχάταν ήταν πολυέξοδες και χρονοβόρες οπότε δεν μπορούσαν να γίνονται σε καθημερινή βάση.

Με την επέκταση της γρήγορης συγκοινωνίας προς τις βόρειες ακτές του νησιού, το Χάρλεμ πλησίασε το εμπορικό κέντρο του Μανχάταν και αυτό έδωσε μία ώθηση στην εμπορική ανάπτυξη της συνοικίας.

Μεταξύ 1870 και 1900 παρουσιάστηκε μια έντονη αγοραπωλησία ακινήτων περιουσιών καθώς οι νεοεμφανιζόμενοι ένοικοι φρόντισαν να μετατρέψουν τα νοικοκυριά τους σε πολυτελείς κατοικίες με την προσθήκη ανελκυστήρων, δωματίων για τους οικιακούς βοηθούς κτλ. Ανέσεις τις οποίες μόνο οι σχετικά εύποροι πολίτες μπορούσαν να απολαμβάνουν τότε. Οι "νέοι" άποικοι προβάλλαν το Χάρλεμ σαν μια γειτονιά που συνδύαζε τόσο την εξοχή όσο και τη γειτνίαση με τη

ζωή στην πόλη μετατρέποντάς την σε μία επιθυμητή περιοχή για διαμονή. Σαν αποτέλεσμα, μεγάλο μέρος της φυσικής εμφάνισης του Χάρλεμ ήταν και εξακολουθεί να είναι ελκυστική. Μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα, παρατηρήθηκε στο Χάρλεμ μια εκτενής ανοικοδόμηση, η οποία τελικά κατέστη και ολέθρια για το μέλλον της συνοικίας. Ο προορισμός του Χάρλεμ για κατοίκηση από κοινωνικά ανερχόμενους πολίτες έθεσε και τις βάσεις για τον εξευγενισμό του σχεδόν έναν αιώνα μετά.

2.1.3 Η άφιξη των Αφροαμερικανών και η πρώτη Αναγέννηση.

Στα τέλη του 1800 οι επενδύσεις ακινήτων απέκτησαν κερδοσκοπικό χαρακτήρα και αυτό θα είχε δραματικές επιπτώσεις στο μέλλον του Χάρλεμ. Παρόλο τον γενικό ενθουσιασμό που επικρατούσε μεταξύ των επενδυτών, η "φούσκα" του Χάρλεμ έσκασε στην αρχή της πρώτης δεκαετίας του 20ου αιώνα. Οι κερδοσκόποι, "μεθυσμένοι" από τα κέρδη που απέφερε η οικιστική έκρηξη, υπερεκτίμησαν τη ζήτηση για κατοίκηση στην συγκεκριμένη περιοχή. Ως αποτέλεσμα, πολλοί ιδιοκτήτες βρέθηκαν με κενές ιδιοκτησίες οι οποίες, όπως ήταν αναμενόμενο, μετά βίας ανταπέδιδαν τις επενδύσεις τους. Έπρεπε συνεπώς να γίνουν κινήσεις ώστε να αναζωογονηθεί η κινητικότητα των συναλλαγών τους. Από το να χάσουν τις επενδύσεις τους πολλοί στράφηκαν σε ένα αγοραστικό κοινό το οποίο αναζητούσε συνεχώς στέγαση. Αυτοί ήταν οι μαύροι πληθυσμοί. Λόγω των περιορισμένων οικιστικών επιλογών που είχαν, η είσοδός τους στο Χάρλεμ έγινε κατά χιλιάδες.¹⁰ Συν τοις άλλοις

¹⁰ Σύμφωνα με την απογραφή του 1910, ο πληθυσμός του Χάρλεμ ήταν 500.000 εκ των οποίων μόλις το 10% ήταν μαύροι

πρέπει να έχουμε υπόψη μας και τις κακές συνθήκες κάτω από τις οποίες διαβίωναν οι μαύροι. Προγενέστερα της μεγάλης μετανάστευσης, αυτοί οι πληθυσμοί βίωναν μία έντονη

Εικόνα 14: "Ζητείται βοήθεια...Μόνο λευκοί!"

ανταγωνιστικότητα στις φυλετικές σχέσεις του αστικού βορρά. Παρόλο που οι φυλετικές σχέσεις ήταν περισσότερο ευμετάβλητες απ' ό,τι στο Νότο, οι διακρίσεις στον εργασιακό τομέα,(εικ.14) στα ζητήματα κατοίκησης αλλά και στις δημόσιες συναθροίσεις ήταν έντονες. Επιπλέον αυτός ο ανταγωνισμός συχνά κατέληγε σε βίαια επεισόδια, όπου συμμορίες λευκών στρέφονταν κατά οποιουδήποτε μαύρου (San Juan Hill 1900). Είναι περιττό να σημειωθεί ότι τέτοιες πράξεις και συμπεριφορές από την πλευρά των λευκών αποτελούσαν τροχοπέδη στην κοινωνική ενσωμάτωση των μαύρων πληθυσμών. Και οι δύο πληθυσμοί όμως ζούσαν ανάμεικτα και διασκορπισμένοι στις περισσότερες περιοχές. Επομένως η ιδέα της μετακίνησης σε μια περισσότερο ασφαλή συνοικία για τους καταπιεσμένους μαύρους ήταν μάλλον μονόδρομος.

Έτσι λοιπόν το Χάρλεμ, όντας μια περιοχή που προοριζόταν αρχικά για ανερχόμενους λευκούς επενδυτές, προσέελκυσε το ενδιαφέρον των γαιοκτημόνων που ήταν διατεθειμένοι να νοικιάζουν σε μαύρους με απώτερο σκοπό την αποζημίωση των επενδύσεών τους και την συνέχιση των κερδών τους. Ένας σύμμαχός τους προς αυτή την κατεύθυνση ήταν και οι απαράδεκτες συνθήκες διαβίωσης σε άλλες περιοχές της πόλης και οι οποίες, όπως ήταν αναμενόμενο, ώθησαν τους αφροαμερικανικούς πληθυσμούς προς το Χάρλεμ ενισχύοντας έτσι τα σχέδια των γαιοκτημόνων. Η ευκαιρία για τη μετακίνηση αυτή δεν πήγε χαμένη και έτσι πολλοί εγκαταστάθηκαν στο Χάρλεμ. Προς αυτή την κατεύθυνση συνέβαλε και ένας μαύρος μεσίτης ονόματι **P. A. Payton Jr**, ο οποίος προσφέρθηκε να παραχωρήσει μαύρους ενοικιαστές σε αρκετούς λευκούς ιδιοκτήτες, των οποίων οι επενδύσεις βρισκόνταν σε τέλμα. Η συγκατάθεσή τους άνοιξε το δρόμο για πολλούς μαύρους να μετακινηθούν στο Χάρλεμ και αυτό ωφέλησε οικονομικά τον Payton, ο οποίος λίγο αργότερα ίδρυσε και την Αφροαμερικανική Ένωση Ακινήτων. Η εταιρεία αυτή αγόραζε, διαχειριζόταν και πωλούσε ιδιοκτησίες, συμπεριλαμβανομένου και αυτών που ήταν μισθωμένες σε μαύρους ενοικιαστές. Μέσω των επενδύσεών σε μια μαύρη εταιρεία η οποία προωθούσε την επόικηση από μαύρους πληθυσμούς, οι αφροαμερικανοί ήταν η ηγετική δύναμη πίσω από την καταξίωση του Χάρλεμ ως η "**μαύρη Μέκκα**".

Μέχρι και τα μέσα της πρώτης δεκαετίας του 20ου αιώνα, το Χάρλεμ χαρακτηριζόταν από ένα αρκετά ομοιόμορφο μαύρο πληθυσμό. Με αφορμή κάποιες απειλές λευκών ιδιοκτητών το 1904 για εξώσεις, οι μαύροι πληθυσμοί αντιστάθηκαν, ενώ και ο Payton, κινούμενος αντίστοιχα, εκδίωξε αρκετούς λευκούς ενοικιαστές με αποτέλεσμα η φυλετική ανομοιομορφία να συρρικνώνεται διαρκώς. Πλέον το Χάρλεμ ανήκε στους αφροαμερικανούς κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό.

Έτσι λοιπόν το Χάρλεμ, όπως ήταν φυσικό, μετατράπηκε σε μια επιθυμητή κοινότητα, ειδικά εάν συγκριθεί με οποιαδήποτε άλλη περιοχή της Νέας Υόρκης ή των ΗΠΑ γενικότερα, όπου διέμεναν μαύροι πληθυσμοί. Όλα αυτά τα ατού έπαιξαν αναμφίβολα σημαντικό ρόλο

στις θετικές αντιλήψεις περί Χάρλεμ αλλά και στην προοπτική για ένα υπόδειγμα συνοικίας που θα πρόσφερε μια μέρα την ελπίδα για "καθαρή" διαμονή και αστική ανάπτυξη στους αφροαμερικανούς. Η υφιστάμενη κατάσταση στο Χάρλεμ στις αρχές του 20ου αιώνα συνέβαλε στην ανάπτυξη της αντίληψης ότι δεν ήταν απλά ένας καταυλισμός αλλά μάλλον το αντίθετο προκαλώντας μάλιστα και αισθήματα περηφάνιας στους μαύρους πληθυσμούς. Είναι χαρακτηριστικά άλλωστε και ορισμένα αποσπάσματα από διάφορους μελετητές, τα οποία τονίζουν το πόσο εκτιμητέο ήταν το Χάρλεμ:

« Τα σπίτια είναι καλοδιατηρημένα. Τα παράθυρα, οι είσοδοι, τα χολ, τα πεζοδρόμια και οι δρόμοι είναι καθαρά και τα σπίτια τόσο άνετα σε βαθμό που δύσκολα συναντάει κανείς σε εργατικές κατοικίες.» (Dycoff 1914)

« [...] φαινομενικά όλα τα σπίτια είναι καλές κατασκευές · κανένα τους δεν είναι ξύλινο. Μεταξύ αυτών υπάρχουν και οικίες με πετρόχτιστες όψεις. Σίγουρα δεν αποτελεί ερειπωμένο προάστιο της πόλης.» (Crowell 1925)

« (ένα μέρος όπου) μεταξύ της 135ης οδού και της λεωφόρου Λένοξ σου δίνεται μια εντύπωση χωρητικότητας, καθαρότητας, ευημερίας και επιτυχίας...πέρα από την μικρή Ιταλία το Χάρλεμ είναι άλλη μία περιοχή που ξεχωρίζει με τη λάμψη του.» (Hartt 1921)

« ένα μέρος χωρίς σαραβαλιασμένες πολυκατοικίες, αλλά με νεοσύστατα διαμερίσματα και όμορφες κατοικίες, με καλοφωτισμένους και καλοστρωμένους δρόμους.» (Johnson 1925)

« Βολικά και όμορφα τοποθετημένη, με μεγάλους ασφάλτινους δρόμους και λεωφόρους, μοντέρνα διαμερίσματα και ιδιωτικές κατοικίες, σχολεία και νοσοκομεία και αξιοθαύμαστες εγκαταστάσεις συγκοινωνίας προς όλη την πόλη.» (Εθνική Ένωση σε ζητήματα αστικών συνθηκών για τους νέγρους, 1915)

Εξίσου σημαντικό είναι και το γεγονός ότι το Χάρλεμ αποτέλεσε τη μετουσίωση του "νεο-νέγρου" (*new negro*). Μεταξύ των μαύρων πληθυσμών, ο "νέο-νέγρος" αντιπροσώπευε ένα νέο τρόπο σκέψης και αναφοράς στον υπόλοιπο (μη μαύρο) κόσμο. Από το να στηρίζεται στους λευκούς, ο "νέο-μαύρος" προτιμούσε να χαράσσει ο ίδιος τα ίχνη του

και να γκρεμίσει τους υφιστάμενους φραγμούς για τη ράτσα του. Η νέα αυτή κατηγορία νέγων προτιμούσε να βελτιώσει μόνη της την κατάστασή της – και αυτή της ράτσας της – παρά να εξαρτάται από τρίτους.

Έτσι ,το Χάρλεμ , στο διάστημα 1920 – 1940 γνώρισε την πρώτη του Αναγέννηση κατά την οποία οι τέχνες και η διανοήση γνώρισαν ένδοξες στιγμές και καταξίωσαν το Χάρλεμ ως την μεγαλύτερη μαύρη συνοικία που γνώρισε ποτέ η σύγχρονη αμερικανική ιστορία. Το Cotton club , το Apollo theater , ο Duke Ellington ,ο Cab Calloway και η Ella Fitzgerald είναι κάποια μόνο από τα ονόματα που ταυτίστηκαν με την Αναγέννηση του Χάρλεμ.

2.2 Από το ζενίθ στο ναδίρ : Η αρχή της πτώσης

Παρόλο που το Χάρλεμ είχε ένα ευοίωνο ξεκίνημα, οι δυνάμεις που το οδήγησαν στη μακρά πτώση του συνέπεσαν με την λεγόμενη " Αναγέννηση του Χάρλεμ ". Οι διακρίσεις σε οικιστικά ζητήματα που αντιμετώπιζαν οι νέγροι μείωσε τα φυσικά όρια του μαύρου Χάρλεμ και απέκλεισε πολλούς από οποιαδήποτε άλλη περιοχή της πόλης. Έτσι οι μαύροι πληθυσμοί του Χάρλεμ οδηγήθηκαν σε μια σφοδρή υπερσυγκέντρωση.

Όπως έχει περιγραφεί, το Χάρλεμ ήταν ποικιλοτρόπως σχεδιασμένο για την ελίτ ή τουλάχιστον για την ανώτερη μεσαία τάξη. Οι μεγάλοι δρόμοι και οι φαρδιές λεωφόροι το αποδεικνύουν. Αλλά οι μάζες των νέγων που μετακινήθηκαν στο Χάρλεμ μετά βίας μπορούσαν να αντεπεξέλθουν σ' αυτή την εικόνα. Υπήρχαν βέβαια και μαύροι που ανήκαν στην ελίτ και μπορούσαν να ενταχθούν σ' ένα τέτοιο περιβάλλον, όμως για τους περισσότερους ήταν παντελώς αδύνατον. Επιπλέον το Χάρλεμ δεν προοριζόταν μόνο για κοινωνικά ανερχόμενους πολίτες αλλά και για οικογένειες με συζύγους, παιδιά κτλ. Οι κάτοικοί του απεναντίας ήταν μία κοινωνία μεταναστών. Και ο τυπικός μετανάστης είναι ένας νεαρός ανύπαντρος ενήλικας μακριά από το πατρικό του σπίτι. Έτσι το οικογενειακό μοτίβο που χαρακτήριζε τις περισσότερες κατοικίες μετά δυσκολίας ικανοποιούσε τις ανάγκες του.

Η εισροή ενοικιαστών έγινε ένας από τους τρόπους με τον οποίο οι κάτοικοι του Χάρλεμ εξίσωσαν τη διαφορά μεταξύ διαθεσιμότητας και ζήτησης. Μια αναφορά της Αστικής Ένωσης δείχνει ότι: « το 95% των κατοίκων αδυνατούν να ζήσουν σ' αυτές τις κατοικίες χωρίς να τις επενοικιάζουν (N.L.U.C. 1915)», δηλαδή χωρίς να τις νοικιάζουν εκ νέου σε τρίτους. Ο συνδυασμός αυτών των δυνάμεων είχε σαν αποτέλεσμα έναν οξύ υπερπληθυσμό και κατάχρηση της διαθεσιμότητας των κατοικιών – συνθήκες που προμηνύουν ασθένεια για μια γειτονιά που θα υπέφερε στο μέλλον από παραμέληση και έλλειψη επενδύσεων.

Αν όμως οι οικιστικές διακρίσεις, η αστοχία στην διαθεσιμότητα των κατοικιών και η επακόλουθη υπερσυγκέντρωση ήταν οι σπόροι για τη μελλοντική απελπιστική κατάσταση του Χάρλεμ, τότε η **Μεγάλη Ύφεση (Great Depression 1929-1940 ,το επονομαζόμενο Κραχ)** ήταν ο ήλιος, ο αέρας και το νερό που επέτρεψαν σ' αυτούς τους σπόρους να ανθίσουν και να μετατρέψουν έτσι το Χάρλεμ σε μια φτωχογειτονιά. Πριν την κρίση η διαχωριστική γραμμή (με βάση τη ράτσα) που οδηγούσε τους μαύρους σε ταπεινά και ευτελή επαγγέλματα σε

συνδυασμό και με ένα εκπαιδευτικό σύστημα που σπανίως τους προετοίμαζε για κάτι παραπάνω, όρισαν το Χάρλεμ ως μια συνοικία πενιχρού εισοδήματος. Έτσι, η Μεγάλη Ύφεση πήρε έναν υποαπασχολούμενο πληθυσμό με χαμηλές εργασιακές προοπτικές και τον μετέτρεψε σε έναν άλλο όπου η ανεργία και οι συνακόλουθες κρίσεις ήταν ανεξέλεγκτες. Οι οικιστικές διακρίσεις και ο συνεπακόλουθος οικιστικός διαχωρισμός δημιούργησαν επίσης μια συγκέντρωση φτωχών και καταπιεσμένων ανθρώπων σε μια μικρή γεωγραφικά

περιοχή και ως εκ τούτου, πολλοί παθογόνοι παράγοντες όπως η φτώχεια, συγκεντρώθηκαν στην περιοχή μαστιίζοντας έτσι τους πολίτες του Χάρλεμ. Ως αποτέλεσμα, πολλοί από τους μετακινούμενους πληθυσμούς αγνοούσαν τελείως την ύπαρξη του Χάρλεμ, καθώς προτιμούσαν άλλες συνοικίες – γκέτο (Bedford - Stuyvesant κ.α.) συμβάλλοντας έτσι στην αυξομείωση του πληθυσμού του Χάρλεμ, ο οποίος από το μέγιστο της δεκαετίας του '50 έπεσε στη συνέχεια δραματικά (N.Y. City Department of City Planning) παρόλο που ο γενικότερος μαύρος πληθυσμός της Νέας Υόρκης συνέχισε να αυξάνει για άλλες πέντε δεκαετίες. (εικ.15)

Harlem's Shifting Population

		Central Harlem	Rest of NYC			Central Harlem	Rest of NYC
1910	BLACK	9.89%	1.73%	1970	BLACK	95.42%	18.48%
	WHITE	90.01%	98.12%		WHITE	4.28%	79.82%
	total population	181,949	3,191,962		total population	157,178	7,083,455
1920	BLACK	32.43%	1.46%	1980	BLACK	94.17%	22.20%
	WHITE	67.47%	98.39%		WHITE	0.62%	53.98%
	total population	216,026	4,767,727		total population	108,236	6,732,149
1930	BLACK	70.18%	1.99%	1990	BLACK	87.55%	23.93%
	WHITE	29.43%	97.80%		WHITE	1.50%	44.74%
	total population	209,663	6,168,984		total population	101,026	6,988,199
1940	BLACK	89.31%	2.65%	2000	BLACK	77.49%	23.67%
	WHITE	10.48%	97.10%		WHITE	2.07%	36.11%
	total population	221,974	6,677,187		total population	109,091	7,654,221
1950	BLACK	98.07%	5.64%	2006	BLACK	69.27%	23.40%
	WHITE	1.76%	94.03%		WHITE	6.55%	36.06%
	total population	237,468	7,078,650		total population	118,111	7,838,724
1960	BLACK	96.71%	10.71%	* Numbers do not add up to 100 percent. The remaining people are Hispanics, who were not listed separately until 1980, or those who identified themselves as members of other racial groups.			
	WHITE	2.94%	88.82%				
	total population	163,632	6,829,199				

Harlem in 1903. Photo by Irving Underhill

Sources: 1910 to 1940, Census Tract Data from National Historical Geographical Information System, Compiled by Andrew A. Beveridge and Co-workers; 1950, Ellen M. Bogue File, as edited by Andrew A. Beveridge and co-workers; 1960 through 2000, Tabulated Census Data from National Historical Geographic Information System; 2006 Data from American Community Survey, U.S. Bureau of the Census. Boundary Files from National Historical Geographic Information System 1910 to 2000, U.S. Bureau of the Census, 2006. All data and boundary files available from Minnesota Population Center. Since results are tabulated from the sources indicated, they may not necessarily match Census published figures for population and race.

Εικόνα 15: Πίνακας που δείχνει τις αυξομειώσεις πληθυσμών στο Χάρλεμ στο διάστημα 1900-2005. Όπως φαίνεται και από τον πίνακα, ο μαύρος πληθυσμός παρουσίασε το μέγιστό του στη δεκαετία του '50 και έκτοτε άρχισε να μειώνεται.

2.2.1 Παθογόνοι παράγοντες

– Φτώχεια

Μέχρι τις αρχές του 1980, ο δείκτης της φτώχειας για το κεντρικό Χάρλεμ έφτασε το συγκλονιστικό βαθμό του 40% και συνέχισε να κυμαίνεται σ' αυτά τα επίπεδα για τις δύο επόμενες δεκαετίες. Αυτό το αναφορικό ποσοστό του 40%, παρόλο που δεν ήταν απόλυτα έγκυρο, κατέληξε να είναι η διαχωριστική γραμμή για τις κοινωνικές επιστήμες μεταξύ τέτοιων γκετοποιημένων περιοχών.

Σύμφωνα με τον Jargowsky (1997) αυτές οι περιοχές « είχαν μια απειλητική εμφάνιση, στιγματισμένη από κατεστραμμένες οικίες, άδεια καταστήματα με βγαλμένα ή σπασμένα τα παράθυρά τους, παρατημένα και καμμένα αυτοκίνητα και ανθρώπους να τη βγάζουν στο δρόμο.»

– Ναρκωτικά

Το έγκλημα, τα προβλήματα υγείας και η αστάθεια στην οικογενειακή κατάσταση ήταν ήδη υψηλά στο Χάρλεμ και συνέχισαν να είναι έτσι και κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Δεν υπήρξε όμως μεγαλύτερο σύμπτωμα της κοινωνικής παθογένειας που να επηρέασε τόσο το Χάρλεμ όσο η " επιδημία " της ηρωίνης που ξεκίνησε το 1950.

Η ευρεία διάδοση της χρήσης ναρκωτικών ίσως να είναι και σύμπτωμα της κοινωνικής περιθωριοποίησης και των περιορισμένων ευκαιριών. Αυτό έγκειται στο γεγονός ότι, πολλοί νεαροί Χαρλεμίτες θεωρούσαν τη χρήση ναρκωτικών ένα εναλλακτικό σύστημα αξιών που " έβγαζε τη γλώσσα " στον υπόλοιπο κόσμο. Αλλά και οι μπλοκαρισμένες αξιώσεις για το " Αμερικάνικο όνειρο " συνέβαλαν στη διάδοση των ναρκωτικών. Ο συγγραφέας Claude Brown, ο οποίος πέρασε τα παιδικά του χρόνια στο Χάρλεμ κατά τις δεκαετίες '40 - '50, περιγράφει ωμά τις καταστροφικές συνέπειες της ηρωίνης στο Χάρλεμ κατά τη δεκαετία του '50:

« Η ηρωίνη είχε μόλις καταλάβει το Χάρλεμ. Ήταν σαν κάποιου είδους πανδημία. Κάθε φορά που πήγαινα στα βόρεια κάποιος θα βρισκόταν σε αδιέξοδο ή θα είχε πεθάνει. Ο κόσμος μιλούσε για αυτούς λες και ήταν νεκροί. Θα ρωτούσες για κάποιο παλιό φίλο και θα σου απαντούσαν " Είναι ξοφλημένος! ". Δεν ήταν απλά μια απάντηση σε μια ερώτηση... Ήταν ένα εγκώμιο για κάποιον... Φοβόμουν να ρωτήσω για κάποιον που είχα καιρό να δω. Πάντα υπήρχε η πιθανότητα να μου απαντήσουν ότι πήγε από υπερβολική δόση ή ότι έπεσε από το παράθυρο στην προσπάθειά του να κλέψει το διαμέρισμα κάποιου ή ότι έπεσε νεκρός από πυροβολισμούς σε συμπλοκή συμμοριών. Τα ναρκωτικά σκότωναν τους πάντες με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Είχαν καταλάβει όλη τη γειτονιά.[...] Οι άνθρωποι ήταν φοβισμένοι περισσότερο από ποτέ. Δεν τολμούσαν να βγουν από τα σπίτια τους με ένα απλό κλείδωμα της πόρτας [...] Εάν κάποιος κυκλοφορούσε με εικοσαδóλλαρο στην 8η λεωφόρο μέρα μεσημέρι θα μπορούσε πολύ άνετα να βρεθεί μαχαιρωμένος. Το Χάρλεμ ήταν μια κοινότητα που δεν μπορούσε να αντέξει το βάρος αυτής της κατάστασης...» (Brown 1965,σελ.187-90)

– Οικιστικά / Πληθυσμιακά ζητήματα

Στον τομέα αυτό δεν παρουσιάστηκε καμία ιδιωτική επένδυση στο Χάρλεμ κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Και αυτό μετουσιώθηκε σε μία σταθερή πτώση και σε ένα γηράσκον

οικιστικό απόθεμα. Κατά το 1969 μόνο το 9% αυτού του αποθέματος ήταν χτισμένο από το 1940 και το μεγαλύτερο μέρος αυτών των κατοικιών θα παραδιδόταν στο δήμο με απώτερο σκοπό την κατοίκηση τους από φτωχά και μειονεκτούμενα νοικοκυριά. Η έλλειψη επενδύσεων στο υπάρχον οικιστικό απόθεμα άφησε την κοινότητα με σχεδόν τις μισές κατοικίες ρημαγμένες ή υποβαθμισμένες στα τέλη της δεκαετίας του '60 (N.Y.D.C.P. 1969¹¹). Αντιμετωπίζοντας τα διαρκώς αυξανόμενα έξοδα συντήρησης αλλά και τους φόρους, οι περισσότεροι ιδιοκτήτες αποφάσισαν να εγκαταλείψουν τις επενδύσεις τους ή ακόμα και να τις βάλουν φωτιά ώστε να εισπράξουν την αποζημίωση από την ασφάλεια.(εικ.16)

Έτσι το Χάρλεμ, όπως και το νότιο Μπρονξ και τμήματα του Μπρούκλιν, βίωσε μια ευρεία εγκατάλειψη και πολλούς εμπρησμούς από τα τέλη της δεκαετίας του '60 μέχρι και το 1980. Στο Χάρλεμ παρουσιάστηκε μια μείωση του πληθυσμού της τάξης του 29% και αυτό σε ένα διάστημα δέκα χρόνων (μεταξύ 1970 και 1980). Εάν συμπεριλάβουμε και τη δεκαετία του '50 τότε το Χάρλεμ έχει χάσει 60 % του πληθυσμού του σ' αυτή την τριαντάχρονη περίοδο. Αυτή η κατακόρυφη πληθυσμιακή πτώση άφησε μια κατακερματισμένη γειτονιά με εγκαταλελειμμένα κτίρια και άδειες βιτρίνες καθώς οι έμποροι έβλεπαν το αγοραστικό τους κοινό να συρρικνώνεται δραματικά.

Όλοι οι παραπάνω παθογόνοι παράγοντες συνεπώς οδήγησαν στην μακρά πτώση του Χάρλεμ και αυτό φαινόταν και μέσω των MME. Για παράδειγμα, ένα άρθρο των NY Times έγραφε για μια περιοχή του Χάρλεμ: " μια βομβαρδισμένη πόλη, με άδεια πάρκινγκ και εγκαταλελειμμένα κτίρια ". Ακόμα και οι στίχοι πολλών χιπ χοπ σταρ, αυτών των σύγχρονων εκφραστών της ζωής στα γκέτο, παρουσίαζαν το Χάρλεμ ως μια επικίνδυνη, απαγορευμένη και ερειπωμένη περιοχή.

Η κοινωνική κατάσταση στο Χάρλεμ κατά τη δεκαετία του '80 ήταν τόσο άσχημη, που αν κάποιος νέγρος γεννιόταν εκείνη την περίοδο εκεί θα είχε χαμηλότερο προσδόκιμο όριο διαβίωσης από έναν στην αναπτυσσόμενη χώρα του Μπαγκλαντές. Έτσι λοιπόν το Χάρλεμ, από μια περιοχή για τη μαύρη φυλή, προάγγελο της ελπίδας και σύμβολο για το τι θα μπορούσαν να καταφέρουν οι μαύροι, κατέληξε να είναι άλλο ένα γκέτο όπου οι ράπερ το περιγράφουν ως μια ετοιμοθάνατη οντότητα. Σίγουρα όλα αυτά δεν θα μπορούσαν να αφήσουν αμέτοχους τους κατοίκους του. Η κοινωνική αντίδραση έγινε αισθητή τρεις φορές μέσα σε 3 δεκαετίες μέσω τριών μεγάλων εξεγέρσεων που έλαβαν χώρα στους δρόμους του Χάρλεμ. Η πρώτη το 1935, η δεύτερη το 1943 και η τρίτη το 1964. Ίσως όλα όσα έχουν περιγραφεί παραπάνω να μην ήταν ο αυτοσκοπός των εξεγέρσεων, σίγουρα όμως όλη η

Εικόνα 16: Συγκροτήματα κατοικιών που δέχτηκαν εμπρησμό από τους ιδιοκτήτες τους.

11 N.Y.D.C.P : New York Department of City Planning – κάτι αντίστοιχο της πολεοδομίας.

απογοήτευση και η οργή που προκλήθηκε μέσω των προαναφερθέντων ζητημάτων εκτονώθηκε ,σ' ένα βαθμό, μέσω των εξεγέρσεων (ειδικά μέσω της εξέγερσης του 1964) Έπειτα από αυτά ο εξευγενισμός της περιοχής ήταν ζήτημα χρόνου...

Εικόνα 17: Φτώχεια, εξαθλίωση και εικόνες εγκατάλειψης...Το πάλαι ποτέ " Χάρλεμ της διανοήσης και της Αναγέννησης " αποτελούσε πλέον μία ανάμνηση.

2.2.2 Οι εξεγέρσεις στο Χάρλεμ

– Η εξέγερση του 1935

Η πρώτη εξέγερση έγινε τον Μάρτιο του 1935 και ήταν η πρώτη με φυλετικές διαστάσεις. Αιτία στάθηκε ο ξυλοδαρμός ενός νεαρού Πορτορικανού, του 16χρονου Lino Rivera, από ιδιοκτήτη καταστήματος μέσα στο οποίο πιάστηκε επ' αυτοφώρω να κλέβει ένα σουγιά ευτελούς τιμής. Ο ιδιοκτήτης, σύμφωνα με τα λεγόμενά του, δαγκώθηκε στο χέρι από τον νεαρό και σαν απάντηση του επιτέθηκε ενώ είχε ήδη ειδοποιηθεί η αστυνομία. Σε όλο αυτό το διάστημα είχε συγκεντρωθεί πλήθος ανθρώπων έξω από το κατάστημα, όπου βρισκόταν επίσης και μια νεκροφόρα. Όταν έγινε αντιληπτή από τους συγκεντρωμένους και με την επιβεβαίωση του σκηνικού από τους νοσοκόμους που είχαν σπεύσει στην περιοχή, οι φήμες για το θάνατο του νεαρού άρχισαν να διαδίδονται παντού και το κατάστημα έκλεισε σχεδόν αμέσως.

Νωρίς το βράδυ της ίδιας μέρας, πορείες καλέστηκαν από την κομμουνιστική νεολαία και από μία οργάνωση για τα κοινωνικά δικαιώματα των μαύρων με την ονομασία The Young Liberators (=οι νεαροί απελευθερωτές). Η πορεία σταμάτησε έξω από το κατάστημα που είχε εξελιχθεί το σκηνικό με τον νεαρό Πορτορικανό και δεν άργησε να μετατραπεί σε μία βίαιη εκδήλωση απέχθειας προς τους λευκούς καταστηματάρχες της περιοχής. Πολλά μαγαζιά μάλιστα, για να αποφύγουν την καταστροφή τους, ανάρτησαν πινακίδες που ανέφεραν τη φυλετική καταγωγή των ιδιοκτητών ή έστω ότι δούλευαν έγχρωμοι σ' αυτά. Τελικά ο νεαρός δεν είχε πεθάνει αλλά οι πολίτες του Χάρλεμ έδειξαν ότι μπορούν να δίνουν το παρόν κάθε φορά που η καταπίεση με φυλετικό υπόβαθρο κάνει την εμφάνισή της. Όσο για τις απώλειες; 3 νεκροί, εκατοντάδες τραυματίες και περίπου 2 εκ. \$ υλικές ζημιές.

– Η εξέγερση του 1943

Η δεύτερη εξέγερση στους δρόμους του Χάρλεμ πραγματοποιήθηκε την 1η Αυγούστου του 1943. Αφορμή στάθηκε ο πυροβολισμός ενός αφροαμερικανού στρατιώτη από λευκό αστυνομικό της NYPD. Συγκεκριμένα ο νεαρός στρατιώτης ήταν αυτόπτης μάρτυρας του ξυλοδαμού μιας αφροαμερικανής (κατά τα λεγόμενα του αστυνομικού, η γυναίκα ήταν υπεύθυνη για διατάραξη ειρήνης). Στην προσπάθειά του να σταματήσει τον αστυνομικό, ο δεύτερος έβγαλε το υπηρεσιακό πιστόλι του και πυροβόλησε τον στρατιώτη στον ώμο.

Οι εξεγερμένοι, ως επί το πλείστο αφροαμερικανικής καταγωγής, ξεχύθηκαν στους δρόμους προκαλώντας ζημιές σε πολλές ιδιοκτησίες. Αρκετά μαγαζιά μάλιστα, τα οποία ήταν στην κατοχή Εβραίων ή γενικότερα λευκών, λεηλατήθηκαν. Ο τότε δήμαρχος της Νέας Υόρκης, **Fiorello H. La Guardia** (το όνομα του οποίου δόθηκε και σε ένα από τα αεροδρόμια της NY) διέταξε αμέσως την εισβολή στη "θερμή" περιοχή 6.000 αστυνομικών, στρατιωτών και άλλων κατασταλτικών δυνάμεων με σκοπό την αποκατάσταση της τάξης. Τελικά η τάξη αποκαταστάθηκε στις 3 Αυγούστου. Ο δήμαρχος, σε μια προσπάθεια να κατευνάσει τα πνεύματα, προχώρησε σε διαμοιρασμό τροφίμων στους πολίτες του Χάρλεμ. Ο απολογισμός αυτής της εξέγερσης ήταν: 6 νεκροί, 400 τραυματίες, 500 συλληφθέντες και ζημιές καταστημάτων που ανέρχονται στο ποσό των \$ 5.000.000.

– Η εξέγερση του 1964

Η τρίτη εξέγερση στους δρόμους του Χάρλεμ έλαβε χώρα τον Ιούλιο του 1964. Αφορμή για αυτό τον ξεσηκωμό στάθηκε η εν ψυχρώ δολοφονία του 15χρονου James Powell,

κάτοικου του Χάρλεμ από τον λευκό αστυνομικό Thomas Gilligan ο οποίος μάλιστα ήταν και εκτός υπηρεσίας.

Στις 16 Ιουλίου ο 15χρονος μαζί με φίλους του είχαν εμπλακεί σε ένα διαπληκτισμό με τον επιστάτη ενός κτιρίου της περιοχής στην οποία έγινε ο φόνος. Κάποια στιγμή ο επιστάτης κατέβρεξε τους νεαρούς με μια μάνικα προκειμένου να τους κρατήσει σε απόσταση. Ο Powell, σε απάντηση, κυνήγησε τον επιστάτη έως την είσοδο του κτιρίου του. Τότε ήταν που επενέβη ο αστυνομικός και πυροβόλησε δύο φορές τον νεαρό.

Τα νέα για το θάνατο του νεαρού διαδόθηκαν ταχύτατα. Το προοδευτικό εργατικό κόμμα σε μια προσπάθειά του να καρπωθεί το γεγονός διεμήνυε μέσω αφισών δρόμου:

"Καταζητούμενος για φόνο: Gilligan ο μπάτσος "

Δεν έλειψαν μάλιστα και περιπτώσεις που μέλη του εργατικού κόμματος, όπως ο κομμουνιστής Bill Erpton έριχνε λάδι στη φωτιά με φράσεις όπως: " *Burn, baby, burn!* ". Στις 18 του μήνα 4000 άνθρωποι συμμετείχαν σε καλέσματα σε Μπρούκλιν και Χάρλεμ ζητώντας την σύλληψη και αποπομπή του δολοφόνου αστυνομικού καθώς και την παραίτηση του γενικού αστυνομικού διευθυντή της πόλης. Το βράδυ της ίδιας μέρας οι διαδηλωτές πορεύτηκαν προς το 28ο αστυνομικό τμήμα. Εκεί όμως τους περίμενε

ένα τείχος από αστυνομικούς, οι οποίοι έσπρωχναν συνεχώς τον κόσμο ώστε να αποφευχθεί

είσοδός τους στο κτίριο. Φυσικά δεν έλειψαν και οι πρώτες συλλήψεις οι οποίες εξαγρίωσαν το πλήθος κάνοντας τους να επιτεθούν. Οι ταραχές γρήγορα εξαπλώθηκαν και στους γύρω δρόμους αναγκάζοντας τις αστυνομικές δυνάμεις να κλείσουν τον 128ο δρόμο μεταξύ 3ης και 8ης λεωφόρου. Αυτό βέβαια δεν είχε κανένα αποτέλεσμα αφού οι συρράξεις εξαπλώθηκαν και σε γύρω συνοικίες, όπως το Bedford – Styvensant. Συνολικά 6000 αστυνομικοί καλέστηκαν για να επιβάλλουν την τάξη η οποία επιβλήθηκε 5 μέρες αργότερα. Τα σκηνικά βίας μεταξύ αστυνομίας και διαδηλωτών ήταν πολλά και σε αρκετές περιπτώσεις πρωτόγνωρης βαρβαρότητας. Πολλά καταστήματα λεηλατήθηκαν, αυτοκίνητα και κτίρια κάηκαν, άνθρωποι χτυπήθηκαν από τις αρχές και γενικά η περιοχή αυτή του Χάρλεμ θύμιζε πεδίο μάχης.

Ο απολογισμός, παρόλο που δεν είναι απόλυτα ακριβής, κάνει λόγο για έναν νεκρό, 500 τραυματίες και 465

συλληφθέντες, άντρες και γυναίκες. Το κόστος των ζημιών από την εξέγερση κυμαίνεται μεταξύ \$ 500.000 και \$ 1.000.000. Όσον αφορά τον αστυνομικό, αθώωθηκε από το δικαστήριο τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Ο Gilligan δεν σταμάτησε ποτέ να ισχυρίζεται ότι ο νεαρός είχε μαχαίρι στραμμένο προς το μέρος του...

3. Εξευγενισμός ή 2η Αναγέννηση;

3.1 Στοιχεία – προάγγελοι του εξευγενισμού στο Χάρλεμ

– Κοινωνικά / Οικονομικά

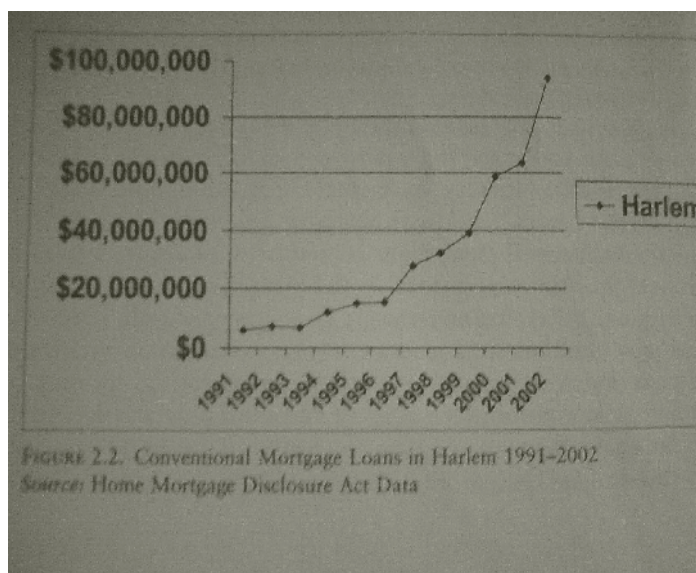
« Η διαδικασία κατά την οποία, κεντρικές αστικές γειτονιές, οι οποίες έχουν υποφέρει λόγω ανεπικερδών επενδύσεων και οικονομικής κρίσης, υφίστανται ένα σύνολο επανεπενδύσεων και "προσβάλλονται" από εισροή πληθυσμών μεσαίων και υψηλών κοινωνικών στρωμάτων »¹²

Αυτός ο ορισμός μας ωθεί στο να ψάξουμε για στοιχεία αυξημένης επενδυτικότητας και εισροής ατόμων με υψηλό κοινωνικοοικονομικό στάτους έτσι ώστε να βοηθηθούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα εάν πράγματι συμβαίνει ο εξευγενισμός του Χάρλεμ.

Η ποσότητα των χρημάτων που επενδύονται από τον ιδιωτικό τομέα είναι μια καλή ένδειξη του μεγέθους των επανεπενδύσεων που λαμβάνουν χώρα. Σε μια βασική οικιστική περιοχή όπως το Χάρλεμ, θα περίμενε κάποιος ότι οι επενδύσεις ακινήτων θα είναι η πιο σημαντική κατηγορία επενδύσεων. Επιπλέον, εστιάζοντας στα συνηθισμένα δάνεια, μπορούμε να έχουμε μια εικόνα του μεγέθους κατά το οποίο το Χάρλεμ αποτελεί ιδανικό μέρος για αγοραπωλησίες. Περιοχές όπως το Χάρλεμ παρουσιάζονταν ως ζώνες ριψοκίνδυνων επενδύσεων και ήταν περιορισμένες από τους οικονομικούς θεσμούς. Επανεπενδύσεις με τη μορφή παραδοσιακών δανείων θα αντανάκλούσε μια αυξημένη σιγουριά στην περιοχή και θα ήταν ένα αδιάσειστο στοιχείο ότι ο εξευγενισμός αποτελεί πραγματικότητα.

Το γράφημα 2.2 (εικ.18) δείχνει την ποσότητα των συμβατικών στεγαστικών δανείων καταγεγραμμένα από τους οικονομικούς θεσμούς στο κεντρικό Χάρλεμ μέσα στην περίοδο 1991 - 2001. Η άνοδος είναι πραγματικά δραματική, παρουσιάζοντας μία αύξηση της τάξεως του 1400 %. Με κάθε τρόπο αυτή η αύξηση πρέπει να υπολογισθεί σαν επανεπένδυση. Επιπλέον ο πίνακας 2.2 υποστηρίζει, μέσω αυτών των ανέκδοτων στατιστικών, ότι οι επανεπενδύσεις συμβαίνουν στο Χάρλεμ. Τα ανακαινισμένα κτίρια και οι ολοφάνερες νέες κατασκευές στην ευρύτερη περιοχή έρχονται να το πιστοποιήσουν.

Οι επανεπενδύσεις που συμβαίνουν δύσκολα μπορούν να αμφισβητηθούν με

Εικόνα 18: Συμβατικά στεγαστικά δάνεια κατά την περίοδο 1991-2002

πηγή: HMDA (βάση δεδομένων στεγαστικών δανείων)

12 Van Vliet 1998, σελ.198

βάση τα στοιχεία του γραφήματος 2.2. Όμως αυτές αποτελούν μόνο το μισό της συνολικής διαδικασίας του εξευγενισμού. Όπως υποδηλώνει και ο ορισμός, η άφιξη των " ευγενών " είναι το άλλο σημείο – κλειδί της διαδικασίας. Τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των προσφάτως μετακινηθέντων στο Χάρλεμ είναι ίσως ο καλύτερος πληρεξούσιος για την καταμέτρηση του μεγέθους σύμφωνα με το οποίο οι " ευγενείς " μετακινούνται σ' αυτή την περιοχή. Για την ακριβή μέτρηση των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των νεοεισερχομένων στο Χάρλεμ αξιοποιούνται τρεις πηγές πληροφοριών. Η πρώτη είναι η Έρευνα της Νέας Υόρκης για την κατοίκηση και τη διαθεσιμότητα - NYCHVS ¹³ που διεξάγεται κάθε τρία χρόνια και παραχωρεί κοινωνικοοικονομικά δεδομένα καθώς και τις ημερομηνίες μετακίνησης των ενοίκων στις οικιστικές μονάδες. Παρόλα αυτά, η NYCHVS έχει σαν σημείο αναφοράς τη δεκαετία 1991 - 2002 και εξαιτίας του σχετικά μικρού μεγέθους δείγματος δεν μπορεί να παρέχει ακριβείς πληροφορίες για υποσύνολα του δείγματος, όπως οι προσφάτως αφιχθέντες κάτοικοι του Χάρλεμ. Έτσι, τα δεδομένα της NYCHVS θα συμπληρώνονται με δεδομένα της HMDA ¹⁴ (βάση δεδομένων στεγαστικών δανείων) καθώς και με δεδομένα που προκύπτουν από τη δεκαετή απογραφή. Οι τάσεις που αποκαλύπτονται από τις κοινωνικοοικονομικές βάσεις δεδομένων δεν είναι τόσο συνταρακτικές όσο αυτές των επενδύσεων, αλλά μπορούν ακόμα να δίνουν πληροφορίες σχετικά με τον εξευγενισμό.

Το διάγραμμα 2.4 (εικ.19) παρουσιάζει το ετήσιο εισόδημα με βάση το χρόνο σύμφωνα με την HMDA (όσοι δηλαδή πήραν στεγαστικό δάνειο) και την NYCHVS αντίστοιχα. Και για τις δύο τάσεις, η συνολική εικόνα, παρόλο που δεν παρουσιάζει σημαντικές αυξομειώσεις κατά την πάροδο του χρόνου, είναι σαφώς ανοδική. Συνεπώς όλο και περισσότεροι κάτοικοι με υψηλά εισοδήματα έκαναν την εμφάνισή τους στο Χάρλεμ. Οι εισοδηματικές βάσεις δεδομένων αποδεικνύουν μια άνοδο στο κοινωνικό - οικονομικό στάτους σχετιζόμενο με την " έφοδο " του εξευγενισμού κάτι το οποίο ανταποκρίνεται πλήρως στα όσα θα περίμενε κάποιος από τον εξευγενισμό.

Η τρίτη αξιοποιήσιμη πηγή που μας δίνει χρήσιμα στοιχεία για το προφίλ του Χάρλεμ είναι η Εταιρεία Αστικής Ανάπτυξης του Χάρλεμ - HUDC ¹⁵, η οποία εντάσσεται στην ευρύτερη στρατηγική για την επανάπτυξη της πόλης (City Redevelopment Strategy). Η HUDC έχει εντατικά επιμείνει ότι η " επανάπτυξη " του Χάρλεμ στοχεύει να ευνοήσει τους

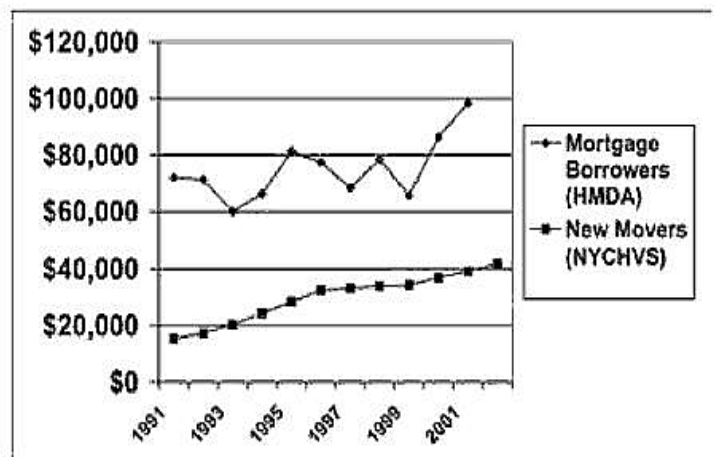

FIGURE 2.4. Annual Income, Harlem
Source: New York City Housing and Vacancy Survey, Home Mortgage Disclosure Act Data

Εικόνα 19: Στοιχεία ετήσιου εισοδήματος με βάση το χρόνο σύμφωνα με την HMDA (δανειζόμενοι) και την NYCHVS (νεοαφιχθέντες)

13 New York City Housing and Vacancy Survey

14 Home Mortgage Disclosure Act data

15 Harlem Urban Development Corporation

κατοίκους του Χάρλεμ αυτούς καθ' εαυτούς · τους φτωχούς μαύρους εργατικής τάξης. Είναι αλήθεια ότι οι δημογραφικές μετρήσεις του 1990 κατέγραψαν μια σημαντική αύξηση των λευκών νοικοκυριών στην περιοχή αλλά οπουδήποτε αλλού οι λευκοί μεσοαστοί αποτελούν πολύ μικρή μειοψηφία. Από τις 2.500 αιτήσεις που δόθηκαν κατά τον πρώτο γύρο των δημοπρασιών της ίδιας χρονιάς, εκτιμάται ότι περίπου το 80% των αιτούντων είναι αφροαμερικανικής καταγωγής.

Στον πλειστηριασμό του 1982, η πόλη απαιτούσε από τον κάθε υποψήφιο να κερδίζει τουλάχιστον \$ 20.000 ετησίως. Αλλά αναλογιζόμενοι τις δυσκολίες που προέκυψαν από αυτόν τον πλειστηριασμό, ο αντίστοιχος του 1985 ήταν ανοιχτός μόνο σε νοικοκυριά με υψηλότερα εισοδήματα. Τα κόστη επανακατοίκησης για μια μεσαίου μεγέθους οικία στα μέσα της δεκαετίας του '80 εκτιμάται ότι ανέρχονται στα \$ 135.000 και αυτό απαιτούσε ένα μίνιμουμ ετήσιο εισόδημα μεταξύ \$ 50.000 και \$ 87.500 για τους επίδοξους εξευγενιστές. Τα δεδομένα της απογραφής του 1980 αποκάλυψαν ότι μόλις 262 νοικοκυριά στο κεντρικό Χάρλεμ διέθεταν εισοδήματα άνω των \$ 50.000. Σε όλο το Μανχάταν ο αριθμός των μαύρων νοικοκυριών με εισόδημα άνω των \$ 50.000 δεν ξεπερνούσε τα 1.800. Σε όλη τη Νέα Υόρκη υπήρχαν λιγότερες από 8.000 αντίστοιχες οικογένειες, υπονοώντας ότι η όποια επανάπτυξη του Χάρλεμ από αφροαμερικανούς θα εξαρτιόταν περισσότερο από μαύρους πληθυσμούς εκτός Χάρλεμ.

– Πληθυσμιακά / Ταξικά

« Υπάρχουν στοιχεία για μια επικείμενη αλλαγή στο Χάρλεμ. Εγκαταλείποντας την τάση φυγής για άλλα, πιο " εύφορα λιβάδια " (που ίσχυε για δεκαετίες) οι μαύροι, μεσοαστικοί πληθυσμοί, επιστρέφουν πίσω. Και σχεδόν 80 χρόνια μετά από τις πρώτες αποχωρήσεις από τις γειτονιές του Χάρλεμ, το ίδιο κάνουν και οι λευκοί μεσοαστοί. Πολλοί παρατηρητές του Χάρλεμ πιστεύουν ότι μέσα σε 10 χρόνια, το γνωστότερο αμερικανικό γκέτο θα μεταμορφωθεί στο πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα εξευγενισμού. Για λόγους είτε θετικούς είτε αρνητικούς το Χάρλεμ, όπως το γνωρίζαμε, δεν θα είναι πια το ίδιο.»¹⁶

Παρόλο που το παραπάνω απόφθεγμα περιγράφει επακριβώς τις απόψεις πολλών σήμερα, αποτελεί τμήμα άρθρου που γράφτηκε 25 χρόνια πριν στο περιοδικό Black Enterprise (Μαύρη Τόλμη). Οι κοινωνικοί παρατηρητές Schaffer και Smith (1986) ισχυρίζονταν ότι το κοινωφελές ταμείο των επίδοξων μαύρων εξευγενιστών ήταν πολύ μικρό για να αναθρέψει έναν εξευγενισμό καθοδηγούμενο από τους μαύρους πληθυσμούς. Ως αποτέλεσμα, το Χάρλεμ έδειχνε ότι θα περνούσε στην καθοδήγηση των λευκών. Όλες αυτές οι ανησυχίες αντικατοπτρίζονται στο άρθρο με τίτλο: "**Θα χάσουμε το Χάρλεμ; Η συμβολική πρωτεύουσα απειλείται με εξευγενισμό.**" - μέρος του οποίου είναι και το παραπάνω απόφθεγμα.

Σχετιζόμενος μ' αυτούς τους φόβους, ο λευκός πληθυσμός του Χάρλεμ σχεδόν ξεπέρασε το διπλάσιο στη χρονική περίοδο 1980-2000, όπως δείχνει και το διάγραμμα 2.13 (εικ.20). Αυτό σημαίνει ότι ο λευκός πληθυσμός αυξήθηκε από κάτι λιγότερο του 1% σε περίπου 2% στο 2000 κάτι το οποίο βέβαια μετά βίας αποτελεί απειλή για την μαύρη ταυτότητα του

16 Lee 1981,σελ. 191

Χάρλεμ. Σαφώς πιο σημαντική ήταν η αύξηση του ισπανόφωνου πληθυσμού. Αυτή η αύξηση όμως δεν επηρέαζε τη συνολικότερη εικόνα το ίδιο με την αύξηση του λευκού πληθυσμού. Πληροφορίες για τη φυλετική σύσταση του Χάρλεμ μπορούμε να αντλήσουμε επίσης και από το σχετικό διάγραμμα της εικόνας 15 – σελίδα 26.

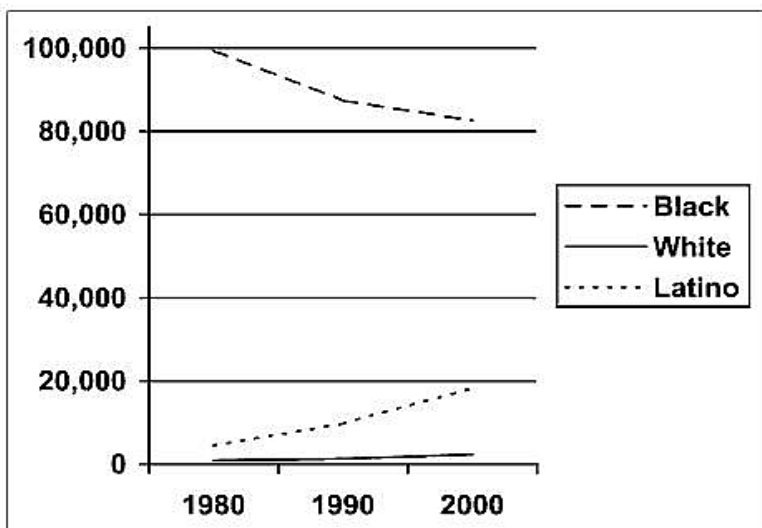

FIGURE 2.13. Racial Composition of Harlem 1980-2000
Source: Decennial Census of Housing and Population

Εικόνα 20: Φυλετική σύσταση του Χάρλεμ στη χρονική περίοδο 1980 – 2000

πηγή: Δεκαετής απογραφή για τη στέγαση και τον πληθυσμό.

είναι καθιερωμένο σαν το σπίτι της μαύρης Αμερικής, αλλά από την άλλη, σημαντικές ταξικές διαφορές διαχωρίζουν τους επαγγελματίες που μετακινήθηκαν στο Χάρλεμ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 από τους παλιότερους – αρχικούς – κατοίκους.

Ένας επιπλέον παράγοντας που θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη είναι και το μορφωτικό επίπεδο των προσφάτως μετακνηθέντων στο Χάρλεμ. Αυτές οι πληροφορίες δίνονται μέσα από το διάγραμμα 2.3 (εικ.21). Η γενικότερη τάση δείχνει ξεκάθαρα το επίπεδο γνώσεων μεταξύ των νεοεισερχομένων. Σαν ταξικό χαρακτηριστικό, το μορφωτικό επίπεδο είναι πιθανώς πιο ακριβές από το εισόδημα αφού η μόρφωση κάποιου είναι μια αξία που παραμένει σταθερή κατά την πάροδο του χρόνου (σε αντίθεση με το εισόδημα). Η μόρφωση είναι ένα στοιχείο που μπορεί να

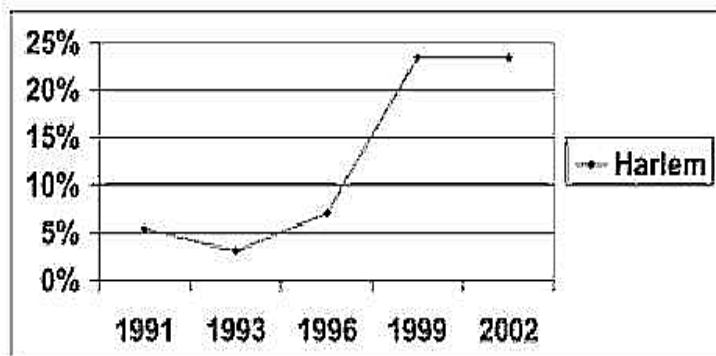

FIGURE 2.3. New Movers with College Degrees, in Percent
Source: New York City Housing and Vacancy Survey

Εικόνα 21: Ποσοστό νεοεισερχομένων με πτυχίο πανεπιστημίου

πηγή: NYCHVS

Από τη στιγμή που ο εξευγενισμός του κεντρικού Χάρλεμ βρίσκεται ακόμα στα πρώτα στάδια του, η προσδοκία για αλλαγή μάλλον ξεπερνά την πραγματικότητα. Μια σειρά από σημαντικές αλλαγές και η επερχόμενη κρίση των αρχών της δεκαετίας του '90 έχουν εγείρει μια ποικιλία ερωτήσεων κοινωνικού περιεχομένου που αφορούν το εξευγενισμό του Χάρλεμ. Αναλογιζόμενη των επιπτώσεων του πρώτου κύματος εξευγενισμού του Χάρλεμ, η κοινωνιολόγος Monique Taylor θεωρεί ότι έχει ξεσπάσει μια βέβαιη " κρίση ταυτότητας ", ειδικότερα για τους μεσοαστούς του Χάρλεμ. Από τη μία, το Χάρλεμ

χρησιμοποιηθεί για τις υποδηλώσεις της διαδικασίας του εξευγενισμού και η αύξηση του μορφωτικού επιπέδου κατά την τελευταία δεκαετία, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα, είναι μία ισχυρή απόδειξη της άφιξης των " ευγενών ".

Η Taylor παρέχει απτές καταθέσεις της αντιφατικής συνδεσιμότητας μεταξύ φυλετικής και ταξικής ταυτότητας όπως προκύπτει από τον εξευγενισμό. Οι νεοεισερχόμενοι μεσοαστοί, με τους οποίους μίλησε η Taylor, διαθέτουν μία ευρεία γκάμα φιλοδοξιών για την περιοχή: κάποιοι νοσταλγικές και ρομαντικές ενώ άλλοι περισσότερο μαχητικές και πρακτικές. Κάποιοι πιστεύουν ότι βασική προτεραιότητα πρέπει να είναι η προάσπιση του Χάρλεμ ως περιοχή προστασίας των μαύρων πληθυσμών από τον ρατσισμό του έξω – εμπορικού – κόσμου (*downtown*). Ένας αριθμός γυναικών πιστεύει ότι μια ήπια εισροή λευκού μεσοαστικού πληθυσμού θα βοηθούσε στην προσέλκυση χρήσιμων υπηρεσιών στην περιοχή, ενώ κάποιοι άλλοι νεοεισερχόμενοι θεωρούν ότι αυτή η κίνηση θα εγγυηθεί την προσοχή της πόλης και θα βοηθήσει στην αναστύλωση των ιδιοκτησιακών αξιών.

3.2 Στο δρόμο για τον εξευγενισμό

Η αποτυχία της φιλελεύθερης αστικής πολιτικής και το τέλος της οικονομικής άνθισης της δεκαετίας του '80 μετέτρεψαν την πόλη, στα τελειώματα του αιώνα, σ' ένα σκοτεινό και επικίνδυνο μέρος. Η δημόσια πολιτική και η αγορά συνωμοτούν εναντίον των μειονοτήτων, των εργαζομένων και των φτωχών και αστέγων όπως ποτέ πριν. Στην καλπάζουσα ρεβανσιστική πόλη, ο εξευγενισμός έχει γίνει μέρος αυτής της εκδικητικής πολιτικής. Και βέβαια δεν λείπουν και οι διαφημιστικές καμπάνιες οι οποίες έχουν σαν αποκλειστικό σκοπό την διαρκή προβολή του εξευγενισμού σαν μία αξία εφικτή και επικερδή για όλους. Μια τέτοια είναι και η περίφημη καμπάνια της υπηρεσίας διαχείρισης ακινήτων της Νέας Υόρκης – **Real Estate Board of New York** :

– *Είναι ο εξευγενισμός μια " βρώμικη " λέξη;*

« Λίγες λέξεις στο λεξιλόγιο ενός Νεοϋορκέζου είναι τόσο συναισθηματικά επιφορτισμένη όσο ο όρος " εξευγενισμός ". Για κάποιον μπορεί να σημαίνει βελτιωμένες συνθήκες κατοίκησης. Για κάποιον άλλο οικονομικά ανέφικτη κατοικία. Για ορισμένους σημαίνει ασφαλείς δρόμοι και νέες επιχειρηματικές προοπτικές. Για άλλους πάλι προμηνύει την ομογενοποίηση μιας πρώην ποικιλόμορφης γειτονιάς. Είναι το αποτέλεσμα της πορείας μιας οικογένειας προς εύρεσης σπιτιού. Είναι όμως και η διακεκριμένη απειλή υψηλών ενοικίων για κάποια άλλη οικογένεια.

Με απλούς όρους, εξευγενισμός είναι η οικιστική αναβάθμιση και η εμφάνιση νέων επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου σε μια γειτονιά με την εισροή ιδιωτικών επενδύσεων. Παρόλα αυτά, αυτή η διαδικασία και οι συνέπειές της είναι σπάνια απλές.

– *Οι γειτονιές και οι ζωές ανθίζουν.*

Τα παραδείγματα εξευγενισμού είναι τόσο ποικιλόμορφα και δυσδιάκριτα όσο και η ίδια η

Νέα Υόρκη και αντανακλούν την διαρκή ζωτικότητα της πόλης. Αυτή η ζωτικότητα μεταφράζεται σε όρους αλλαγής· για τις γειτονιές αλλά και για τους ανθρώπους. Βλέπουμε μετανάστες από την Ασία να μεταμορφώνουν την ακμάζουσα κοινωνία του Queens με την εργατικότητά τους, καθώς πρόσφατες αφίξεις από τη Ρωσία φέρνουν νέο άρωμα στην περιοχή Brighton Beach του Μπρούκλιν. Πριν από μια δεκαετία, ζωγράφοι, γλύπτες και νεοσυσταθείσες επιχειρήσεις χορού που έψαχναν για χώρο, μετέτρεψαν την μέχρι τότε περιοχή " φάντασμα " του SoHo, στα βόρεια του Lower Manhattan, σε ένα παγκοσμίου φήμης καλλιτεχνικό κέντρο. Σήμερα, μια νέα γενιά καλλιτεχνών δημιουργεί μια παρόμοια αποικία στο Greenpoint του Μπρούκλιν. Κάπου αλλού, πρωτοπόροι μεσοαστοί έχουν αγοράσει κατοικίες σε " σαραβαλιασμένες " περιοχές και έδωσαν πνοή στις περιοχές αυτές – όπως το τμήμα της Columbus Ave. βόρεια του κέντρου τεχνών Lincoln – γεμάτη στυλ και ενέργεια.

Διαφορετικές γειτονιές κατά μήκος της πόλης έχουν υποστεί παρόμοιες αλλαγές σε διαφορετικές περιόδους : Park Slope, Chelsea και το Upper West Side (δίπλα εικόνες από πάνω προς τα κάτω αντίστοιχα) είναι μερικά παραδείγματα. Σε κάθε περίπτωση, περιοχές με ελλιπή πληθυσμό που είχαν φθαρεί ή έγιναν επικίνδυνες μετατράπηκαν σε επιθυμητές γειτονιές από οικογένειες και μεγαλεμπόρους που ήταν πρόθυμοι να ρισκάρουν τις οικονομίες και το μέλλον τους.

– Ποιός πρέπει να κάνει χώρο για τον εξευγενισμό;

Οι μεγαλύτεροι φόβοι βεβαίως που πηγάζουν από τον εξευγενισμό είναι ότι χαμηλόμισθοι πολίτες και έμποροι με μειωμένα κέρδη θα αντικατασταθούν από πολίτες υψηλότερων εισοδημάτων και από κερδοφόρες επιχειρήσεις αντίστοιχα.

Η μελέτη του τμήματος πολεοδομίας για εξευγενισμένες γειτονιές στο Park Slope και στο Upper West Side κατέληξε στο ότι, μέρος της αντικατάστασης συμβαίνει ακολουθώντας την παρακμή μιας κοινωνίας αμέσως μετά την επανακατοίκηση της. Παρόλα αυτά, η μελέτη επίσης απέδειξε ότι οι κανονισμοί περί ενοικίασης έδιναν στους κατόχους διαμερισμάτων μια σημαντική προστασία έναντι των μετατοπίσεων. Επιπρόσθετα, η μελέτη έδειξε ότι το σύνολο των εμπορικών καταστημάτων και των υπηρεσιακών εγκαταστάσεων παρέμειναν το ίδιο και στις δύο περιοχές από το 1970.

Από αυτή την άποψη, πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι οι ενοικιαστές διαμερισμάτων σε πολυκατοικίες των οποίων το ιδιοκτησιακό καθεστώς μετατρέπεται σταδιακά σε καθεστώς συνεργασίας παραμένουν προστατευμένοι

από σχέδια μη-έξωσης στην περίπτωση που αποφασίσουν να μην αγοράσουν τις μονάδες τους. Μια ανασκόπηση που συντάχθηκε από το Συμβούλιο ακίνητων περιουσιών της Νέας Υόρκης ανακάλυψε ότι το 85% αυτών των ενοικιαστών έβρισκε αυτή την διαδικασία μετατροπής δίκαιη.

– Ένας ρόλος για τη δημόσια πολιτική.

Πιστεύουμε ότι παρόλες τις μετατοπίσεις που ο εξευγενισμός ενδεχομένως να προκαλεί, πρέπει να αντιμετωπίζεται με πολιτικές οι οποίες προάγουν την κατασκευή και την επανακατοίκηση κατοικιών προοριζόμενες για ένοικους χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος καθώς και τη σύσταση αναθεωρήσεων που επιτρέπουν εμπορικές χρήσεις σε λιγότερο ακριβές τοποθεσίες πάνω στο δρόμο. Επίσης πιστεύουμε ότι η μεγαλύτερη ελπίδα της Νέας Υόρκης στηρίζεται στις οικογένειες, τις επιχειρήσεις και τα δανειστικά ιδρύματα που είναι διατεθειμένοι να δεσμευτούν για λύση των δυσκολιών στις γειτονιές που τους χρειάζονται. Αυτό είναι εξευγενισμός.»

The Real Estate Board of New York

Plate 2.1 "Is Gentrification a Dirty Word?" (Real Estate Board of New York, Inc.)

3.2.1 Τα εμφανή σημάδια του εξευγενισμού – Μια πρώτη ματιά

Παρόλο που τα εγκαταλελειμμένα κτίρια, οι κατεστραμμένες βιτρίνες και οι απειλητικοί δρόμοι ήταν το σήμα κατατεθέν για το Χάρλεμ μέχρι και το 1980, μέσα σ' ένα διάστημα 10 χρόνων η εικόνα αυτή άρχισε να αλλάζει αφού οι άνθρωποι μιλούσαν για μια δεύτερη αναγέννηση του Χάρλεμ κατά τη δεκαετία του '90. Η κατασκευαστική δραστηριότητα αφθονούσε καθώς μονοκατοικίες και διαμερίσματα άρχισαν να αναπτύσσονται σε όλη τη γειτονιά. Υπάρχει μια χωρική διαρρύθμιση κτιρίων και σημείων εμπορικών διαδικασιών, η οποία ελκύει τον κόσμο και παρουσιάζει την χρησιμότητα αλλά και την περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομίας. Τα κενά κτίρια και οι αλάνες που ήταν διάσπαρτα στο χώρο άρχισαν να εξαφανίζονται και τη θέση τους έπαιρναν ανακαινισμένες κατοικίες και νέα λαμπερά σπίτια διατεταγμένα σε σειρά. Επίσης στους δρόμους της περιοχής γίνονται έργα συντήρησης, τα οποία αποσκοπούν στην ενδυνάμωση των συγκοινωνιών. Εστιατόρια υψηλής αισθητικής και με άριστες κριτικές από τη NY Times έκαναν την εμφάνισή τους σερβίροντας πολυτελή γεύματα με άρωμα καραϊβικής.(εικ.22) Η ποιότητά τους ήταν τέτοια που το δίκτυο φαγητού της πόλης θα αφιέρωνε τηλεοπτική κάλυψη για τα νέα εστιατόρια του Χάρλεμ. Αλυσίδες καταστημάτων, οι οποίες ήταν άγνωστες μέχρι την 110η οδό άρχισαν να εξαπλώνονται.(εικ.23) Επίσης η γνωστή αλυσίδα ξενοδοχείων Marriott σκοπεύει να ανεγείρει στην περιοχή νέα ξενοδοχειακή μονάδα με όλες τις πολυτέλειες που συνοδεύουν τον σύγχρονο τρόπο ζωής. Ακόμα και τα Starbucks έκαναν επιδρομή στο Χάρλεμ και άνοιξαν υποκατάστημα στην 125η οδό (εικ.24).

Τα ΜΜΕ γρήγορα παρατήρησαν αυτές τις αλλαγές και έβγαλαν πρωτοσέλιδα όπως:

" *Ανερχόμενη πολιτεία* ¹⁷ " (Smith 2000), " *Το Χάρλεμ σε άνοδο* ¹⁸ " (Robertson 2005) και " *Από τον περιορισμό στην αναγέννηση.* ¹⁹ " (Moore 1999). Και μέσα σ' όλη αυτή την αλλαγή σημαντικό ρόλο έπαιζε και η αυξανόμενη παρουσία των λευκών είτε σαν

Εικόνα 22: Amor Cubano...εστιατόριο υψηλής αισθητικής με άρωμα καραϊβικής.

Εικόνα 23: Το νέο πολυκατάστημα Harlem Center.

Εικόνα 24: Τα Starbucks στο Χάρλεμ

17 " Uprising town "

18 " Harlem uprising "

19 " From constraint to renaissance "

ένοικοι είτε σαν απλοί επισκέπτες. Η καθολική προσοχή στο Χάρλεμ είναι γεγονός και προς αυτή την κατεύθυνση συμβάλλει και η μετακίνηση πολλών διασημοτήτων και πολιτικών εκεί (το νέο γραφείο του Bill Clinton, ο Samuel Jackson κ.α.) Τώρα πλέον παρουσιάζεται μια πληθώρα πολιτικών γραφείων αλλά και εταιρειών – καταστημάτων που προσφέρουν στους πολίτες οτιδήποτε τυχαίνει να χρειάζονται. Όλες αυτές οι αλλαγές σηματοδοτούν την έναρξη της διαδικασίας του εξευγενισμού...ή κατά άλλους τη δεύτερη αναγέννηση του Χάρλεμ.

Κατά έναν ειρωνικό τρόπο, αυτές οι αλλαγές ήταν πιο έντονες σε σημεία του Χάρλεμ με τη μεγαλύτερη παρακμή. Αυτές είναι περιοχές όπου λωρίδες κατοικιών είχαν εγκαταλειφθεί ή

Εικόνα 25: Εγκαταλελειμμένο σπίτι στο Χάρλεμ, το οποίο πρόκειται να ανακαινισθεί. Πολλά κτίρια σαν αυτό έχουν ανακαινισθεί και τέτοιες ενέργειες συμβάλλουν στην γενικότερη αντίληψη ότι το Χάρλεμ βιώνει μια αναγέννηση.

ακόμα και γκρεμιστεί αφήνοντας κενά οικόπεδα έτοιμα για ανάπτυξη. Σ' αυτούς τους κενούς χώρους θα μπορούσαν εικονικά να δημιουργηθούν νέες γειτονιές εκ του μηδενός. Καθ' όλη την επικράτεια του Χάρλεμ τα κενά κτίρια (εικ.25) και οικόπεδα υπόκεινται σε ανάπτυξη με σκοπό τη δημιουργία κατοικιών που θα είναι οικονομικά εφικτές για τους περισσότερους. Οι ιστορικές περιοχές του Χάρλεμ γύρω από το πάρκο Mt. Morris και Hamilton Heights ήταν και αυτές στο στόχαστρο του εξευγενισμού, αφού λόγω της σημαντικότητας της αρχιτεκτονικής τους, επιδέχονταν τέτοιες αλλαγές. Έτσι, παρόλο που ο εξευγενισμός

είναι συγκεντρωμένος σε συγκεκριμένες περιοχές του Χάρλεμ, ολόκληρη η κοινότητα μπορεί να θεωρηθεί ότι υπόκειται σε μια προσεχή διαδικασία εξευγενισμού. Επιπλέον, επειδή το μεγαλύτερο μέρος του Χάρλεμ έχει τη μοναδική ταυτότητα ως "μαύρος χώρος" και "πρωτεύουσα της μαύρης Αμερικής", ο εξευγενισμός οποιουδήποτε σημείου του Χάρλεμ μπορεί να ερμηνευτεί ως αλλαγή της ευρύτερης κοινότητας. Η επεκτατική μηχανή στο Χάρλεμ δουλεύει με πλήρη ισχύ και αυτό την καθιστά μία δύναμη η οποία πρέπει να υπολογίζεται.

3.3 Χαρτογραφώντας τις διαδικασίες του εξευγενισμού στο Χάρλεμ

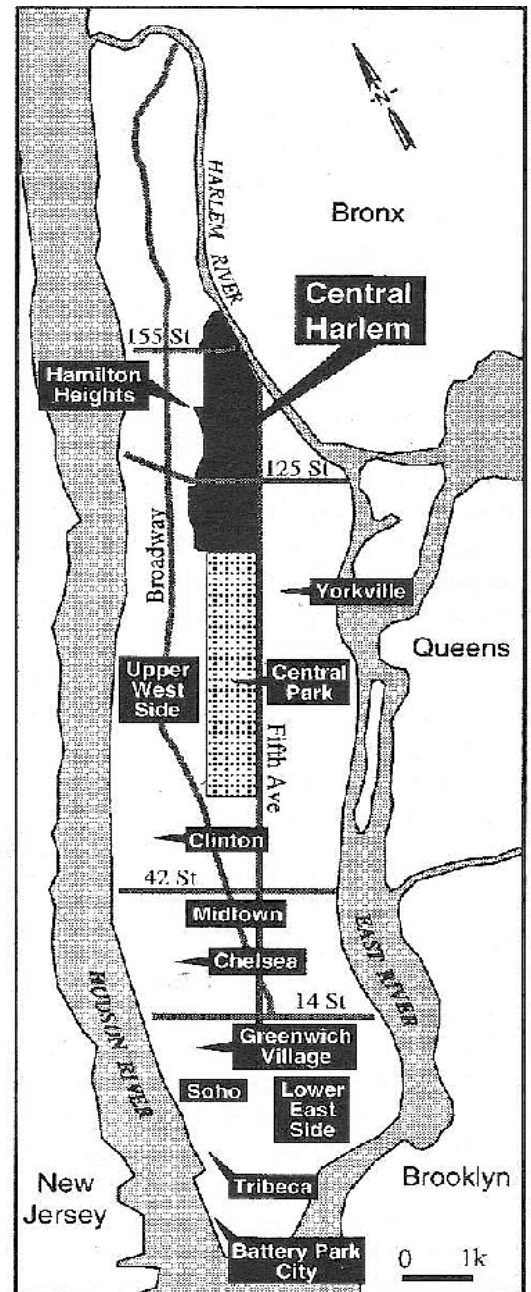
Το Χάρλεμ, όπως προαναφέρθηκε, εκτείνεται για παραπάνω από δύο μίλια βόρεια του Central Park. Στην ανατολική όχθη εκτείνεται νότια μέχρι την 96η οδό ενώ στη δυτική το νότιο όριο του δεν εκτείνεται πολύ πέρα της 125ης οδού. Κατά τη διάρκεια των τελών της δεκαετίας του '70 και αρχών της δεκαετίας του '80, κάποιες νέες κατασκευές και ανακαινίσεις ξεκίνησαν στον ανατολικό τομέα πάνω από την 96η οδό, καθώς επίσης και ανακαινίσεις στον δυτικό τομέα, ειδικότερα στο Hamilton Heights και το Sugar Hill (συνοικία λίγο βορειότερα

της *Hamilton Heights*). Το τμήμα του δυτικού Χάρλεμ γύρω από το πανεπιστήμιο Columbia (στο *Morningside Heights* – **εικ.26**) ήταν μια καλά προστατευόμενη λευκή περιοχή κατά τη μεγαλύτερη περίοδο του 20ου αιώνα. Αλλά η καρδιά του Χάρλεμ βρίσκεται στην περιοχή αμέσως βόρεια της 110ης οδού και του *Central Park*. Εάν αυτή η περιοχή του Χάρλεμ δεν εξευγενιστεί, τότε οποιοδήποτε ενέργεια ανακαίνισης και επανοίκησης μέσα στα όρια της συνοικίας δεν θα έχει ιδιαίτερα υπολογίσιμα αποτελέσματα.

Παλαιότερες αναφορές των ΜΜΕ σχετικά με τον εξευγενισμό επικεντρώνονταν περισσότερο στα ανατολικά και δυτικά όρια του Χάρλεμ και πολύ λιγότερο σε διεργασίες στην κεντρική περιοχή. Ο πυρήνας του κεντρικού Χάρλεμ (αρμοδιότητα του 10ου Δημ. Συμβουλίου) είναι όμως το νευραλγικό πεδίο. Η περιοχή αυτή εκτείνεται από την 110η οδό νότια έως και την 155η βόρεια και από την 5η λεωφόρο ανατολικά έως τα πάρκα *Morningside* και *St. Nicholas* στα δυτικά.

Εικόνα 26: Το παν/μιο Columbia, στη συνοικία *Morningside Heights*

– Το κοινωνικό προφίλ των κατοίκων του κεντρικού Χάρλεμ

Το γράφημα 7.1 (**εικ. 27**) παρέχει πληροφορίες για το προφίλ του κεντρικού Χάρλεμ για τη δεκαετία του 1980, δηλαδή κατά την αυγή του εξευγενισμού στην περιοχή. Η σύγκριση με το *Μανχάταν* τονίζει τις οικονομικές, κοινωνικές και φυσικές διαφορές μεταξύ του Χάρλεμ και του υπόλοιπου *Μανχάταν*. Αυτή η στατιστική μέτρηση επικυρώνει ξεκάθαρα την γενική εικόνα για το Χάρλεμ που το θέλει να είναι φτωχό, υπανάπτυκτο και εργατικής τάξης. Δείχνει επίσης και τη μείωση κατά 1/3 του πληθυσμού του κεντρικού Χάρλεμ από την προ-

εξευγενισμού δεκαετία του '70. Το κεντρικό Χάρλεμ έχει μεσαία τάξη αλλά είναι πολύ μικρή. Χαρακτηρίζεται από ένα δυσανάλογα μικρό ποσοστό αποφοίτων πανεπιστημίου και ένα μικρό αριθμό νοικοκυριών υψηλού εισοδήματος. Η μέση τιμή ενοικίων είναι 25 % χαμηλότερη από την αντίστοιχη του Μανχάταν και το 62 % των οικιστικών μονάδων ανήκουν σε δημόσιους φορείς. Το ένα τέταρτο του συνόλου των οικιστικών μονάδων εγκαταλείφθηκαν, οι συνθήκες στέγασης είναι κακές και η μεσιτική αγορά είναι, ιστορικά, πολύ χαλαρή. Η αντίθεση με το υπόλοιπο Μανχάταν δύσκολα θα μπορούσε να είναι πιο έντονη.

Στατιστικό προφίλ του πληθυσμού του κεντρικού Χάρλεμ

	Κεντρικό Χάρλεμ	Μανχάτταν
Ποσοστό μαύρου πληθυσμού	96.1	21.7
Κατά κεφαλήν εισόδημα (\$)	4.308	10.992
Ποσοστό νοικοκυριών υψηλού εισοδήματος (\$50.000+)	0.5	8.4
Ποσοστό νοικοκυριών χαμηλού εισοδήματος (-\$10.000)	65.5	37.4
Ποσοστό απόφοιτων παν/μίου (> 4 χρόνια σπουδών)	5.2	33.2
Μέση τιμή ενοικίου (\$ ανα μήνα)	149	198
Ποσοστό επαγγελματιών σχετιζόμενων με managaging κτλ.	15.9	41.7
Ρυθμός αντικατάστασης (%) ιδιωτικής περιουσίας / χρόνο (1980-83)	3.3	5.0
Αυξομείωση πληθυσμού 1970-80 (%)	-33.6	-7.2
Ποσοστό εγκατάλειψης οικιών	24.2	5.3

πηγή: us department of Commerce 1972, 1983; City of N.Y., Department of City Planning 1981; Real Estate Board of N.Y. 1985

Εικόνα 27: Γράφημα 7.1

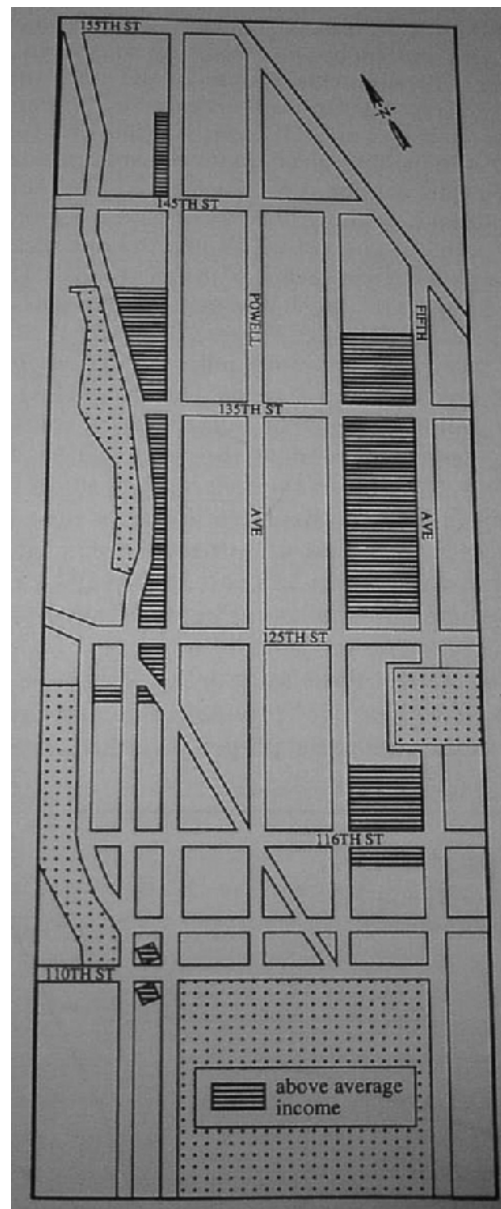
– Χωρική κατανομή των διαδικασιών

Όπως αποκαλύπτουν άλλες δημογραφικές μετρήσεις, καθώς το κατά κεφαλήν εισόδημα σε όλο το Μανχάταν αυξήθηκε κατά 105.2 % κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, στο κεντρικό Χάρλεμ η αύξηση ήταν μόνο 77.8 % , δηλαδή 20 ποσοστιαίες μονάδες λιγότερο από τον δείκτη πληθωρισμού για τη δεκαετία. Η πτώση του οικογενειακού εισοδήματος ήταν ακόμα πιο έντονη. Δεν ήταν όμως μόνο τα συγκριτικά στάνταρ διαβίωσης για τους κατοίκους του κεντρικού Χάρλεμ που έπεσαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70. Το ίδιο ακριβώς συνέβη και με τα

" αναμφισβήτητα " στάνταρ. Όσον αφορά τα κόστη διαμονής, η μέση τιμή ενοικίου αυξήθηκε κατά 113 % «εκτροχιάζοντας» έτσι το εισόδημα κατά 35 ολόκληρες ποσοστιαίες μονάδες. Οι αυξήσεις των μέσων τιμών ενοικίου για Μανχάταν και Νέα Υόρκη ήταν, συγκριτικά, μεγαλύτερες από αυτές του Χάρλεμ (141 % και 125 % αντίστοιχα). Η δεκαετία του '70 είχε στιγματιστεί από μια συνεχή και σφοδρή παρακμή τόσο στη δημόσια οικονομία όσο και στην ιδιοκτησιακή του κεντρικού Χάρλεμ.

Στο κεντρικό Χάρλεμ, παρόλο τη γενική εικόνα της οικονομικής κάμψης, αρκετές περιοχές παρουσίασαν αυξήσεις κατά κεφαλήν εισοδημάτων υψηλότερες από το μέσο όρο της πόλης. Εάν κοιτάξουμε τους δείκτες ενοικίασης ανακαλύπτουμε ότι στις περισσότερες από αυτές τις περιοχές οι αυξήσεις ενοικίου ήταν επίσης πάνω από το μέσο όρο σε τοπικό επίπεδο, υποδεικνύοντας μια αλλαγή στην οικιστική αγορά καθώς επίσης και στην κοινωνική και οικονομική σύσταση των κατοίκων. Όταν αυτές οι περιοχές οικονομικής διεύρυνσης χαρτογραφηθούν αποκαλύπτουν ένα ευδιάκριτο χωρικό μοτίβο – τύπο. Το σχήμα 7.3 (εικ.28) δείχνει τη διανομή των απογραφούμενων περιοχών με αυξήσεις στο κατά κεφαλήν εισόδημα που είναι παραπάνω από το μέσο όρο. Υπάρχουν δύο λωρίδες με πιο άμεσα αυξανόμενα εισοδήματα: μία στα **δυτικά όρια** της συνοικίας και μία στα **ανατολικά όρια**. Οι ίδιες δύο χωρικές λωρίδες παρουσιάζονται και σε αντίστοιχο χάρτη με αύξηση των μέσων τιμών ενοικίων. Είναι προφανές ότι υπάρχει ένας άμεσος συσχετισμός ανάμεσα στους δύο χάρτες.

Ο ανατολικός διάδρομος, από την 126η οδό μέχρι την 139η οδό, περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο πρότζεκτ αστικών ανακαινίσεων χαμηλοεισοδηματικών τάσεων καθώς επίσης και έναν αριθμό οικοδομικών τετραγώνων με κατοικίες σε άσχημη κατάσταση. Δεν υπάρχει συνεπώς κάποια ξεκάθαρη εξήγηση για τις

Εικόνα 28: Σχήμα 7.3 - Στο χάρτη φαίνονται οι δύο χωρικές ζώνες με εισοδηματικές τάσεις υψηλότερες από το μέσο όρο της ευρύτερης περιοχής.

αυξήσεις άνω του μ.ο. στα εισοδήματα αυτής της συγκεκριμένης περιοχής. Είναι όμως πιθανό αυτή η περιοχή του Χάρλεμ να βιώνει αναδρομικά τις συνέπειες της συγκέντρωσης κτιρίων – γραφείων στο νέο Harlem State Office building, αμέσως βόρεια της 125ης οδού (εικ.29). Δεν παρατηρήθηκαν ιδιαίτερα σημάδια αστικής επανοίκησης ή εκ νέου ανάπτυξης στις αρχές της δεκαετίας του '80, οπότε δεν θα ήταν παράλογο να μην περιληφθεί αυτή η περιοχή σε έναν ευρύτερο χάρτη εξευγενισμού του Χάρλεμ. Η περιοχή που απομένει στον ανατολικό διάδρομο, νότια του Marcus Garvey Park, μπορεί ωστόσο να παρουσιάζει τα πρώτα σημάδια εξευγενισμού. Οι κοινοποιήσεις επανοίκησης σπιτιών που συνέβησαν στην συγκεκριμένη περιοχή την κατέστησαν στόχο από τον οίκο δημοπρασιών της Νέας Υόρκης για δημόσιες ιδιοκτησίες. Παρόλα αυτά, η διαδικασία βρίσκεται ακόμα στα πρώιμα στάδιά της.

Στον **δυτικό διάδρομο**, παρόλα αυτά, υπάρχουν ισχυρότερες αποδείξεις για την έναρξη της διαδικασίας του εξευγενισμού. Αυξήσεις σε εισοδήματα και ενοίκια άνω του μ.ο, ειδικά πάνω από την 126η οδό, συνδυάζονται με την αύξηση του αριθμού των νοικοκυριών με υψηλά εισοδήματα. Η εικόνα για τους απόφοιτους κολεγίου και τους επαγγελματίες, όμως, παραμένει ακόμα ασαφής. Το γεγονός αυτό είναι εν μέρη απρόσμενο από τη στιγμή που ο δυτικός διάδρομος συνορεύει με την ευρύτερη περιοχή του πανεπιστημίου Columbia της Νέας Υόρκης, η οποία θα μπορούσε να τροφοδοτεί τη διαδικασία του εξευγενισμού με απόφοιτους και επαγγελματίες. Να σημειωθεί ότι τα δημογραφικά δεδομένα παρουσιάζουν την πιθανότητα να έχει ξεκινήσει ο εξευγενισμός σ' αυτή την περιοχή από το 1980.

Αυτή η παράλληλη αύξηση της ιδιοκτησιακής αγοράς και του οικονομικοκοινωνικού προφίλ του δυτικού διαδρόμου του κεντρικού Χάρλεμ ιδιαίτερα, συνιστούν το κύριο γνώρισμα του εξευγενισμού. Ένας τέτοιος συνδυασμός μεταβολών δεν θα μπορούσε να συμβαίνει στο Χάρλεμ για οποιοδήποτε λόγο. Οι οικονομικοκοινωνικές αλλαγές υποδεικνύουν ότι το "ζέσταμα" της ιδιοκτησιακής αγοράς δεν είναι απλά το αποτέλεσμα της κερδοσκοπίας, κάτι το οποίο σίγουρα συμβαίνει, ειδικότερα στις αρχές της δεκαετίας του '80 με την "εκτίναξη" των ιδιοκτησιακών αξιών. Αντιστρόφως, η ανερχόμενη ιδιοκτησιακή αγορά υποδεικνύει ότι

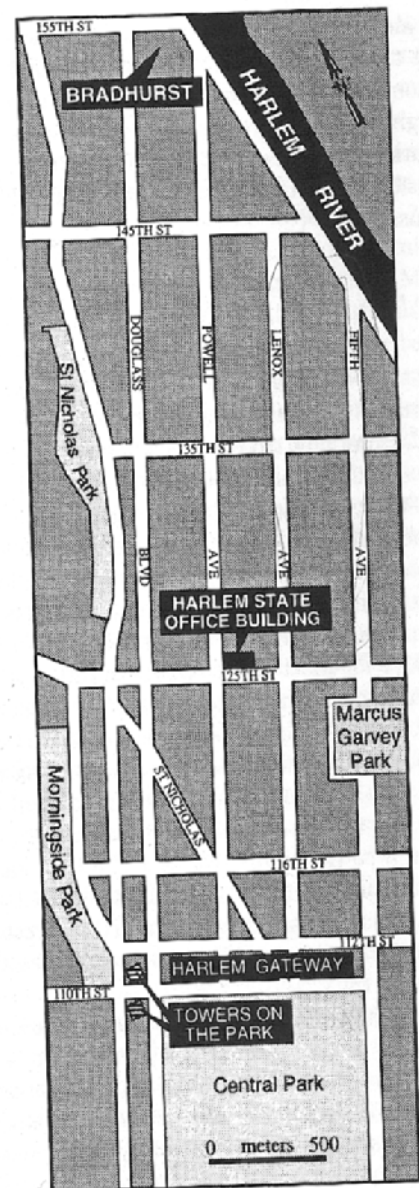

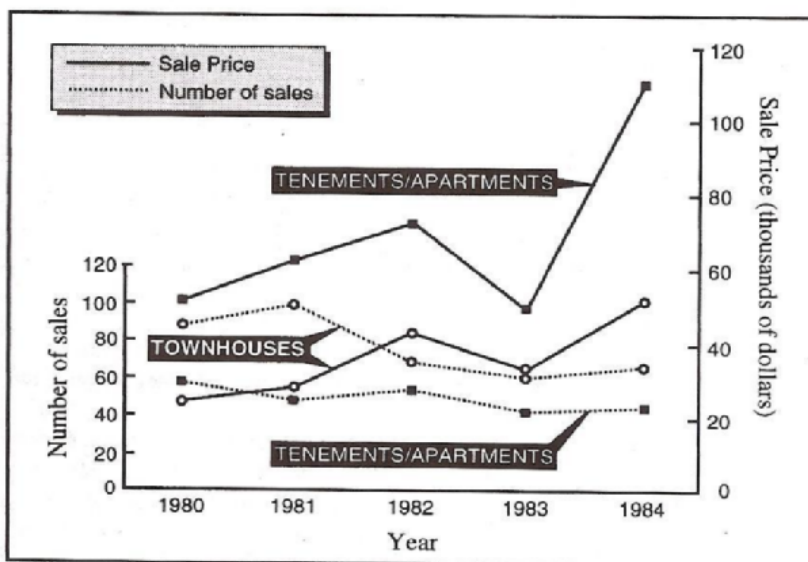
Figure 7.2 Central Harlem

Εικόνα 29: Χάρτης του κεντρικού Χάρλεμ με τα βασικότερα τοπόσημα.

οι οικονομικοκοινωνικές αλλαγές στο δυτικό διάδρομο είναι συνδεδεμένες με μια ανοδική επανεκτίμηση των φυσικών δομών. Επίσης αξιόλογο είναι και το γεγονός ότι, σ' αυτό το δυτικό διάδρομο, δεν παρουσιάστηκαν σημαντικές φυλετικές μεταβολές από τις αρχές της δεκαετίας του '80· καμία εισχώρηση λευκού πληθυσμού. Αυτό υποδηλώνει ότι η πρώιμη επανακατοίκηση ήταν διαδικασία ενός μαύρου εξευγενισμού. Ακόμα και στο δυτικό διάδρομο, παρόλα αυτά, ο εξευγενισμός στα μέσα της δεκαετίας του '80 ήταν σποραδικός και καθόλου γενικευμένος.

– Οικιστικές τάσεις και δεδομένα στην « αυγή » του εξευγενισμού (1980-1984)

Μια εξέταση των δεδομένων της οικιστικής αγοράς για τις αρχές του '80 δίνει μια πιο λεπτομερή εικόνα του καλπάζοντος εξευγενισμού. Υπάρχουν διαφορούμενες τάσεις μεταξύ '80 και '84 για την οικιστική αγορά του κεντρικού Χάρλεμ, οι οποίες παρουσιάζονται στον πίνακα 7.4 (εικ.30), όπου τα δείγματα είναι η ποσότητα και η αξία των ιδιωτικών οικιστικών πωλήσεων (*Real Estate Board of NY, 1985*). Παρόλο που οι πωλήσεις ήταν γενικώς επίπεδες – ομαλές με το πέρας της δεκαετίας του '70, υπάρχει μια ευδιάκριτη πτώση στην ποσότητα των πωλήσεων μετά το 1981 σε συμφωνία με την οικονομική ύφεση των αρχών της δεκαετίας του '80, ενώ ακολούθησε πτώση και στις τιμές το 1983. Δεν χωράει αμφιβολία ότι αυτές οι πτώσεις αντιπροσωπεύουν, σε τοπικό επίπεδο, εκδοχές εθνικών και υπερεθνικών τάσεων. Σε εθνικό επίπεδο η ποσότητα των οικιστικών πωλήσεων μειώθηκαν

Εικόνα 30: Γράφημα 7.4 : Το διάγραμμα μας παρέχει πληροφορίες για τις διακυμάνσεις της ποσότητας αλλά και των τιμών πωλήσεων για μονοκατοικίες (townhouses) και διαμερίσματα (tenements/apartments) κατά τη χρονική περίοδο 1980-84

κατά 17.5 % το 1982, σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο και οι τιμές μειώθηκαν σε πολλά σημεία της χώρας για πρώτη φορά μέσα σε μια δεκαετία. Αλλά και μια δεύτερη σημαντική τάση είναι επίσης έκδηλη. Παρόλο που η ποσότητα των πωλήσεων δεν παρουσίασε αισθητή ανάκαμψη με το τέλος της ύφεσης το 1983, οι τιμές αυξήθηκαν δραματικά το 1984. Αυτό αντανακλά μια γενική αντίληψη μεσιτών, επισήμων και κατοίκων της περιοχής ότι η αγορά έχει «ζεσταθεί» αρκετά, ακόμα και αν πολλοί από τους υποψήφιους επενδυτές κρατούσαν μια επιφυλακτική στάση. Οι κερδοφόρες επενδύσεις αυξήθηκαν μετά το 1984 αλλά, τουλάχιστον στην αρχή, έτειναν να συμπεριλαμβάνουν μάλλον μικρότερο αριθμό επενδυτών.

– Harlem Gateway , " Towers on the Park " και Marcus Garvey Park

Παρόλο που ο δυτικός διάδρομος είναι αυτός που αναδύεται ως η περιοχή που υφίσταται τις πιο ευδιάκριτες και σημαντικές αλλαγές στην κοινωνική συγκρότηση και την οικιστική αγορά, υπάρχουν και άλλες δύο περιοχές του κεντρικού Χάρλεμ όπου η εκ νέου κατοίκηση και ανάπτυξη κάνουν την εμφάνισή τους. Πρώτα είναι η επονομαζόμενη περιοχή " **Harlem Gateway** " (*Πύλη του Χάρλεμ* – **εικ. 29 & 31**) - ονομασία που της δόθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80. Η γραφειοκρατική αυτή ονομασία υποδηλώνει τις φιλοδοξίες και τις προθέσεις ομοσπονδιακών και τοπικών πρακτορείων για την περιοχή.

Εικόνα 31: Η περιοχή Gateway και οι Πύργοι στο Πάρκο.

Γεφυρώνοντας τα νότια όρια του κεντρικού Χάρλεμ, μεταξύ των οδών 110 και 112, το κύριο ατού της " Gateway " είναι ότι αγκαλιάζει το βόρειο άκρο του Central Park. Η περιοχή αυτή ορίστηκε το 1979 από το Τμήμα Στέγασης και Αστικής Ανάπτυξης²⁰ ως **γειτονιά** " στρατηγικής περιοχής " , δηλώνοντας έτσι ότι είχε στοχοποιηθεί από τα βασικά αναπτυξιακά προγράμματα του DHUD καθώς επίσης και από την HUDC (*Εταιρεία Αστικής Ανάπτυξης του Χάρλεμ*) και διάφορες άλλες εταιρείες της πόλης. Κατά το 1982, υπήρχαν τουλάχιστον πέντε ενεργά ομοσπονδιακά προγράμματα για χαμηλά και μεσαία εισοδήματα του συγκεκριμένου τομέα, εμπεριέχοντας και την επανοίκηση σχεδόν 450 οικιστικών μονάδων. Παρόλο που αυτά τα προγράμματα δεν αποτέλεσαν από μόνα τους κίνητρο για

20 Department of Housing and Urban Development - DHUD

εξευγενισμό, έδωσαν το έναυσμα για τοπικές και κυβερνητικές εγγυήσεις πάνω στη " Gateway " και οδήγησαν στην ανακοίνωση διάφορων νέων πρότζεκτ που απαιτούσαν σημαντική ιδιωτική επένδυση. Σύντομα η " Gateway " αναγνωρίστηκε ως περιοχή στα « όρια της κύριας επανάπτυξης » (Daniels 1984). Τα πιο σημαντικά είναι τα διάφορα οικιστικά μπλοκ ιδιόκτητων διαμερισμάτων πάνω και γύρω από τη Lenox Ave.²¹ καθώς και στα δυτικά όρια της συγκεκριμένης περιοχής.

Η μεγαλύτερη και πιο σημαντική ανάπτυξη όμως είναι οι οικιστικές μονάδες " Πύργοι στο Πάρκο " (Towers on the Park – **εικ.29 & 32**). Τα σχέδια ολοκληρώθηκαν στις αρχές της

Εικόνα 32: Ο ένας από τους δύο " Πύργους στο Πάρκο ".

δεκαετίας του '80, οι κατασκευές ξεκίνησαν τον Οκτώβριο του '85 και τα κτίρια άνοιξαν τις πόρτες τους το 1988. Είχαν το ρόλο του νότιου «αγκυροβολίου» για τον εξευγενισμό του Χάρλεμ. Οι Πύργοι στο Πάρκο ήταν ιδέα και υλοποιήθηκαν από την « Οικιστική συνεργασία της Νέας Υόρκης »²², η οποία υλοποίησε έναν αριθμό από οικιστικά σύνολα κατά μήκος της πόλης τα οποία συνδύαζαν την κατοίκηση με ομοσπονδιακές επιδοτούμενες οικιστικές μονάδες. Η κατασκευή ολοκληρώθηκε από τον οργανισμό Glick, μια μεγάλη εταιρεία αστικής ανάπτυξης των ΗΠΑ. Η σημασία των πύργων στο πάρκο είναι μακροπρόθεσμη καθώς έχουν μεταβάλλει δραματικά το φυσικό, κοινωνικό και οικονομικό τοπίο του κεντρικού Χάρλεμ.

Μορφολογικά, τα δύο αυτά οικιστικά μπλοκ αποτελούνται από δύο εικοσαόροφους πύργους (και αρκετούς μικρότερους) συγκεντρωμένοι γύρω από το Frederick Douglass Circle στο νοτιοδυτικό όριο του κεντρικού Χάρλεμ. Τα κτίρια αυτά μονοπωλούσαν τον ορίζοντα

ξεπερνώντας κάθε άλλο κτίριο στη γύρω περιοχή εκτός από το Harlem State Office (**εικ.29 & 33**) που βρίσκεται ένα μίλι βορειότερα. Οικονομικά είναι ένα εξίσου εκπληκτικό εγχείρημα και το συνολικό κόστος ξεπέρασε τα 70 εκ.\$.

21 Η λεωφόρος έχει μετονομαστεί σε Malcolm X Boulevard

22 Εμπνευστής της οποίας ήταν ο γνωστός μεγιστάνας Rockefeller

Η δεύτερη περιοχή που παρουσίαζε κάποια δραστηριότητα από τις αρχές της δεκαετίας του '80 (και δεν ανήκε στην ευρύτερη περιοχή του δυτικού διαδρόμου) είναι η περιοχή γύρω από το **πάρκο Marcus Garvey**.(εικ.34) Τα δημοσιονομικά στοιχεία για το εισόδημα και το ενοίκιο δίνουν μια μικτή εικόνα, δηλώνοντας μια πάνω από το μέσο όρο αύξηση για την περιοχή στο νότιο τμήμα αλλά κάτω του μ.ο. για την περιοχή που γειτνιάζει με το πάρκο M. Garvey. Οι περισσότερες δραστηριότητες σ' αυτή την περιοχή ξεκίνησαν μετά το 1982 όταν η πολιτεία ξεκίνησε με μεγάλη μυστικότητα το πρόγραμμα δημοπρασιών με δώδεκα μονοκατοικίες τύπου brownstone (εικ. 35) οι οποίες είχαν κατασχεθεί λόγω αδυναμίας εκπλήρωσης των φόρων. Τα 3 / 4 από αυτές βρίσκονταν στα περίξ του πάρκου Garvey. Οι οικίες αυτές θα κατοικούνταν εκ νέου από τους νικητές των δημοπρασιών, κάτι το οποίο φάνηκε να έχει χαρακτήρα δοκιμαστικής τακτικής. Παρόλο που οι ανακαινίσεις αυτών των περιουσιών μετά τους πλειστηριασμούς έγιναν με αργούς ρυθμούς, η διοίκηση της πόλης ήταν αποφασισμένη να συνεχίσει το πρόγραμμα δημοπρασιών και να το επεκτείνει. Η περιοχή γύρω από το πάρκο παρέμεινε ένας σημαντικός στόχος για αυτό το πρόγραμμα και μονοπώλησε τη δημοσιότητα των ΜΜΕ ανακοινώνοντας την πιθανότητα ενός επικείμενου εξευγενισμού του Χάρλεμ. Άτυπα βέβαια ο εξευγενισμός είχε αρχίσει προ πολλού. Στο διάστημα μεταξύ Ιανουαρίου 1980 και Ιουνίου 1983, ένα σύνολο τριάντα μονοκατοικιών πουλήθηκαν σε αγοραστές στην περιοχή άμεσα προσκείμενη του πάρκου. Επιπλέον φυσικά σημάδια εξευγενισμού άρχισαν να γίνονται ορατά · από τις νεοεγκατεστημένες πόρτες από ξύλο μαόνι μέχρι τις όψεις από αμμοριπή.²³

Εικόνα 33: Το Harlem State Office Building στη συμβολή των οδών W125 st. και 7ης

Εικόνα 34: Το πάρκο Marcus Garvey, φυσικό όριο μεταξύ κεντρικού και ανατολικού Χάρλεμ.

Εικόνα 35: Τοπικό δείγμα κατοικίας brownstone.

²³ Αμμοβολή ή αμμοριπή είναι η διάβρωση ενός μέρους ή του συνόλου μίας επιφάνειας με την τεχνική ρίψης άμμου υπό πίεση

– Ο εξευγενισμός μέσω του πολιτισμού

Το Χάρλεμ ,παράλληλα με τις διαδικασίες του εξευγενισμού, βίωσε μια μετριοπαθή πολιτιστική αναβίωση από τις αρχές της δεκαετίας του '80 ακόμα. Η λεγόμενη « Αναγέννηση του Χάρλεμ » μεταμόρφωσε όχι μόνο την ταυτότητα και την ιστορία των Αφροαμερικανών αλλά και ολόκληρη την αμερικανική ιστορία. Η πλειοψηφία των Αμερικανών αγκάλιασε την προσφορά των μαύρων πληθυσμών στην τέχνη, την ποίηση και το θέατρο όσο ποτέ ξανά στο παρελθόν. Ήταν μια περίοδος που έχει ενσωματωθεί με την κοινωνία του Χάρλεμ και όλα τα πολιτιστικά " προϊόντα " εκείνης της εποχής χρησιμοποιήθηκαν για την ανάδειξη του χαρακτήρα του Χάρλεμ. (μουσεία, εκθέσεις, συναυλίες κ.α.). Όμως και οι δυνάμεις του εξευγενισμού στηρίχθηκαν πολύ πάνω σε αυτή την περίοδο ώστε

να προωθήσουν τον εξευγενισμό, υπό την οπτική της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

Η πρωταρχική μέθοδος, μέσω της οποίας μια αστική " αποικία " καλλιτεχνών μετατρέπεται σε πλούσια γειτονιά, έχει συναντηθεί ουκ ολίγες φορές στο πέρασμα του χρόνου. Είναι ένας από τους λόγους που παρατηρείται μια σταθερή ανάπτυξη του τουριστικού κύματος στο Χάρλεμ μέχρι και σήμερα.

Η επιρροή της « Αναγέννησης του Χάρλεμ » αλλά και το έντονο πολιτιστικό στοιχείο της περιοχής συμβάλλει προς αυτή την κατεύθυνση.

Το Δεκέμβριο του 2005 το περίφημο θέατρο Apollo (εικ.36) ξανάνοιξε τις πόρτες του. Η ανακατασκευή του κόστισε \$65 εκατομμύρια. Επιπλέον, ένα νέο κέντρο πολυμέσων και τεχνών (*Multi Media Arts Center*) κατασκευάστηκε στη θέση της παλιάς « Αίθουσας χορού της Αναγέννησης »²⁴ - πρότζεκτ \$14.5 εκατομμυρίων.

Ένα μικρό τμήμα του λευκού μεσοαστικού πληθυσμού της πόλης " ανακάλυψε " διάφορα ρεστοράν και κλαμπ του Χάρλεμ και ένα μεγαλύτερο ποσοστό παρευρίσκεται κάθε χρόνο τον Αύγουστο στο φεστιβάλ

" Harlem week " (εικ.37). Περιηγήσεις με λεωφορεία μέσα στο Χάρλεμ ελκύουν χιλιάδες Ευρωπαίους και Ιάπωνες τουρίστες. Και το προσκύνημα του Νέλσον Μαντέλα στο Χάρλεμ αμέσως μετά την απελευθέρωσή του από τις φυλακές της Ν. Αφρικής γιορτάστηκε εκτενώς και θριαμβευτικά από δεκάδες χιλιάδες ανθρώπων ως μια θριαμβευτική επιστροφή ενός " ασώτου υιού " του Χάρλεμ. Όλα αυτά με διαφορετικό τρόπο ασυναίσθητα " γρασάρουν " τη διαδικασία του εξευγενισμού καθώς όλο και περισσότεροι είναι αυτοί που ενδιαφέρονται και διεγείρεται η περιέργειά τους για το Χάρλεμ. Καταλυτικό ρόλο στην προώθηση όλων αυτών των νέων επιχειρημάτων έχει παίξει και ο διαδικτυακός τόπος « Harlem Entrepreneur

Εικόνα 36: Το θέατρο Apollo όπως είναι σήμερα.

24 Harlem's Renaissance Ballroom

Portfolio », όπου παρουσιάζεται κάθε νέα επιχείρηση σχετιζόμενη με τα πολιτιστικά δρώμενα της περιοχής.

Εικόνα 37: Πίνακας που απεικονίζει στιγμιότυπο από το Harlem Week.

3.4 Προϋποθέσεις – Προβλέψεις για τη συνέχιση του εξευγενισμού.

Με όλα όσα προαναφέρθηκαν, τα εμπόδια για τον εξευγενισμό στο κεντρικό Χάρλεμ είναι μεν σημαντικά αλλά όχι απαραίτητα ανυπέρβλητα. Οι δυνάμεις που πιέζουν για την επανάπτυξη της οικιστικής αγοράς της περιοχής έχουν δηλώσει την παρουσία τους και είναι σίγουρα ισχυρές. Μιλώντας με όρους γεωγραφικούς και οικονομικούς, δεν χωράει αμφιβολία ότι το ενδεχόμενο εξευγενισμού υπήρχε και υπάρχει εκεί. Το ερώτημα που απασχολεί είναι το κατά πόσο οι οικονομικές δυνάμεις είναι αρκετά ισχυρές ώστε να ξεπεράσουν τα εμπόδια που προκύπτουν. Καθοδηγούμενο από πράκτορες της πόλης, το κράτος, με το προσωπείο διάφορων ιδρυμάτων, φέρει το μεγαλύτερο μερίδιο στην διευκόλυνση της ανοδικής πορείας των οικιστικών αγορών.

Η στρατηγική επανάπτυξης πρότεινε να ωφεληθούν οι πολίτες του κεντρικού Χάρλεμ μέσω της αποφυγής ενός ευρείας κλίμακας εξευγενισμού και να σχηματιστεί αντί αυτού μια "οικονομικά ενοποιημένη" κοινότητα. Κατηγορηματικά τονίζει ότι αυτό «μπορεί να επιτευχθεί χωρίς να εκτοπιστούν οι παροντικοί κάτοικοι του Χάρλεμ». Από μια άποψη, αυτό είναι πιο πιθανό στο κεντρικό Χάρλεμ από οπουδήποτε αλλού. Η πόλη διαθέτει ένα μεγάλο

στοκ από εγκαταλειμμένα (πολλά εκ των οποίων και κατεστραμμένα) κτίρια και ανεκμετάλλευτη γη όπου είναι πολύ μεγάλη η πιθανότητα να γίνει επανοίκηση και επανάπτυξη σε σημαντικό βαθμό προτού οι χαμηλοεισοδηματίες κάτοικοι απειληθούν με εκτοπισμό. Η πόλη έχει ήδη ξεκινήσει τις διαδικασίες επανοίκησης για 6.000 μονάδες προοριζόμενες για κατοχή από μικτά εισοδήματα. Αλλά για να πετύχει το υπόλοιπο σχέδιο επανάπτυξης της πόλης, δύο είναι οι κρίσιμες προϋποθέσεις. Πρώτον, το κεντρικό Χάρλεμ θα πρέπει να προσελκύσει ένα μεγάλο αριθμό από πολίτες (εκτός Χάρλεμ). Αρχικά μπορεί οι νέοι πολίτες να είναι μαύροι αλλά καθώς οι διαδικασίες προχωράνε οι περισσότεροι θα είναι αναπόφευκτα λευκοί. Δεύτερον, η περιοχή θα πρέπει να προσελκύσει πολύ μεγαλύτερες ποσότητες προσωπικών χρηματοδοτήσεων. Μόλις επιτευχθούν αυτές οι προϋποθέσεις, το κεντρικό Χάρλεμ θα μπορούσε να μεταμορφωθεί από μια νησίδα δυσεπενδυσίας σε ένα νευραλγικό σημείο (*hot spot*) επανεπένδυσης, το οποίο θα είναι περισσότερο ενοποιημένο με την οικιστική αγορά του ευρύτερου Μανχάταν. Αυτό σε τελική ανάλυση θα σήμαινε ότι πολλοί πολίτες της κοινότητας θα αντιμετώπιζαν το ενδεχόμενο εκτοπισμού. Έτσι λοιπόν για το Χάρλεμ, όπως και για πολλές περιοχές που δέχθηκαν εξευγενισμό, η "οικονομική ενοποίηση" ίσως να είναι μακρινή ελπίδα αλλά και ο ήπιος εξευγενισμός ίσως να αποτελεί ασταθή κατάσταση ώστε να επιβιώσει για αρκετό χρονικό διάστημα μια περιοχή. Και η κρατική στρατηγική επανάπτυξης δηλώνει: «για το Χάρλεμ, "οικονομική ενοποίηση" σημαίνει να φέρεις ευκατάστατους πολίτες· "κοινωνική ισορροπία" σημαίνει εισροή λευκού πληθυσμού.»

Αυτό δεν θα έπρεπε να εκλαμβάνεται σαν πρόβλεψη ότι το κεντρικό Χάρλεμ αναπόφευκτα θα γίνει μια κατά κύριο λόγο λευκή γειτονιά· δεν είναι οι περιστάσεις ακόμα έτοιμες για κάτι τέτοιο παρόλο που τα σημάδια μιας τέτοιας τροχιάς είναι υπαρκτά. Πέρα από την πολιτική της πόλης για την περιοχή, υπάρχουν και άλλοι δύο καθοριστικοί παράγοντες για το μέλλον του κεντρικού Χάρλεμ: Πρώτον, η κατάσταση της εθνικής αλλά και της νεοϋορκέζικης οικιστικής αγοράς και η αποτελεσματικότητα των πολιτικών αντιδράσεων. Η ανανέωση της οικιστικής αγοράς στα τέλη της δεκαετίας του '90 έχει πολλαπλασιάσει τις ελπίδες για αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης των διαδικασιών. Περαιτέρω οικονομική ύφεση ή κατάρρευση της οικιστικής αγοράς σίγουρα θα ήταν ζημιογόνες. Αλλά ο δεύτερος παράγοντας για το μέλλον του εξευγενισμού είναι εν δυνάμει ο βαθμός αντίδρασης που προέρχεται από την κοινότητα και σ' αυτό τον τομέα είναι που οι έννοιες φυλή και τάξη αποκτούν δύναμη και γίνονται σημαντικές. Υπάρχει μια σημαντική ταξική διαφοροποίηση όσον αφορά τις οπτικές για τον εξευγενισμό. Στο βαθμό που η διαδικασία οδηγεί πάλι σε

WELCOME TO HARLEM REAL ESTATE: HARLEMLOFTS.COM

Harlem Lofts, Inc. is a boutique real estate brokerage, construction, development and property management firm which specializes in assisting homeowners and investors to take full advantage of the opportunities in the Harlem real estate market.

Harlem Lofts, Inc. was established in 1999 with the specific vision of developing Harlem townhouses into convertible loft style spaces. Our focal areas are buying, converting and selling townhouses and condominiums, adding square footage, light, air and outdoor living space to our projects.

Harlem Buyer Agency Harlem Lofts is fully licensed real estate firm and when we represent buyers we are, as Buyer Brokers, legally obligated to you to advise you on strategy, protect your interests to the best of our ability, preserve your confidentiality, and bargain hard on your behalf. Our focal area is New York

IN THE NEWS

[Harlem Lofts Announces Free Anti-Litter Placard](#)

[BSN's Annual Awards Dinner recognizes exemplary men and women, including Belinda M'Raye of Harlem Lofts.](#)

[Black Star News Honors Belinda M'Raye](#)

[NY Times consults Belinda M'Raye](#)

[Belinda M'Raye named in the Real](#)

αύξηση των τιμών ή ακόμα και σε εκτοπισμό πολιτών, αυτός ο διαχωρισμός ενδιαφερόντων και συμφερόντων μεταξύ φτωχών ενοικιαστών και ευκατάστατων ιδιοκτητών θα αρχίσει να φαίνεται πιο καθαρά. Η αντίδραση στον επανασχεδιασμό του Χάρλεμ θα μπορούσε να ανασχηματίσει ή να μετριάσει το είδος του εξευγενισμού που λαμβάνει χώρα. Χωρίς ένα γενικό εμπλουτισμό εργασιών και υπηρεσιών, το τελευταίο αυτό σενάριο θα μπορούσε να οδηγήσει σε μία νέα κρίση επενδυτικότητας με απόρροια τη συνέχιση της γκετοποίησης του Χάρλεμ.

4. Αντί επιλόγου... Μια κριτική ματιά στη διαδικασία του εξευγενισμού

Έχοντας λοιπόν υπόψιν όλα όσα αναφέρθηκαν μέχρι τώρα μπορούμε με σιγουριά να πούμε ότι ο εξευγενισμός είναι μια πολύπλευρη και πολυσύνθετη διαδικασία, η οποία επηρεάζει σε μεγάλο ποσοστό την ανθρωπογεωγραφία αλλά και την μορφή του εκάστοτε αστικού χώρου. Τόσο στο Χάρλεμ όσο και σε άλλες περιοχές που έχουν βιώσει τις εξευγενιστικές διαδικασίες έχουν παρατηρηθεί πολλές αλλαγές τόσο στην όψη των περιοχών όσο και στην πληθυσμιακή σύστασή τους. Μέσα από την ανάδυση του εξευγενισμού κάποιες πληθυσμιακές ομάδες έχουν ωφεληθεί και άλλες έχουν βιώσει, πολλές φορές με πολύ ωμό τρόπο, μια ευρεία σύμπτυξη των συμφερόντων τους αλλά και αλλαγές στην καθημερινότητά τους. Έτσι λοιπόν δικαιολογούνται και οι όροι " θύτες " και " θύματα " που αναφέρθηκαν στην αρχή της διάλεξης.

Όσοι τάσσονται υπέρ του εξευγενισμού τον βλέπουν σαν μια διαδικασία η οποία ενώνει τους ανθρώπους στο κέντρο της πόλης ,δημιουργεί ευκαιρίες για κοινωνική αλληλεπίδραση, ανεκτικότητα και πολιτισμική ποικιλία. Αυτοί που κατέχουν την οικονομική ευχέρεια και το κεφάλαιο δεν είναι οι μόνοι που ευνοούνται από τον εξευγενισμό μιας περιοχής. Το ίδιο ισχύει και για αυτούς που κατέχουν σημαντικό πολιτιστικό κεφάλαιο ,ανάλογα βέβαια και με το πόσο θα προχωρήσει η διαδικασία του εξευγενισμού. Καλλιτεχνικές ομάδες από το χώρο του θεάτρου, της αρχιτεκτονικής ,της φωτογραφίας και άλλων κλάδων έχουν άμεσο όφελος από την εγγύτητα σε διάφορες υπηρεσίες ,στα μέσα σταθερής τροχιάς και σε άλλες δυνατότητες που προσφέρονται στις « ανακαινισμένες » περιοχές. Όπως πολύ σωστά παρατήρησε και ο Francois Ruffin ²⁵ : « Η ανάμειξη όσων σχετίζονται με καλλιτεχνικές δραστηριότητες με τη διαδικασία του εξευγενισμού εξηγεί γιατί η αντίδρασή τους σε αυτή δεν είναι τόσο ισχυρή ». Η επιρροή των καλλιτεχνών στα

MME είναι πραγματικά πολύ μεγάλη και έτσι ,έμμεσα , ο έλεγχος πάνω στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης πάνω στο ζήτημα του εξευγενισμού μπορεί να γίνεται πολύ πιο εύκολα. Επομένως ,τα MME εκθειάζουν τα θετικά της διαδικασίας χωρίς να αναφέρονται στους " πληγέντες " του εξευγενισμού ,οι οποίοι εκούσια απουσιάζουν από οποιαδήποτε αναφορά. Άλλωστε είναι πολύ σημαντικό για αυτούς που κινούν τα νήματα του εξευγενισμού να είναι η κοινή γνώμη θετικά προδιατεθειμένη απέναντί τους αλλά και απέναντι στη διαδικασία και τους κοινωνικούς ηθοποιούς ²⁶ που την απαρτίζουν.

Όσον αφορά την οικονομική διάσταση της διαδικασίας σίγουρα η εισροή κεφαλαίου ανοίγει πολλούς δρόμους σε μια περιοχή η οποία υπέφερε επί χρόνια λόγω δυσεπενδυσίας. Δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας στον τομέα ανακαινίσεων και κατασκευών των πληγέντων περιοχών ενώ αισθητή γίνεται και η παρουσία ιδρυμάτων οικονομικής φύσεως (π.χ τράπεζες) τα οποία δίνουν μια νέα πνοή στην υπό κατάρρευση οικονομία της περιοχής. Η εγκατάλειψη τέτοιων περιοχών αφήνει περιθώρια για εκ νέου ανάπτυξη τονώνοντας έτσι την τοπική αγορά αλλά και απελευθερώνεται η ζήτηση για νέες υπηρεσίες. Μαζί με όλα αυτά περιορίζεται και η αλόγιστη προαστιοποίηση που χαρακτηρίζει πολλά από τα σύγχρονα μεγάλα αστικά κέντρα.

25 Γάλλος δημοσιογράφος που έχει συνεργαστεί και με την εφημερίδα Monde Diplomatique (Ο κόσμος της διπλωματίας)

26 Με τον όρο " κοινωνικός ηθοποιός " εννοούμε είτε ένα άτομο αυτό καθ' εαυτό είτε ομάδα ατόμων (παρατάξεις ,καλλιτεχνικές ομάδες κ.α.) των οποίων απώτερος σκοπός είναι η εναντίωσή τους σε υπάρχοντες περιορισμούς στην κοινωνική δομή αλλά και τη διαμόρφωση του κοινωνικού τους περιγύρου με βάση τις ευκαιρίες που τους παρουσιάζονται (κυρίως λόγω της θέσης που κατέχουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι)

« Το εξευγενιστικό μέτωπο απορροφά και αναμεταβιβάζει την αισιοδοξία μιας νέας πόλης και την υπόσχεση οικονομικών ευκαιριών. Είναι το μέρος όπου το μέλλον θα φτιαχτεί. »²⁷

Στον αντίποδα βρίσκονται οι αρνητικές συνέπειες του εξευγενισμού με τον εκτοπισμό (*displacement, dislocation*) να κατέχει εξέχουσα θέση. Όπως έχει αναφερθεί και νωρίτερα στις πτυχές της διαδικασίας, οι αρχικοί πληθυσμοί αδυνατούν να συμβαδίσουν με την νέα οικονομική πραγματικότητα που έχει επιβληθεί και ,ως αποτέλεσμα , αναγκάζονται να μετακινηθούν σε άλλες οικονομικά πιο συμφέρουσες ή και υποβαθμισμένες περιοχές προάγοντας έτσι και τη συνέχιση της γκετοποίησης περιοχών. Με την έλευση του εξευγενισμού χάνεται από το χάρτη της κτηματομεσιτικής αγοράς τμήμα προσιτών στεγαστικών λύσεων αφού συνήθως δεν προβλέπονται για τη δημιουργία τους σε άλλα σημεία της πόλης. Παράλληλα η ραγδαία αύξηση της αξίας της γης στην περιοχή γίνεται πρόσφορο έδαφος για κερδοσκοπικές ενέργειες. Εκτοπιζόμενοι βέβαια δεν είναι μόνο οι κάτοικοι χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων αλλά και μικροεπιχειρήσεις και βιοτεχνίες οι οποίες δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στην νέα " ανανεωμένη " εικόνα της περιοχής.

Μέσω της διαδικασίας δεν είναι μόνο τα ενοίκια τα οποία παρουσιάζουν μεγάλη αύξηση αλλά και οι τιμές των υπηρεσιών που προσφέρονται στην περιοχή. Πολλοί από τους αρχικούς κατοίκους του Χάρλεμ παραμένουν εξαγριωμένοι από τα ενοίκια και τις αξίες της γης, αφού ούτε οι ίδιοι αλλά ούτε και τα παιδιά τους είναι ικανοί να συμβαδίσουν με τη νέα οικονομική πραγματικότητα. Αυτή η οργή μετουσιώθηκε πολλές φορές σε συναντήσεις οι οποίες τελικά οδήγησαν σε έκτακτη σύσταση του δημοτικού συμβουλίου του Χάρλεμ (το καλοκαίρι του 2002) με σκοπό την οργάνωση προγραμμάτων στέγασης. Αρκετοί επιμένουν στην ιδέα της διατήρησης αυτού του μένους, τακτική η οποία είναι αποδεκτή ευρέως από πολλές πολιτικές φιγούρες του τόπου, οι οποίες συμμετείχαν στην "αναστάτωση" του Χάρλεμ. Αυτές οι δυνάμεις δεν προστάτησαν σε καμία περίπτωση τους αρχικούς κατοίκους του Χάρλεμ από τα νέα αναπτυξιακά προγράμματα και τους μεγαλοεπιχειρηματίες αλλά μάλλον κινήθηκαν προς την αντίθετη κατεύθυνση· τους ενθάρρυναν και με το παραπάνω.

« [...] Αλλά το πιο εξοργιστικό για τη συλλογική συνείδηση αυτής της κοινότητας είναι οι νέες και ακριβές ανεγέρσεις οικιστικών μπλοκ από μεγάλες κατασκευαστικές εταιρείες, πολλές από τις οποίες αγόρασαν τη γη σε εξευτελιστική τιμή. »

(The new Harlem – Who's behind the Real Estate Gold Rush and who's fighting it ?)

27 Neil Smith: Gentrification and the Revanchist City ,σελ. 189

Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση ενθαρρύνει την κατεδάφιση των μεγάλων κτιριακών όγκων μαζικής κατοίκησης με σκοπό την κατασκευή λιγότερο πυκνών μονοκατοικιών (τα *επονομαζόμενα townhouses*). Επίσης το κράτος και οι κυβερνήσεις της πόλης προσφέρονται να παράσχουν φορολογικές διευκολύνσεις στις επενδυτικές εταιρείες σαν αντάλλαγμα για την αναζωογόνηση συγκεκριμένων περιοχών. Κρατικές δυνάμεις που θέλουν να επηρεάζουν τη διαδικασία του ξευγενισμού, είναι διατεθειμένες να προχωρήσουν σε χωροταξικές αλλαγές με σκοπό να ευνοηθεί η μαζική είσοδος νέων εταιρειών και νέων κατοίκων στις νευραλγικές αυτές περιοχές. Όλα τα παραπάνω ήταν, είναι και θα είναι μέρος σχεδίου για τον ξευγενισμό του Χάρλεμ. Αυτή η πολιτική έχει σαφώς αρνητικές συνέπειες πάνω στα φτωχότερα λαϊκά στρώματα της περιοχής τα οποία γνωρίζουν το σκληρό πρόσωπο του ξευγενισμού μέσω της ταξικής πόλωσης, του ρατσισμού και του κοινωνικού διαχωρισμού.

– Ο ξευγενισμός του Χάρλεμ " από πρώτο χέρι "

Οι δραματικές αλλαγές σχετιζόμενες με τον ξευγενισμό ενέπνευσαν τους κατοίκους του Χάρλεμ να προβληματιστούν πάνω στις αλλαγές που προέκυψαν – και προκύπτουν – στη γειτονιά τους. Πολλοί έγιναν μάρτυρες της πτώσης της μαύρης εσωτερικής πόλης από πρώτο χέρι. Πέρα από τις προσωπικές τους εμπειρίες, η εικόνα της παρακμάζουσας μαύρης γειτονιάς έχει χαραχθεί στη συλλογική μνήμη και έχει ενδυναμωθεί και από τον κινηματογράφο.²⁸

Παρόλο που υπάρχουν αρκετές ισχυρές θεωρίες γύρω από τις αιτίες που οδηγούν στον ξευγενισμό αλλά και των επιπτώσεων που προκύπτουν, μια κοινή λογική έχει αναπτυχθεί στους δρόμους της αστικής Αμερικής. Και δεν θα μπορούσαν να υπάρχουν καλύτεροι πρεσβευτές αυτής της λογικής από τους ίδιους τους κατοίκους του Χάρλεμ. Επομένως θεωρώ σημαντικό να ακουστεί και η άποψη αυτών των καθημερινών ανθρώπων οι οποίοι βίωσαν και βιώνουν τις επιπτώσεις του ξευγενισμού στην καθημερινότητά τους.

(σημ. Οι συνεντεύξεις προέρχονται από το βιβλίο του *Lance Freeman – There goes the hood* και παρατίθενται αυτούσιες)

LF: - Τι πιστεύεις έκανε τους λευκούς να θέλουν να μετακινηθούν στο Χάρλεμ;

Henry (*απόφοιτος λυκείου ,κάτοικος Χάρλεμ*): - *Η οικονομία. Οι περισσότεροι από αυτούς μένουν στο νησί (Long Island – προάστιο της NY) και τώρα , από τη στιγμή που οι δουλειές έχουν αρχίσει και ζορίζουν , τα εισοδήματα έχουν αρχίσει και αυτά να σφίγγουν. Οπότε μετακινούνται σε μέρη όπου μπορούν να έχουν εύκολη πρόσβαση στις δουλειές τους. Έχουν κουραστεί από τις μετακινήσεις.*

Η Ζανέτα έχει γεννηθεί στο Ανατολικό (ισπανόφωνο) Χάρλεμ και μετακόμισε ,όταν ενηλικιώθηκε στο κεντρικό. Στην ερώτηση για τους πιθανούς λόγους που οδήγησαν στη μαζική εισροή λευκών στο Χάρλεμ, η απάντησή της ήταν λίγο πολύ αναμενόμενη τα χαμηλά κόστη διαβίωσης.

LF: - Έχεις καμιά ιδέα για το τι μπορεί να ελκύει τον κόσμο στη γειτονιά;

²⁸ Ταινίες όπως το *Boyz n the Hood*, *La Haine*, *Escape from LA* κ.α. έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης για το τι συμβαίνει μέσα στις γκετοποιημένες περιοχές πολλές φορές με τρόπο ωμό αλλά και με μία νότα υπερβολής.

Z. : - Το κόστος ζωής εδώ είναι χαμηλότερο. Αρχικά νοίκιαζα ένα στούντιο το οποίο ήταν σχετικά ευρύχωρο. Για αυτό πλήρωνα 525 δολάρια το μήνα. Έπειτα μετακόμισα σε διαμέρισμα με ένα δωμάτιο και εκεί έδινα 660 δολάρια μηνιαίως. Θα έλεγα ότι σε γενικές γραμμές το Μανχάταν έχει αρχίσει να ακριβαίνει και οι άνθρωποι έχουν ανάγκη από ένα μέρος να ζήσουν. Οπότε αυτό βγάζει νόημα.

« [...] Η πτωτική διαθεσιμότητα της προαστιακής γης, το αχαλίνωτο "φούσκωμα" των κοστών διαμονής στα προάστια, τα αυξανόμενα κόστη μετακίνησης και τα σχετικά χαμηλά κόστη των οικιστικών μονάδων στις φτωχογειτονιές αλληλεπιδρούν και ενθαρρύνουν τις διαδικασίες του εξευγενισμού.»²⁹

LF: - Πώς αισθάνεσαι για τις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στη γειτονιά σου;
Nate (εργαζόμενος σε εταιρεία – κάτοικος Χάρλεμ): - Θέλω να είμαι ρεαλιστής. Πιστεύω ότι ο εξευγενισμός προσφέρει πολλά θετικά και ειδικά από τη στιγμή που φέρνει πράγματα στη γειτονιά τα οποία ποτέ πριν δεν υπήρχαν. Όπως οι περισσότερες μαύρες γειτονιές, έχει ελλιπή αστυνομική φύλαξη. Οπότε αυτό το εξισώνει ο εξευγενισμός [...]

Samantha(οικιακά – κάτοικος Χάρλεμ): - [...] μια μέρα ο γιος μου πήγε με ένα φίλο του και ρώτησαν τον ιδιοκτήτη ενός καταστήματος για ποιο λόγο έκανε τόσες πολλές αλλαγές. Και αυτός απάντησε : " Γιατί όλο και περισσότεροι λευκοί έρχονται στην περιοχή ". Σημειώστε ότι ο ιδιοκτήτης είναι ισπανόφωνος.

Celia (κοντά στα 30 – απόφοιτη περίβλεπτου παν/μίου, κάτοικος Χάρλεμ): - Όλα βασίζονται στο γεγονός ότι ένας συγκεκριμένος τύπος ανθρώπων έρχεται στην κοινότητά μας απαιτώντας ,κατά κύριο λόγο, καλύτερες και ποιοτικότερες πηγές προϊόντων[...]

LF: - Έχεις καθόλου ιδέα γιατί η γειτονιά βελτιώνεται σε επίπεδο υπηρεσιών;
Jerome (40αρης ακτιβιστής- κάτοικος Χάρλεμ): - Πιστεύω ότι έχει να κάνει περισσότερο με την τάξη παρά με τη φυλή· περισσότερο με τα λεφτά δηλαδή. Άνθρωποι με λεφτά μπορούν να συνεργαστούν με τους πολιτικούς [...] Υπάρχει μια τάση οι άνθρωποι με τα περισσότερα χρήματα να είναι λευκοί ενώ οι φτωχότεροι να είναι μαύροι [...]

Tommi (κάτοικος Χάρλεμ, επέστρεψε μετά τις σπουδές της): - Θεωρώ ότι το ζήτημα είναι περισσότερο ταξικό παρά φυλετικό. Βλέπω αρκετούς πλούσιους πολιτικούς να επιστρέφουν στο Χάρλεμ (περίπτωση Κλίντον) και να αγοράζουν ολοκαίνουργιες μονοκατοικίες στο Sugar Hill (στμ. Γειτονιά στο βόρειο Χάρλεμ)

LF: - Και πως πιστεύεις ότι αυτό μεταφράζεται στην βελτίωση των δρόμων ή στο ότι υπάρχουν περισσότερα καλοφτιαγμένα πεζοδρόμια τώρα;

T.: - Ξέρεις, από τη στιγμή που πληρώνουν συγκεκριμένες ποσότητες χρημάτων θέλουν να ζουν και με ανάλογες ανέσεις. Δεν είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν \$350 έως \$500.000 για την επισκευή μιας κατοικίας και στη γωνία του δρόμου να υπάρχουν σκουπίδια ή εγκαταλελειμμένα κτίρια [...]

29 London and Pollen, 1984

LF: - Έχεις παρατηρήσει αλλαγές στις δημόσιες υπηρεσίες;

Barbara (απόφοιτη παν/μίου – κάτοικος Χάρλεμ): - Η αστυνομία. Η ανταπόκρισή τους σε οποιοδήποτε έγκλημα, οποιοδήποτε πρόβλημα. Δεν ξέρω τι είναι αυτό που προκαλεί αυτές τις αντιδράσεις αλλά μπορώ να μαντέψω [...]

LF: - Πιστεύεις ότι η αστυνομία κάνει διακρίσεις;

B :- Φυλετικά. Δεν είναι απαραίτητα ταξικό το θέμα αφού ο ίδιος ο αστυνομικός ενδεχομένως να μην μπορεί να τα βγάλει πέρα με ένα σπίτι \$700.000. Αλλά ,ιστορικά, η ράτσα παίζει καταλυτικό ρόλο.

LF: - Δεν υπάρχουν δηλαδή τόσοι πολλοί μαύροι αστυνομικοί;

B. : - Δεν θα το λεγα.

LF: - Πιστεύεις ότι τα πάρκα και οι δημόσιοι χώροι είναι ασφαλέστεροι τώρα;

Dave (30χρονος, γεννημένος και μεγαλωμένος στο Χάρλεμ): - Έχουν αρχίσει και καθαρίζουν, γίνονται ασφαλέστεροι. Υπάρχουν πολλοί λευκοί εδώ τριγύρω οπότε πρέπει να κάνουν τα πάρκα πιο ασφαλή, σωστά; [...] Είναι πραγματικά αστείο να βλέπεις να γίνονται αλλαγές μόνο και μόνο επειδή οι λευκοί αποφάσισαν να μετακομίσουν στα βόρεια (στμ. στο Χάρλεμ και στις γύρω συνοικίες). Εμείς βρισκόμασταν εδώ από πάντοτε και κανείς δεν σκέφτηκε να προχωρήσει σε αλλαγές όσο δεν υπήρχαν οι λευκοί στη γειτονιά. Δεν έχω πρόβλημα με τη βελτίωση που παρουσιάζεται· σίγουρα είναι κάτι το θετικό. Απλώς πιστεύω ότι συμβαίνει για τους λάθος λόγους. Αυτό θα έπρεπε να γίνεται εδώ και πολύ καιρό.

Αυτές οι συνεντεύξεις αποτελούν ένα μικρό δείγμα για το τι πιστεύουν οι ίδιοι οι κάτοικοι για τον εξευγενισμό που συμβαίνει μέσα στο σπίτι τους. Η έννοια του εξευγενισμού είναι διαφορετική και οι παραπάνω " Χαρλεμίτες " μας βοηθούν να το πιστοποιήσουμε αυτό. Κάποιοι αντιμετωπίζουν τη διαδικασία με αισιοδοξία και άλλοι αναζητούν τρόπους αντίδρασης στη νέα τάξη πραγμάτων που προσπαθεί το κράτος και η αστική τάξη να τους επιβάλλει. Κάποιοι οραματίζονται έναν σύγχρονο " αστικό παράδεισο " ενώ άλλοι βλέπουν μια " αναπτυξιακή λαίλαπα " να τους απειλεί. Ένα πάντως είναι σίγουρο· το Χάρλεμ ,όντας μια ζωντανή κοινότητα, μεταβάλλεται διαρκώς· αλλάζει, εκσυγχρονίζεται, ανανεώνεται, αναδύεται. Ίσως όχι όμως προς όφελος των αρχικών του κατοίκων ...

« Το Χάρλεμ είναι η πολιτιστική Μέκκα των Αφροαμερικανών. Είναι το σπίτι μου. Δεν θέλω να ζήσω πουθενά αλλού...»

(Tarik Heiskins , μικροπωλητής CD δίπλα στο θέατρο Apollo)

Βιβλιογραφία – πηγές

- Neil Smith: *The New Urban Frontier* (εκδ. *Routledge* ,1996)
- Lance Freeman: *There goes the Hood, Views of gentrification from the ground up* (εκδ. *Temple*, 2006)
- Murray Bookchin: *Τα όρια της Πόλης* (εκδ. *Ελεύθερος Τύπος*, 1979)
- Rivka Gewirtz Little: *The New Harlem - Who's Behind the Real Estate Gold Rush and Who's Fighting It?* (*The Village Voice news* ,17/9/02)
- Περιοδικό Διάπλους, Τεύχος 28, 12/08 : *Εξευγενισμός - κοινωνικές και χωρικές ανακατατάξεις στις σύγχρονες πόλεις - το παράδειγμα της Αθήνας.*
- Ζούρα Πηνελόπη , Χρυσολωρά Ευανθία: *Διερευνώντας τον εξευγενισμό μέσα από το παράδειγμα του Μεταξουργείου* (Θέμα διάλεξης ,*Αθήνα 2009*)
- <http://www.nooz.gr/world/xarlem-i-mairi-koinotita-xanei-ti-mekka-tis>
- Samuel Singh: *Gentrification in Harlem* (<http://socyberty.com/issues/gentrification-in-harlem/>)
- Θάλεια Καρτάλη: *Η δεύτερη αναγέννηση του Χάρλεμ;* (*kathimerini.gr* , 23/1/10)

